

১৯৫৫
১৯৫৫

— মোহন চৌধুরী

অভিজাত পুস্তক প্রতিষ্ঠান

পাণবজার * গুরাহাটী-৭৮১০০১

প্ৰকাশক : গিৰিপদ চৌধুৰী
প্ৰকাশিকা, পাণবজাৰ, গুৱাহাটী-৭৮১০০১
প্ৰথম প্ৰকাশ, মে ১৯৭৫
চিত্ৰশিল্পী : শ্ৰীপূৰ্ণচন্দ্ৰ চক্ৰৱৰ্তী

বেচ : ৫.০০ টকা মাথোন

চপা : পূৰ্বোদয় প্ৰেছ
১০ কৈলাস বোম ষ্ট্ৰীট
কলিকতা-৭০০০০৬

আমাৰ এঘাৰ

তিনিজন দুঃসাহসিক নাবিক আৰু অন্ধকাৰৰ দেশ আফ্ৰিকাৰ
গভীৰ অৰণ্যৰ মাজত ঘূৰি ঘূৰি অৱশেষত সেই অৰণ্যৰ মাজতেই
মৃত্যু মুখত পৰা ডাঃ ডেভিদ লিভিংষ্টোনৰ চমু জীৱনী এই
কিতাপখনত লিখা হৈছে। কিতাপখন The Children's Book
of Famous Livesৰ ছাঁলৈ লিখা। সাহিত্যিক মই নহয়।
কিবা দোষ ত্ৰুটি হলে পঢ়ুৱৈ সমাজে ক্ষমা কৰে যেন।

শ্ৰীগিৰিপদ চৌধুৰীয়ে আগভাগ লৈ অসম চৰকাৰৰ শিক্ষা
সঞ্চালকৰ লগত যোগাযোগ কৰি উক্ত সঞ্চালকৰপৰা কিতাপখন
প্ৰকাশৰ বাবে অনুদান আনি নিদিয়াহেঁতেন এই কিতাপ হাতে
লিখা অৱস্থাতে পৰি থাকিলহেঁতেন। সেয়েহে শ্ৰীচৌধুৰী আৰু
অসম চৰকাৰৰ শিক্ষা সঞ্চালকৰ শলাগ লৈছোঁ।

কিতাপখন কেবাবাৰো ওলট-পালটকৈ নকল কৰিব লগা হয়।
এই কামত পাটাহাবকুছিৰ শ্ৰীমতী বেণু গোস্বামী বি. এচছি আৰু
শ্ৰীমতী কল্যাণী চৌধুৰী ; চিপাঝাৰৰ শ্ৰীমতী বিজয়া দেৱী বি.এ.
আৰু উত্তৰ গুৱাহাটীৰ শ্ৰীমান অমল শৰ্মা বি. এচছিয়ে সহায় কৰি
দিয়ে। তেওঁলোকলৈও মোৰ মৰম আৰু শলাগ যাচিছোঁ।

কিতাপখন পঢ়ি পঢ়ুৱৈ সমাজে ভাল পালেই আমি কৃতাত্ম
হম।

জনতা হাইস্কুল
ৰামপুৰ
২৪।১১।৭৪

মোহন চৌধুৰী

সূচী

১।	খ্রীষ্টোফাৰ ক'লাম্বাচ	...	১
২।	কেণ্ডেইন জেমচ কুক	...	১৩
৩।	চাৰ জন ফ্ৰেন্সলিন	...	২৭
৪।	ডাঃ ডেভিদ্ লিভিংষ্টোন	...	৪৩

খ্ৰীষ্টোফাৰ ক'লম্বাচ

খ্ৰীষ্টোফাৰ ক'লম্বাচ

ইউৰোপৰ পশ্চিম উপকূলত থিয় হৈ আকাশ আৰু সুনীল সাগৰ মিলি যোৱা সেই বেখাটোলৈ চাই ১৪৯২ খৃষ্টাব্দলৈকে কোনোৱে কল্পনাও কৰিব পৰা নাছিল—সেই বেখাটোৰ সিপাৰে কি থাকিব পাৰে। ইউৰোপৰ অনতিদূৰত থকা কেইটামান দ্বীপলৈ 'নাবিক-সকল' গৈছিল। কিন্তু সেই দ্বীপবোৰৰ সিপাৰে কি আছে কোনোৱে জনা নাছিল।

ইউৰোপৰ দেশসমূহৰ বাহিৰে পূবৰ চীন, ভাৰতবৰ্ষ আৰু পাৰ্শ্ব সাম্ৰাজ্যৰ কথা ইউৰোপৰ মানুহে শুনিছিল। তেওঁলোকে আৰু শুনিছিল আফ্ৰিকা নামৰ এখন অগম্য দেশৰ কথা; সেই দেশ তেতিয়াও অনাবিষ্কৃত; তাত থকা মানুহবোৰ অসভ্য আৰু উলঙ্গ।

১৪৯২ খৃষ্টাব্দৰ আগষ্ট মাহৰ তিনি তাৰিখ। শুক্ৰবাৰ। সেইদিনা সূৰ্যোদয়ৰ আধাঘণ্টা পূৰ্বে এড্‌মিৰেল অব্‌ ডি ওচন্‌ (Admiral of the Ocean) খ্ৰীষ্টোফাৰ ক'লম্বাচৰ অধীনত শান্তামেৰীয়া আৰু আন দুখন জাহাজে পশ্চিম দিগন্ত লক্ষ্য কৰি নতুন জলপথৰ সন্ধানত যাত্ৰা আৰম্ভ কৰিলে।

পৃথিৱী যে ঘূৰণীয়া—সেই কথা তেতিয়া সকলোৱে শুনিছিল যদিও নাবিকসকলৰ কিছুমানে ভাবিছিল—গৈ গৈ তেওঁলোকে পৃথিৱীৰ শেষ সীমা পাবগৈ আৰু হঠাতেই মহাশূন্যৰ বুকুত বাগৰি পৰিব।

চাৰিকুৰি আঠজনীয়া সেই দলটোৰ কেৱল এজন মানুহৰেই অটল বিশ্বাস আছিল—যাত্ৰা তেওঁলোকৰ ব্যৰ্থ নহয়; সম্পদ আৰু সৌভাগ্যৰ মুকুট পিন্ধি তেওঁলোক উভতি আহিব। সেইজন মানুহেই আছিল—গ্ৰীষ্টোফাৰ ক'লাস্তাচ।

ক'লাস্তাচৰ দেউতাকে এটা উণৰ কাৰখানাত কাম কৰিছিল। প্ৰাণহীন উণৰ কাৰখানা! সেই কাৰখানাই ক'লাস্তাচৰ উৰন্ত মনক বান্ধি ৰাখিব নোৱাৰিলে। চৈধ্য বছৰ বয়সৰপৰাই তেওঁ বিশাল সাগৰৰ উন্মাদ উৰ্মিমাল্যৰ মাজত জঁপিয়াই পৰিল।

বছৰবোৰ বাগৰি যোৱাৰ লগে লগে তেওঁৰ অভিজ্ঞতাও বাঢ়ি গৈছিল। নাবিক হিচাপে তেওঁ বিখ্যাত হৈ পৰিল। ১৪৯২ চনত ছকুৰি বছৰ বয়সত তেওঁৰ নৌবিদ্যাৰ জ্ঞান আৰু অভিজ্ঞতাৰ বাবে নৌবাহিনীৰ কেপ্তেইন পদত অধিস্থিত হৈছিল।

আকাশৰ নক্ষত্ৰসমূহৰ আৰু তেওঁ বাস কৰা এই বহল পৃথিৱীখনৰ বিষয়ে তেওঁ গভীৰভাৱে অধ্যয়ন কৰিবলৈ ধৰিলে। ভেনিচৰ বিখ্যাত পৰিব্ৰাজক মাৰ্কোপোলোৰ পূব সাম্ৰাজ্য ভ্ৰমণৰ টোকা তেওঁ বৰ মনযোগেৰে পঢ়িছিল। চীন দেশলৈ বিপদসঙ্কুল স্থলপথৰ পৰিবৰ্তে সমুদ্ৰপথ আবিষ্কাৰৰ আশা তেওঁ পোষণ কৰিছিল।

ক'লাস্তাচে পৰ্তুগালৰ মহিলা এগৰাকী বিয়া কৰায় আৰু সেই দেশতেই কেইবছৰমান নিগাজীকৈ থাকিবলৈ লয়। সেই সময়ত পৰ্তুগাল এখন প্ৰথম শ্ৰেণীৰ নৌ শক্তিৰ দেশ। ক'লাস্তাচে ভাবিছিল—পশ্চিমৰ সুবিশাল সাগৰৰ বুকুৱেদি চীন দেশলৈ বাট বিচাৰি যোৱাত তেওঁক পৰ্তুগালেই সহায় কৰিব। জন (John) সেই সময়ত পৰ্তুগালৰ ৰজা। ক'লাস্তাচৰ কথা ৰজা জনে মন দি শুনিলে। পিছে সহায় পাম বুলি আশা পালি থকা ক'লাস্তাচ কিন্তু হতাশ হ'ল। পৰ্তুগালৰ সহায় তেওঁ নাপালে। বিবৰ্ত্ত হৈ তেওঁ পৰ্তুগাল এৰিলে আৰু স্পেইন দেশলৈ গুচি গ'ল।

টকা নহলে তেওঁৰ মনৰ আশা মনতে মাৰ যাব। ৰজা মহাৰজাৰ

সহায় নাপালে এনে এটা অভিযান চলোৱা সম্ভৱ নহয়। সেই কাৰণে তেওঁ কেবাখনো দেশৰ ওচৰ চাপিল। চীন দেশলৈ সমুদ্ৰ পথ আবিষ্কাৰ কৰাৰ বাবে তেওঁ সেইবোৰ দেশৰ ওচৰত সহায় বিচাৰিলে। মেডিনা চেলীৰ কাউন্ত, স্পেইনৰ ৰাণী ইছাবেলা, ইংলণ্ডৰ ৰজা সপ্তম হেনৰী আৰু আন বহুতৰ সহায় তেওঁ বিচাৰিলে। কিন্তু ক'লাস্তাচক সহায় কৰিবলৈ কোনো আগবাঢ়ি নাহিল।

স্পেইন সেই সময়ত যুদ্ধত লিপ্ত। ৰজা ফাৰ্দিনেণ্ডক যুদ্ধৰ চিন্তাই বিব্ৰত কৰিছে। দুঃসাহসী ক'লাস্তাচৰ দিগন্তৰ সিপাৰে থকা নতুন দেশ আবিষ্কাৰৰ কল্পনাক বাস্তৱত ৰূপ দিবৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় চিন্তা কৰিবলৈ তেওঁৰ মগজুত তেতিয়া ঠাই নাই। ৰাণী ইছাবেলাই কথাটো চিন্তা কৰিলে আৰু ৰজাক খাটিলে—ক'লাস্তাচক তেওঁ সহায় কৰিব লাগে। যুদ্ধৰ বিভীষিকাৰ মাজতো ৰাণীৰ কথা পেলাব নোৱাৰি ফাৰ্দিনেণ্ড ক'লাস্তাচৰ লগত চুক্তিবদ্ধ হ'ল।

স্পেইনৰ উপকূলত পেলচ (Palos) বন্দৰ। শান্তামেৰীয়া, পিণ্টা আৰু নিনা নামৰ তিনিখন জাহাজ ক'লাস্তাচৰ যাত্ৰাৰ বাবে পেলচ বন্দৰত সাজু কৰা হ'ল। শান্তামেৰীয়াৰ ওপৰত উৰিল স্পেইনৰ পতাকা। সেইখন জাহাজতেই থাকিল অভিযানৰ সৰ্বাধিনায়ক ক'লাস্তাচ। পিণ্টাৰ অধিনায়ক হ'ল মাৰ্টিন পিনঝন—নিনাৰ হ'ল য়ানেঝ পিনঝন। মাৰ্টিন আৰু য়ানেজ ভাই ককাই। ১৪৯২ খৃষ্টাব্দৰ ৩ আগষ্ট শুক্ৰবাৰে সূৰ্যোদয়ৰ আধা ঘণ্টা পূৰ্বে ক'লাস্তাচৰ যাত্ৰা আৰম্ভ হ'ল। বুকুত অসীম বল বান্ধি ভূগোলৰ এটা নতুন অধ্যায় ৰচনা কৰিবলৈ তেওঁ যাত্ৰা কৰিলে। ক'লাস্তাচৰ সংকল্প—চীন আৰু ভাৰতবৰ্ষলৈ জলপথ আবিষ্কাৰ কৰি তেওঁ ইতিহাসৰ পাতত অমৰ কীৰ্তি থৈ যাব।

বুকুত চাৰি কুৰি নাবিক লৈ পাৰাপাৰ নোহোৱা মহাসমুদ্ৰৰ বুকুৰে তিনিখন সৰু জাহাজ আগ বাঢ়িল। সাগৰ—কেৱল সাগৰ আৰু সাগৰ। পাৰাপাৰ নোহোৱা সাগৰ।

দিনবোৰ বাগৰি গৈ থাকিল। অপাৰ সমুদ্ৰৰ বুকুত ভাহি ভাহি নাৱিকসকল হতাশ হ'ল। লাহে লাহে তেওঁলোকৰ দৃঢ় বিশ্বাস হবলৈ ধৰিলে যে তেওঁলোকে সুনিশ্চিত মৃত্যুৰ মুখলৈ আগবাঢ়ি যাব ধৰিছে। যাত্ৰাৰ সময়ত আৰু তাৰো পিছত ক'লাস্বাচক তেওঁলোকে ভক্তি আৰু শ্ৰদ্ধাৰ চকুৰে চাইছিল। লাহে লাহে সেই ভক্তি আৰু শ্ৰদ্ধা তেওঁলোকৰ কমি আহিল। ক'লাস্বাচ তেওঁলোকৰ চকুৰ কুটা হৈ পৰিল। প্ৰতিদিনে তেওঁলোকে যমৰ নগৰলৈ আগবাঢ়ি গৈ আছে—এই বিশ্বাস দিনক দিনে তেওঁলোকৰ প্ৰবল হবলৈ ধৰিলে। স্পেইনৰ উপকূল এৰি অহা আঢ়ৈ কুৰি দিন হ'ল। এই আঢ়ৈ কুৰি দিন তেওঁলোকে সাগৰৰ বুকুত ওপঙি ফুৰিছে। কোনোবা এটা মুহূৰ্তত তেওঁলোকে পৃথিৱীৰ শেষ সীমা পাব আৰু তাৰপৰা পুতুকৈ মহাশূন্যৰ বুকুত বাগৰি পৰিব। এয়েই তেওঁলোকৰ বিশ্বাস হ'ল।

ক'লাস্বাচ কেতিয়াও উভতি নাযায়। লালে লাহে তেওঁলোকৰ খাত্তসামগ্ৰী শেষ হ'ব। আন কাৰণত নহলেও অনাহাৰত তেওঁলোকে মৃত্যুবৰণ কৰিব লাগিব। এদিন তেওঁলোকে জাহাজৰ ভঙা মাস্তুল এটা পানীত ওপঙি থকা দেখিবলৈ পালে। তেওঁলোকে ভাবিলে—তেওঁলোকৰ জাহাজৰ মাস্তুলো সেই দৰে এদিন ওপঙি ফুৰিব।

আৰু কেইদিনমান পিছত তেওঁলোকৰ চকুত পৰিল দিগন্তত এটা বেখা। নিশ্চয় উপকূল। আনন্দত তেওঁলোকে কিৰিলিয়াই উঠিল। কিন্তু অলপ পিছতেই উপকূল খণ্ড-বিখণ্ড হৈ গ'ল। উপকূল আকাশৰ বুকুত উৰি ফুৰিব ধৰিলে। এতিয়াহে তেওঁলোকে বুজিলে—সেয়া উপকূল নহয়—মেঘ।

আৰু এদিন তেওঁলোকে দেখিলে বহু চবাই আকাশত উৰি ফুৰিছে। চবাই! চবাই ওলাইছে যেতিয়া উপকূল পাবলৈ আৰু বেছি দূৰ নাই। নাৱিকসকলৰ আনন্দ কুলাই পাচিয়ে নধৰা হ'ল।

সাগৰৰ অশান্ত উৰ্মিমালার ওপৰেদি শান্তামেৰীয়া, নিনা আৰু

পিণ্টা আগবাঢ়ে। তেওঁলোকৰ আশাৰ সঞ্চাৰ কৰা চবাইবোৰ কোনোবা ফালে উৰি গুচি যায়। নাৱিকসকলৰ আশা চুৰমাৰ হয়। উপকূল তেওঁলোকে নাপায়।

ছুমাহ উকলি গ'ল। নাৱিকসকলৰ ধৈৰ্যৰ বান্ধ সুলকিল। গোপন ষড়যন্ত্ৰ আৰম্ভ হ'ল। ক'লাস্বাচক তেওঁলোকে হত্যা কৰিব। মৰাশটো সাগৰৰ বুকুত পেলাই দিব আৰু তাৰ পিছত স্বদেশলৈ উভতি যাব। নাৱিকসকল বিদ্রোহী হৈ উঠিল।

কিন্তু বিদ্রোহৰ শেষ সীমা নোপাওতেই তেওঁলোকে দেখিলে সাগৰৰ বুকুত ভাহি আছে—গছৰ ডাল এটা। অকল ডালেই নহয়—ডালটোত ফলো আছে। সেইদিনা অক্টোবৰ মাহৰ ১২ তাৰিখ। শুক্ৰবাৰ। সেইদিনা শান্তামেৰীয়া, নিনা আৰু পিণ্টাই এটা দ্বীপৰ উপকূল পালেগৈ। পানীৰ যুৱলিলৈকে হাবি। হাবিৰ মাজৰপৰা ওলাই আহে এজাক মানুহ। মাত কথা বুজিব নোৱাৰা তামবৰণীয়া সম্পূৰ্ণ উলঙ্গ মানুহজাকে নানান অঙ্গীভঙ্গী কৰি দেখুৱাইছে—তেওঁলোকৰ ফালে আঙুলিয়াছে আৰু সিহঁতৰ মাজতে কথা পাতিছে।

স্পেইনৰ পতাকা এখন হাতত লৈ ক'লাস্বাচে নগৰীয়াসকলৰ সৈতে পাবলৈ উঠি গ'ল। তেওঁলোক পাবলৈ উঠি যোৱাৰ লগে লগে উলঙ্গ মানুহজাকে দৌৰি বনৰ ভিতৰ সোমাল।

মাৰ্কোপোলোৰ টোকাতে আছে চীনদেশৰ দক্ষিণে ভাৰতবৰ্ষ। এয়াই তেনেহলে ভাৰতবৰ্ষ। গ্ৰীচ দেশৰ মানুহে স্থলপথেৰে বহুদিন আগেয়ে ভাৰতবৰ্ষলৈ গৈছিল। ভাৰতবৰ্ষৰ তেওঁলোকে দিয়া নাম—ইণ্ডিয়া (India)। তেওঁলোক ইণ্ডিয়া পোৱা বুলি একপ্ৰকাৰ নিশ্চিত হ'ল। দৌৰি পলাই যোৱাসকল—ইণ্ডিয়ান, ভাৰতবাসী। তেওঁলোকে অৱতৰণ কৰা এই দ্বীপটোৰ নাম দিলে চানচালভেদৰ (San Salvador)।

লাজ লাজকৈ সেই ভাৰতীয়সকল পুনৰ হাবিৰ মাজৰপৰা ওলাই আহিল। শান্ত-প্ৰকৃতিৰ এই ভাৰতীয়সকলৰ লগত লাহে লাহে

তেওঁলোকে বন্ধুত্ব পাতিলে। আকাৰে ইঙ্গিতে তেওঁলোকে ভাৰতীয় সকলৰ লগত কথা পাতিলে। কেইদিনমান সেই দ্বীপত তেওঁলোক থাকিল। ভাৰতীয়সকলে তেওঁলোকক ভাটো চবাই, কপাহ আৰু অলপ অচৰপ সোণ উপহাৰ দিলে।

সেই দ্বীপটোত কেইদিনমান থাকি তেওঁলোকে গ্ৰচুৰ ফল আৰু খোৱা পানী লৈ পুনৰ সমুদ্ৰযাত্ৰা আৰম্ভ কৰিলে। এটাৰপৰা কেই মাইলমান আঁতৰত আন এটা দ্বীপ, তাৰ পিছত আৰু এটা। এই দৰে তেওঁলোকে সেই যাত্ৰাত কেইবাটাও দ্বীপ আবিষ্কাৰ কৰিলে। [সেইবোৰ দ্বীপেই—একেলগে বাহামা দ্বীপপুঞ্জ নামেৰে জনা যায়] অগণন চবাইৰ সুললিত সঙ্গীত। দ্বীপবোৰৰ মাজত হুদ, সেউজীয়া গছ-গছনি, গছৰ সুমধুৰ ফল, ভাটৌৰ জাক—এইবোৰ দেখি তেওঁলোক মুগ্ধ হ'ল। গছবোৰ অতি মূল্যবান বুলি তেওঁলোকে বুজিব পাৰিছিল—কিন্তু গছবোৰৰ নাম তেওঁলোকে নাজানিছিল।

মার্কোপোলোৰ ভ্ৰমণ কাহিনী ক'লম্বাচে খুব মনোযোগেৰে পঢ়িছিল। মার্কোপোলোৱে লিখি থৈ যোৱা কথাবোৰ তেওঁৰ মনত আছিল। কেঁচা সম্পদেৰে ভৰপূৰ এই দ্বীপবোৰত তেওঁলোকে এজনো সভ্য মানুহ লগ নাপালে। মার্কোপোলোৱে বৰ্ণনা কৰা বজা মহাবজাৰ দেশ ভাৰতবৰ্ষ তেনেহলে এইখন নহয় নে কি? ক'লম্বাচৰ মনত সন্দেহ জাগিল।

ছমাহ ধৰি সেই দ্বীপবোৰত ঘূৰি ঘূৰি তেওঁ নিশ্চিত হ'ল—চীন বা ভাৰতবৰ্ষৰ অনতিদূৰত অৱস্থিত দ্বীপ এইবোৰ নহয়। কিউবা, ইণ্ডিয়া আদি নামেৰে নামকৰণ কৰা এই দ্বীপবোৰ তেওঁ আবিষ্কাৰ কৰিলে।

ক'লম্বাচে যেতিয়া ভালকৈ বুজিলে যে সেয়া চীন বা ভাৰতবৰ্ষ নহয়, তেতিয়া তেওঁ পুনৰ পশ্চিমলৈ জাহাজ এৰি দিবলৈ সংকল্প কৰিলে। ক'লম্বাচৰ এই সিদ্ধান্ত কিন্তু নাবিকসকলৰ মনঃপুত নহ'ল। তেওঁৰ দলৰ মানুহ আটাইবিলাকে স্বদেশলৈ যাবলৈ অস্থিৰ

হৈ পৰিছিল। সেই কাৰণে তেওঁলোকে কলে যে প্ৰয়োজন হলে তেওঁলোকে আকৌ আহিব। নাবিকসকলৰ অনুৰোধ ত্ৰায়সঙ্গত বিবেচনা কৰি তেওঁ তেওঁলোকৰ কথাত সন্মতি দিলে।

ওভোতনি যাত্ৰাৰ আয়োজন চলিব ধৰিলে। ঠিক এনে সনয়তে পিণ্টানামৰ জাহাজখন এদিন নাইকিয়া হ'ল। জাহাজৰ অধিনায়ক মাৰ্টিনৰ এই চালাকিৰ কথা বাকী দুখন জাহাজৰ নাবিকসকলে বুজিব পাৰিলে। তেওঁলোকে বুজিলে পিণ্টাই স্পেইন অভিমুখে যাত্ৰা আৰম্ভ কৰিছে। তিনিওখন জাহাজৰ ভিতৰত পিণ্টাই আছিল বেছি বেগী। গতিকে পিণ্টাৰ পাছে পাছে গৈ পিণ্টাক লগ ধৰি ওভোতাই অনা সম্ভৱ নহব। গতিকে পিণ্টাক অনুসৰণ কৰা কথা ক'লম্বাচে নাভাবিলে। আৰু উভতি যোৱাৰ আয়োজন শেষ কৰি স্বদেশৰ উপকূললৈ বুলি শান্তামেৰীয়া আৰু নিনাক এৰি দিলে।

ইয়াৰ ঠিক দুদিন পিছতেই তেওঁলোকে এটা ডাঙৰ বিপদৰ সন্মুখীন হ'ল। শান্তামেৰীয়াই সেইদিনা ইণ্ডোনিচীয়া দ্বীপৰ উপকূলত ঘূৰি ফুৰিছিল। এদিন বাতি। এজন কমবয়সীয়া ল'ৰাক বখীয়া থৈ বাকীবোৰ শুই পৰিছে। ক'লম্বাচৰ হুকুম আছিল আটাইবোৰে একেসময়তে শুব নোৱাৰে। মন্থৰ গতিত শান্তামেৰীয়াই উপকূলৰ বাম পানীত ওপঙি আছে। সেই সময়ত বখীয়া নহলেই হোৱাৰ নিচিনা। তথাপি ল'ৰাজন শুৱা নাছিল।

হঠাতেই জাহাজখনে এটা প্ৰবল আৰু তীব্ৰ বেগী সোঁতত পৰে। সেই সোঁতে শান্তামেৰীয়াক উটুৱাই লৈ যায়। উটি গৈ জাহাজখনে এটা বালিৰ চৰত লাগে। জাহাজখনে ইমান জোৰেৰে খুন্দা খায় যে তাৰ বিস্তৰ ক্ষতি হয়। অশেষ চেষ্টা কৰিও জাহাজখন লৰচৰ কৰাব পৰা নগ'ল। লাহে লাহে জাহাজত থকা অসম্ভৱ হৈ আহিল। দ্বীপৰ অধিবাসীসকলেও আহি তেওঁলোকক সহায় কৰিলে। কিন্তু একোতেই একো নহ'ল।

উপায়হীন হৈ ক'লম্বাচে অৱশেষত সেই দ্বীপৰ অধিবাসীসকলৰ

আতিথ্য গ্ৰহণ কৰিবলৈ বাধ্য হ'ল। সেই দ্বীপটো ভাৰতৰ এটা অংশ বুলি ভাবি ক'লাম্বাচ আৰু তেওঁৰ লগবীয়াসকলে অধিবাসী সকলক ভাৰতীয় নাম দিছিল। আজিও ক'লাম্বাচে আবিষ্কাৰ কৰা দ্বীপসমূহক পশ্চিম ভাৰতীয় দ্বীপপুঞ্জ (West Indies) বুলি জনা যায়। তাৰ অধিবাসীসকলে মুখত এটা বঙা বং সানে বাবে তেওঁলোকক বঙা ভাৰতীয় (Red Indian) বুলি মানুহে জানে।

স্বদেশৰপৰা তিনি হাজাৰ মাইল আঁতৰত তেওঁলোক বন্ধ হ'ল। নিনা আহিল। শান্তামেৰীয়াক জৰীবে নিনাৰ লগত বান্ধি টানিলে। কিন্তু একো নহ'ল। শান্তামেৰীয়াক মুক্ত কৰিব নোৱাৰি নাবিক সকল বিপদত পৰিল। নিনাই নিব পাৰিব মাত্ৰ ঠাৰজন মানুহ। কিন্তু শান্তামেৰীয়াৰ নাবিকসকলৰ সৈতে তেওঁলোক তিনি কুৰি দহজন। এতিয়া উপায়?

ক'লাম্বাচে মানুহখিনিক এক গোট কৰিলে। ক'লাম্বাচে প্ৰস্তাৱ কৰিলে নিনাক লৈ তেওঁ স্বদেশলৈ যাব। তেওঁ উভতি নহালৈকে অধিক সংখ্যক নাবিকে তাতেই অপেক্ষা কৰিব। নাবিকসকলৰ বহুতেই এই দ্বীপবোৰক স্বৰ্গৰ নন্দন কানন যেন পাইছিল। সেই কাৰণে ক'লাম্বাচৰ প্ৰস্তাৱত তেওঁলোক মান্তি হ'ল। ইতিমধ্যে তেওঁলোকে বহু সোণ গোটাইছিল। ক'লাম্বাচে নিৰ্দেশ দিলে— তেওঁলোকে যিমান পাবে সোণ গোটাব। নাবিকসকলক আৱশ্যকীয় দিহা-পোহা দি ১৪৯৩ খৃষ্টাব্দৰ ৪ জানুৱাৰী তাৰিখে অলপ কেইজন মান নাবিক লগত লৈ ক'লাম্বাচ নিনাত উঠিল আৰু স্বদেশলৈ যাত্ৰা কৰিলে।

স্পেইনৰ ৰজা ফাৰ্দিনেণ্ডৰ লগত ক'লাম্বাচৰ চুক্তি আছিল— অভিযানৰপৰা হোৱা লাভ-লোকচান সকলো স্পেইনৰ। তেওঁলোকে সংগ্ৰহ কৰা সোণ ৰূপ আৰু অন্যান্য মূল্যবান বস্তু স্পেইনৰ ৰাজভঁৰাললৈ যাব। মাৰ্টিন পিনঝন সেই কাৰণে পলাইছিল। শান্তামেৰীয়া আৰু নিনাক এৰি তেওঁ আন দ্বীপলৈ গৈছিল।

সেইবোৰ দ্বীপত তেওঁ সোণ গোটাইছিল—ভাবিছিল সেয়া তেওঁ নিজৰ কৰি লব। কিন্তু তেওঁৰ আকাঙ্ক্ষা পূৰ্ণ নহ'ল।

নিনাক লৈ ক'লাম্বাচে যাত্ৰা কৰাৰ দুদিন পিছত তেওঁ ধৰা পৰিল। ক'লাম্বাচে কিন্তু মাৰ্টিনক শাস্তি নিদিলে আৰু শাস্তি নিদি তেওঁ বুদ্ধিমানৰ কামেই কৰিলে। তিনি হেজাৰ মাইল সমুদ্ৰ যাত্ৰা। একুৰিৰো কম নাবিক। মাছমৰীয়া নাও এখনৰ নিচিনা সৰু জাহাজ এখন। উত্তাল তৰঙ্গ। এই পথ অতিক্ৰম কৰা ধেমালিৰ কথা নহয়।

অকণো বাক-বিতণ্ডা নকৰি মাৰ্টিনক তেওঁ লগত ললে। এইবাৰ পিণ্টা আৰু নিনাই একেলগে যাত্ৰা আৰম্ভ কৰিলে। জানুৱাৰী মাহৰ দক্ষিণ আটলাণ্টিক অতি ভয়ঙ্কৰ। বতাহ প্ৰতিকূল। সৰু সৰু ছখন জাহাজ। আশাকৰা মতে তেওঁলোকে আগবাঢ়িব পৰা নাছিল। লাহে লাহে তেওঁলোকৰ খাদ্যসামগ্ৰী কমি আহিবলৈ ধৰিলে।

জানুৱাৰী পাৰ হ'ল। ফেব্ৰুৱাৰী পালে। সেই মাহৰ শেষৰ ফালৰপৰা ধুমুহা আৰম্ভ হ'ল। মহাসাগৰৰ তাণ্ডৱ নৃত্যৰ লগত যোগ দিলেহি ধুমুহা। হো হো কৰে বতাহ—কলহৰ কাণে ঢালা বৰষুণ। বতাহ আৰু বৰষুণ—কেৱল বতাহ আৰু বৰষুণ। আকাশত বেলি নাই—কেৱল মেঘ। দিনৰ পিছত দিন পাৰ হৈ গৈছে—বৰষুণ কিন্তু কমা নাই। বতাহৰ কোব বাঢ়িছে। স্পেইনৰ ৰজাক নতুন ৰাজ্য এখন উপহাৰ দি নতুন আবিষ্কাৰৰ কাহিনীৰে সমগ্ৰ বিশ্বক চমকিত কৰাৰ ক'লাম্বাচে যি সপোন দেখিছিল সেই সপোন লেবেলি যাবলৈ আৰম্ভ কৰিলে।

প্ৰবল ধুমুহাই পিণ্টাক এফালে আৰু নিনাক আন এফালে উটুৱাই লৈ গ'ল। নাবিকসকলে ভগৱানৰ নাম লবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। কিন্তু ভগৱানেও যেন তেওঁলোকক ৰক্ষা কৰিব নোৱাৰে। ডবাপিটা বৰষুণ, প্ৰবল ধুমুহা, পাবাপাৰ নোহোৱা সাগৰ, সাগৰৰ

ভয়ঙ্কৰ ঢৌ। জীৱনৰ আশা আৰু তেওঁলোকৰ নাই। ইফালে আকৌ শেষ হৈ আহিছে খাণ্ড সামগ্ৰী।

কিন্তু নিনা নুডুবিলা। ক'লাস্বাচ আৰু আন আন নাৱিকসকল বন্ধা পৰিল। নিনাই গৈ চেন্ট মেৰী নামৰ দ্বীপ এটাৰ তীৰ পালেগৈ। নাৱিকসকলে নঙ্গৰ পেলালে আৰু কলাস্বাচে পেলালে স্বস্তিৰ নিশ্বাস। কিন্তু আকৌ বিপদ। চেন্ট মেৰী পৰ্তুগালৰ অধীনত থকা এটা দ্বীপ। সেই সময়ত পৰ্তুগাল আৰু স্পেইন শত্ৰু দেশ। চেন্ট মেৰীৰ শাসনকৰ্তাই আহি ক'লাস্বাচ আৰু তেওঁৰ নাৱিকসকলক বন্দী কৰিলে। গৱৰ্ণৰ (শাসনকৰ্তা) বিশ্বাস তেওঁলোক জলদস্যু। ক'লাস্বাচে বহু কলে, কাগজপত্ৰ দেখুৱাই প্ৰমাণ দিলে তেওঁ স্পেইনৰ বজাৰ এজন প্ৰতিনিধি। আৰু কলে তেওঁ এখন নতুন দেশ আবিষ্কাৰ কৰি আহিছে। নতুন দেশৰ কথা গৱৰ্ণৰে কিন্তু বিশ্বাস নকৰিলে। ক'লাস্বাচৰ অনুন্নয় বিনয় বিফলে গ'ল। ক'লাস্বাচ আৰু তেওঁৰ নাৱিকসকলে পৰ্তুগালৰ বন্দীশালত থাকি মৃত্যুৰ দিন গণিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে।

কিছুদিনৰ মূৰত গৱৰ্ণৰৰ মতৰ পৰিবৰ্তন হ'ল। গৱৰ্ণৰে তেওঁলোকক মুক্তি দিলে। ধুমুহা তেতিয়াও চলিয়েই আছিল। সেই ধুমুহাৰ মাজতেই তেওঁলোকে জাহাজৰ লঙ্গৰ তুলিলে আৰু পুনৰ পূবলৈ জাহাজ এৰি দিলে।

এসপ্তাহৰ মূৰত তেওঁলোকে গৈ পৰ্তুগালৰ উপকূলত উপস্থিত হ'ল। ৪ মাৰ্চ তাৰিখে তেওঁলোকে টেগচ (Tagus) নামে বন্দৰত লঙ্গৰ পেলালে। ক'লাস্বাচ উভতি আহিছে—এই কথা জানি পৰ্তুগালৰ বজা জনে (John) তেওঁক আদৰ সন্তাষণ জনালে। বিশ্ববৰেণ্য ব্যক্তিৰ প্ৰাপ্য সন্মানেৰে তেওঁক বিভূষিত কৰিলে। যি সময়ত ক'লাস্বাচে বজা মহাবজাসকলৰ সহায় বিচাৰি দেশে দেশে ঘূৰি ফুৰিছিল, সেই সময়ত পৰ্তুগালৰ বজা জনে ক'লাস্বাচৰ ফালে উভতি চোৱা নাছিল। সেই কাৰণে ক'লাস্বাচে জনক বিশ্বাস কৰা

নাছিল আৰু তেওঁৰ প্ৰকৃত প্ৰভু স্পেইনৰ বজাৰ ওচৰলৈ যাবৰ বাবে তেওঁ উচপিচাব ধৰিছিল। ইতিমধ্যে বজা জনে স্পেইনলৈ উভতি যাবৰ বাবে ক'লাস্বাচক অনুমতি দিলে।

উপকূলৰ কাষে কাষে নিনাৰ যাত্ৰা আৰম্ভ হ'ল। আৰু অৱশেষত কেবামাহো আগেয়ে তেওঁলোকে এৰি থৈ যোৱা পেলচ বন্দৰ পালেহি।

গোটেই নগৰ বজনজনাই উঠিল। ক'লাস্বাচৰ আবিষ্কাৰ কাহিনী গাঁৱে গাঁৱে নগৰে নগৰে উৰি যাবলৈ ধৰিলে। ৰাজ সন্মান আৰু জয়ৰ মালাৰে ক'লাস্বাচৰ মূৰ সুশোভিত হ'ল।

একেদিনাই গোখুলি পিন্টায়ে আহি পেল'চ বন্দৰ পালেহি। স্পেইনত আনন্দৰ সীমা নোহোৱা হ'ল। মাৰ্টিন পিনবানে ক'লাস্বাচক এৰি এবাৰ পলাইছিল। তেওঁৰ এই বিশ্বাসঘাটকতাৰ বাবে মাৰ্টিনে খুব লাজ পাইছিল। ক'লাস্বাচক লগ ধৰিবলৈ তেওঁৰ আৰু সাহস নহ'ল। পেল'চ বন্দৰ পোৱাৰ কেইদিনমান পিছতেই পিনবানৰ মৃত্যু হ'ল।

স্পেইনৰ ৰাজ দৰবাৰত ক'লাস্বাচে উচ্চ সন্মান লাভ কৰিলে। মানুহৰ মুখে মুখে, স্পেইনৰ ঘৰে ঘৰে ক'লাস্বাচ আৰু তেওঁ আবিষ্কাৰ কৰা নতুন দেশখনৰ কথাহে শুনা গ'ল।

ক'লাস্বাচে গৈ পোৱা দেশখন চীন বা ভাৰতবৰ্ষ হয় নে নহয় এই বিষয়ে তেওঁৰ সন্দেহ আছিল। তেওঁ মাৰ্কোপোলোৱে লিখি থৈ যোৱা কথাবোৰৰ লগত এই নতুন দেশখন ৰিজাই চালে। তেওঁ বুজিব পাৰিলে এই দেশ চীন বা ভাৰতবৰ্ষ হ'ব নোৱাৰে। দুৰ্জয় সাগৰক জয় কৰি তেওঁ আবিষ্কাৰ কৰা এই দেশখন এখন নতুন দেশ। ক'লাস্বাচৰ কিন্তু দৃঢ় বিশ্বাস আৰু পশ্চিমলৈ গৈ থাকিলে নিশ্চয় চীন বা ভাৰতবৰ্ষ পোৱা যাব।

ইয়াৰ পিছত তিনিবাৰ ক'লাস্বাচে আটলাণ্টিক পাৰ হৈ সেই নতুন দেশলৈ গৈছিল। কিন্তু ভাৰতবৰ্ষ বা চীন দেশলৈ সমুদ্ৰপথ আবিষ্কাৰ কৰা সৌভাগ্য তেওঁৰ নহ'ল।

বজা ফাৰ্দিনেণ্ডে ক'লাম্বাচৰ অমৰ কীৰ্তিৰ কথা পাহৰি গ'ল। অতুলনীয় সাহসী ক'লাম্বাচে স্পেইন দেশলৈ আনিলে গোঁৱৰ। এচিয়া, ইউৰোপ আৰু আফ্ৰিকা—এই তিনি মহাদেশৰ লগত যোগ দিলে এখন নতুন মহাদেশ—সুবিশাল আমেৰিকা। পিছলৈ কিন্তু এনে সাহসী বীৰৰ আৰু প্ৰয়োজন নোহোৱা হ'ল। ফাৰ্দিনেণ্ডে সমুদ্ৰপথ আবিষ্কাৰৰ বাবে কমবয়সীয়া কেতবোৰ ডেকাক পঠিয়াবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। স্পেইনৰ বজাই তেওঁক এনেদৰে পাহৰি গ'ল যে সমুদ্ৰযাত্ৰাৰ পৰিকল্পনা কৰিবৰ সময়তো ক'লাম্বাচৰ নিচিনা এজন অভিজ্ঞ ব্যক্তিৰ প্ৰয়োজন নোহোৱা হ'ল।

স্পেইনৰ বজালৈ ক'লাম্বাচে জকমকীয়া সোণ আৰু সেই নতুন দেশৰ নানা বকমৰ উপহাৰ আনিছিল আৰু এই সকলোবোৰৰ লগত আনিছিল সেই নতুন দেশখনত বাস কৰা ওখ তাম বৰগীয়া অধিবাসী কেইজনমান।

১৫০৬ খৃষ্টাব্দত ভেলাডোলিদ (Valladolid) নামে নগৰত তেওঁৰ মৃত্যু হয়। মৃত্যুৰ দিনলৈকে আবিষ্কাৰ কৰা নতুন দেশখনক স্পেইনৰ লগত যোগ দি স্পেইন সাম্ৰাজ্যখন সুবিশাল কৰিবলৈ তেওঁ আশ্ৰয় চেষ্টা কৰিছিল।

কেপ্তেইন জেমচ কুক

পৃথিৱীৰ চাৰিভাগৰ এভাগ মাটি বাকী তিনিভাগ পানী। এই পানী সাগৰ, মহাসাগৰ, নৈ, বিল, খাল, হ্ৰদ আদিত। সাগৰ আৰু মহাসাগৰৰ মাজত অগণন দ্বীপ আৰু দ্বীপপুঞ্জ। এই দ্বীপবোৰত বাস কৰা অধিবাসীসকল নানা ধৰণৰ। ভিন্ ভিন্ জলবায়ুত বাস কৰা মানুহৰ শাৰীৰিক গঠন, স্বভাৱ-চৰিত্ৰ, জীৱন ধাৰণাৰ প্ৰণালী, সামাজিক ৰীতি-নীতি আদি সকলো ভিন্ ভিন্। কিছুমান দ্বীপ এতিয়াও অসভ্য মানুহৰ লীলাভূমি। কিছুমান দ্বীপত থাকে কিছুমান অদ্ভুত অদ্ভুত জীৱ—পানীত বাস কৰা অতিকায় জানোৱাৰ, ফণা মেলি থকা বৃহৎ বৃহৎ সাপ, অতি বৃহৎ মাছ, এশ গজবো অধিক দীঘল আৰু সেই অনুপাতে বৃহৎ শৰীৰৰ জন্তু। অগণন দ্বীপৰ অগণন কাহিনী।

এই দ্বীপবোৰ আৰু তাত বাসকৰা অদ্ভুত জীৱ আৰু উদ্ভিদবোৰ আবিষ্কাৰ কৰিছে—নিজৰ জীৱনৰ কথা অকণো নাভাবি মহাসমুদ্ৰৰ বুকুত ভাহি ফুৰা অসীম সাহসী কিছুমান নাবিকে।

জেমচ কুক এই নাবিকসকলৰ ভিতৰত অগ্ৰগণ্য। ১৭২৮ খৃষ্টাব্দৰ ২৭ অক্টোবৰ তাৰিখে য়ৰ্ক চায়াৰত (York-Shire) জেমচ কুকৰ জন্ম হয়। তেওঁৰ দেউতাক আছিল খেতিপথাৰত কাম কৰা এজন বনুৱা। তেৰ বছৰ বয়সত জেমচে স্কুল এৰে আৰু ষ্টেইথেচ (Staithes) নামৰ এখন মাছমৰীয়া গাঁৱৰ এখন গেলামালৰ দোকানত আলধৰাৰ কাম কৰে। ষ্টেইথেচ গাঁৱৰ ওচৰতে (Whitby) ছুইটবাই এটা সৰু বন্দৰ। কুকে ছুইটবাইৰ নাবিকসকলক লগ পায় আৰু নাবিকসকলৰ মুখত সমুদ্ৰৰ অগণন গল্প শুনে। সমুদ্ৰ, মহাসমুদ্ৰৰ কাহিনীয়ে তেওঁৰ মনত অপাৰ আনন্দৰ সৃষ্টি কৰে।

“ময়ো যদি সাগৰলৈ যাব পাবিলোঁহেতেন”—কুকৰ মনলৈ সদায় এই চিন্তা আছে।

কুকে যি ভাবিছিল তাকেই কৰিছিল। ল'ৰা কাল, ডেকা কাল এনেকি বুঢ়া কালতো এইটোৱেই আছিল তেওঁৰ চৰিত্ৰৰ বৈশিষ্ট্য। চৈধ্য বছৰ বয়সত তেওঁ কয়লা কঢ়িওৱা জাহাজ কোম্পানী এটাৰ তলত শিক্ষানবিশ হয়। এয়াই কুকৰ নাবিক জীৱনৰ আৰম্ভণি।

উপকূলবৰষা হাজাৰ হাজাৰ মাইল দূৰৰ মহাসমুদ্ৰত জাহাজ চলোৱা সহজ। কিন্তু আপেক্ষিকভাৱে তৰাং পানীত উপকূলৰ ওচৰে ওচৰে নাও বা জাহাজ চলোৱা টান কাম। কুকে টান কামটোকেই আগেয়ে শিকিলে। অতি মনোযোগেৰে নৌবিদ্যা শিকি তেওঁ এজন সুনিপুণ নাবিক হৈ পৰিল। নৌবিদ্যাত তেওঁ ইমান নিপুণতা লাভ কৰিলে যে একুৰি সাত বছৰ বয়সত তেওঁক এখন কয়লা কঢ়িওৱা জাহাজৰ অধিনায়কৰ গুৰু দায়িত্ব আগবঢ়োৱা হ'ল। কিন্তু আচৰিত কথা কুকে সেই দায়িত্ব গ্ৰহণ কৰিবলৈ অস্বীকাৰ কৰিলে। তাৰ সলনি নৌবাহিনীৰ এজন সাধাৰণ কৰ্মচাৰী হিচাপে তেওঁ কাৰ্য্যভাৰ গ্ৰহণ কৰিলে। এখন জাহাজৰ দায়িত্ব গ্ৰহণ কৰাৰ সলনি তেওঁ এজন নিম্ন শ্ৰেণীৰ কৰ্মচাৰী হ'লগৈ কিয় বাক? নৌবিজ্ঞানৰ একেবাৰে সাধাৰণ কামটোৰপৰা গুৰুত্বপূৰ্ণ কামটোলৈকে দক্ষতা আৰু অভিজ্ঞতা অৰ্জন কৰিবলৈকেই বোধ কৰে তেওঁ অধিনায়কৰ গুৰুতাৰ গ্ৰহণ নকৰি নিম্নশ্ৰেণীৰ কাম হাতত লৈছিল।

নৌবিজ্ঞানৰ সকলো কামকেই তেওঁ নিৰ্ভুলভাৱে শিকি গৈছিল। তেওঁ উত্তৰোত্তৰ উন্নতি কৰি গ'ল। তেওঁ ইমান মনোযোগেৰে সকলো কাম শিকিলে যে কিছু দিনৰ ভিতৰতে তেওঁ সৰ্জাটৰ নৌবাহিনীৰ ওৱাৰেণ্ট অফিচাৰ নিযুক্ত হ'ল।

জাহাজ চলোৱাৰ সম্পূৰ্ণ দায়িত্ব আৰু সাগৰৰ বুকুত জাহাজৰ স্থান নিৰূপণ কৰাটোৱেই আছিল ওৱাৰেণ্ট অফিচাৰৰ কাম। জেমচ কুকে অতি দক্ষতা আৰু সুখ্যাতিৰে কাম সমাধা কৰিছিল।

স্কুল কলেজৰ শিক্ষা কুকৰ প্ৰায় নাছিল বুলিয়েই কব পাৰি। তেওঁ নিজেই নিজৰ শিক্ষক আছিল। অধ্যয়ন আৰু অক্লান্ত পৰিশ্ৰমৰ ফলত যে মানুহে যি কোনো বিদ্যা আয়ত্ত কৰিব পাৰে— জেমচ কুক একলব্যৰ দৰে তাৰেই আন এটি উদাহৰণ। সেই কালত সাগৰ উপকূলৰ কোনো নক্সা নাছিল। পানীত ডুব গৈ থকা শিল আৰু প্ৰবল জোৱাৰৰ ফলত অগণন নাবিকৰ মৃত্যু হৈছিল। কুক নৌ-বিদ্যাত ইমান সুনিপুণ হৈ উঠিছিল যে নিউ ফাউণ্ডলেণ্ডৰ দৰে পৰ্বতীয়া উপকূলত তেওঁ নিৰ্বিয়ে জাহাজ চলাইছিল আৰু তাৰ নিখুঁত নক্সা আঁকি উলিয়াইছিল। চেণ্ট লৰেন্স নৈলৈ যেতিয়া তেওঁ সৈন্য বাহিনী লৈ যায়, তেতিয়া তেওঁ সেই নৈৰো নক্সা আঁকি উলিয়াইছিল। স্কুল কলেজত অঙ্ক আৰু জ্যামিতিৰ মুখ নেদেখা কুকে এনে নিখুঁত নক্সা আঁকি উলিয়াব পাৰিছিল নিজৰ অধ্যয়ন আৰু একাগ্ৰপৰীয়া চেষ্টাৰ ফলত।

জেমচ কুক তেতিয়া দুকুৰি বছৰীয়া। দুকুৰি বছৰত তেওঁ তেওঁৰ জীৱনৰ আটাইতকৈ ডাঙৰ কামটো আৰম্ভ কৰে। সেই কালত মানুহৰ বিশ্বাস আছিল যে দক্ষিণ সাগৰৰ সিপাৰে আৰু দক্ষিণলৈ নিশ্চয় সুবিশাল ভূভাগ এটা আছে। হয়তো সেই দেশ অতি মনোৰম।

ইংলণ্ড তেতিয়া পৃথিৱীৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ নৌ-শক্তি। বৃটিছ নৌ-বাহিনীয়ে তেতিয়া অগণন দ্বীপ আৱিষ্কাৰ কৰিছে। এই নতুন দ্বীপবোৰত তেওঁলোকে তেওঁলোকৰ আধিপত্য বিস্তাৰ কৰি উপনিবেশ স্থাপন কৰিছে।

দক্ষিণ সাগৰৰ সিপাৰে থকা এই কাল্পনিক ৰাজ্যখন আৱিষ্কাৰৰ বাবে সকলো আয়োজন কৰি ইংলণ্ডৰ ৰজাই জেমচ কুকক এই অভিযানৰ অধিনায়ক পাতিলে। কুকৰ অন্তৰ আনন্দত নাচি উঠিল। তেওঁৰ অন্তৰে ঠিক এনে কামকেই বিচাৰিছিল। ১৭৫৮ চনৰ ২৫ আগষ্টৰ দিনা কুকে তেওঁৰ জাহাজ এণ্ডিভাৰাবত (Endea-

your) উঠি বহিল। দক্ষিণ সাগৰৰ সিপাৰে নতুন ভূভাগ আবিষ্কাব কৰি বৃটিছ সাম্ৰাজ্যৰ কলেবৰ বৃদ্ধি কৰিবলৈ তেওঁ তেওঁৰ যাত্ৰা আৰম্ভ কৰিলে।

এণ্ডিভাৰাৰ কয়লা কঢ়িওৱা এখন সৰু জাহাজ। কুকক আন এখন ডাঙৰ জাহাজ দিয়া হৈছিল। কিন্তু তেওঁ সেইবোৰ জাহাজ নলৈ আও পূৰণি এণ্ডিভাৰাৰকহে ললে। সকলো আয়োজন শেষ কৰি তেওঁ প্ৰিমাউথ বন্দৰৰপৰা দক্ষিণ সাগৰ অভিমুখে জাহাজ এৰি দিলে।

অষ্ট্ৰেলিয়াৰ পশ্চিম উপকূল ইতিমধ্যে আবিষ্কাব কৰা হৈছিল। কিন্তু পূব-উপকূলৰ বিষয়ে মানুহে একো নাজানিছিল। তেতিয়াৰ মানুহৰ বিশ্বাস আছিল যে অষ্ট্ৰেলিয়া আৰু নিউগিনি দক্ষিণ মহাসাগৰৰ বুকুত থকা এখন মহাদেশৰ উত্তৰৰ এটা অংশ। কুকে অষ্ট্ৰেলিয়াৰ বিপদ সংকুল পূব উপকূল ঘূৰি প্ৰমাণ কৰিলে—অষ্ট্ৰেলিয়া এখন সুকীয়া মহাদেশ। নিউগিনি বা দক্ষিণৰ কোনো মহাদেশৰ লগত এই দেশ সংলগ্ন নহয়।

অষ্ট্ৰেলিয়াৰ পূব-উপকূলৰ সাগৰৰ মাজত অগণন প্ৰবাল দ্বীপ। কেতবোৰ পানীৰ তলত ডুব গৈ আছে আৰু কেতবোৰ পানীৰ ওপৰলৈ মূৰ তুলি আছে। এই উপকূল অতিক্ৰম কৰোঁতে কুকৰ দলটোৱে গভীৰ সংকটৰ সন্মুখীন হব লগাত পৰিছিল।

জাহাজ চলাব পৰা জোখাৰে সাগৰ গভীৰ হয় নে নহয় তাকে চাবলৈ জাহাজৰ আগ ভাগত এজন মানুহ থাকে। এই মানুহজনৰ কাম পানী কিমান গভীৰ সঘনে তাকে কৈ যোৱা। এই মানুহজনক লিড্‌চমেন (Leadsman) বোলে।

পূব উপকূলত জাহাজ চলিছে। লিড্‌চমেনে চিঞৰি গৈছে। এবাৰ লিড্‌চমেনে চিঞৰি কৈছে, “পানী এশ দুই ফুটৰ বেছি।” ইয়াৰ ঠিক কেই চেকেণ্ডমান পিছতেই কুকৰ জাহাজ এণ্ডিভাৰাৰে পানীৰ তলত থকা প্ৰবাল দ্বীপত জোৰে খুন্দা খালে। তেতিয়া জোৱাৰ আছিল। জোৱাৰ কমি যোৱাৰ লগে লগে এণ্ডিভাৰাৰৰ

কেপ্তেইন জেমচ কুক

এটা ফাল লাহে লাহে পানীৰ তললৈ যাবলৈ ধৰিলে। আনটো ফাল ওপৰলৈ উঠি আহিল। গোটেই দলটোৱে ভয়ঙ্কৰ বিপদৰ সন্মুখীন হ'ল। মৃত্যু তেওঁলোকৰ সুনিশ্চিত। প্ৰশান্ত মহাসাগৰৰ তলিত তেওঁলোকৰ মৃত দেহবোৰ মাছ-মগৰে খাই শেষ কৰিব। তেতিয়াৰ দিনত বৰ্তমানৰ দৰে যোগাযোগৰ কোনো সুবিধা নাছিল। তেওঁলোক মৰিলেই নে কোনোবা দ্বীপত মানুহ খোৱা মানুহে তেওঁলোকক খাই পেলালে—এই খবৰ কোনোৱে নাজানিব। আটাইবোৰ মানুহ পাগল হৈ উঠিল।

পেলাই দিব পৰা সকলো বস্তুকেই তেওঁলোকে পেলাই দিলে। জাহাজৰ ওজন কমাই ভঙা ঠাইডোখৰ পানীৰ সমতলৰ ওপৰলৈ আনিবলৈ চেষ্টা কৰিলে। পাম্পৰ সহায়েৰে জাহাজৰ তলিত সোমোৱা পানী উলিয়াই দিয়া হ'ল। কিন্তু যিমান পানী উলিয়ায়, তাতোকৈ বেছি পানী সোমায়। অক্লান্ত পৰিশ্ৰম কৰিলে। জীয়াই থাকিবলৈ চেষ্টা কৰি মৃত্যুবৰণ কৰাটো গোৰৱৰ কাম। বহু চেষ্টাৰ মূৰত ভগৱান প্ৰসন্ন হ'ল। ডুবো ডুবো হৈও কিন্তু জাহাজখন নুডুবিল। ভঙা ঠাইখিনি পানীৰ ওপৰলৈ উঠিল। নাবিকসকলৰ জিভালৈ পানী আহিল। এবাৰৰ বাবে তেওঁলোক বক্ষা পৰিল।

দ্বিতীয়বাৰ। হঠাতেই বতাহ বন্ধ হৈ গ'ল। সাগৰত প্ৰবল ঢৌ উঠিল। ঢৌৰ কোবত তেওঁলোকৰ জাহাজ সক ডাঙৰ অগণন প্ৰবাল দ্বীপ থকা অঞ্চলটোৰ ফালে আগুৱাই যাবলৈ ধৰিলে। জাহাজ নাবিকসকলৰ আয়ত্বৰ বাহিৰত। প্ৰবাল দ্বীপৰ অগণন প্ৰবাল পৰ্বত। পৰ্বতবোৰৰ গাত যাঠিৰ দৰে জোঙা জোঙা শিল। আতঙ্কত নাবিকসকলৰ বুকু কঁপি উঠিল। গভীৰ সাগৰ—লঙ্গৰ পেলাৰ নোৱাৰি। প্ৰতিজন নাবিকে প্ৰতি মুহূৰ্ততে মৃত্যুলৈ অপেক্ষা কৰি ব'ল। এই বিপদৰ সময়ত কুকো বিচলিত হৈছিল। বিচলিত নোহোৱাকৈ আছিল মাত্ৰ এজন—গ্ৰীণ নামৰ জ্যোতিৰ্বিদ পণ্ডিত এজন।

কিন্তু কুক আৰু তেওঁৰ নাবিকসকলৰ প্ৰতি ভগৱান এইবাবো সদয়। আৰু এটা চৌ বাগবিলেই জাহাজ প্ৰবাল দ্বীপত প্ৰচণ্ড খুন্দা খায় আৰু চূৰ্ণ-বিচূৰ্ণ হয়। ঠিক এনে সময়তে এণ্ডিভাৱেৰে এটা বিপৰীত ফালে বৈ যোৱা সোঁতত পৰিল আৰু ধীৰে ধীৰে প্ৰবাল দ্বীপৰপৰা আঁতৰি যাবলৈ ধৰিলে। লগে লগে যুহু বতাহ আৰম্ভ হল—দ্বিতীয়বাৰলৈ নাবিকসকল বন্ধা পৰিল।

অষ্ট্ৰেলিয়াৰ পূব উপকূল পাৰ হৈ কুকে উত্তৰ উপকূলৰ কাষে কাষে পশ্চিমলৈ জাহাজ এৰি দিলে।

লাহে লাহে তেওঁলোকে প্ৰশান্ত মহাসাগৰ এৰি ভাৰত মহাসাগৰ পালেহি। তাৰ পিছত কেপ্ অৱ গুড্ হোপলৈ আহি আটলাণ্টিক মহাসাগৰ পালে। বিশেষ কোনো বিপদ-বিঘিনিৰ সন্মুখীন নোহোৱাকৈ তেওঁলোক ইংলণ্ডৰ উপকূল পালেগৈ।

এই যাত্ৰাত কুকে আবিষ্কাৰ কৰিলে প্ৰশান্ত মহাসাগৰৰ অগণন দ্বীপ, নিউজিলেণ্ড আৰু অষ্ট্ৰেলিয়াৰ আধা অংশ। পৃথিৱীৰ মানচিত্ৰ নতুন নতুন ভূভাগে স্থান পালে।

কিন্তু দক্ষিণ মহাদেশৰ বিষয়ে কুকে সঠিক একো কব নোৱাৰিলে। দক্ষিণ আটলাণ্টিক মহাসাগৰৰপৰা পশ্চিম দিশলৈ তেওঁ জাহাজ এৰি দিছিল আৰু দিক্ পৰিবৰ্তন নকৰাকৈ আগবাঢ়ি গৈছিল। পুনৰ তেওঁ দক্ষিণ আটলাণ্টিক পাইছিলহি। পৃথিৱী যে ঘূৰণীয়া কুকেও তাকেই প্ৰমাণ কৰিছিল। কিন্তু সেই যাত্ৰাত তেওঁ সুদূৰ দক্ষিণলৈ যোৱা নাছিল।

মাইল এণ্ডৰ (Mile End) তেওঁৰ নিজা ঘৰত মাত্ৰ এবছৰ থকাৰ পিছত সমুদ্ৰ সন্ধানি তেওঁক পুনৰ আমন্ত্ৰণ কৰিলে। সেই সময়ত কুকেই আছিল পৃথিৱীৰ শ্ৰেষ্ঠ নাবিক আৰু আবিষ্কাৰক। সমুদ্ৰসন্ধানি সেই কাৰণেই তেওঁক পুনৰ দলপতি নিৰ্বাচন কৰিলে দক্ষিণ মহাদেশৰ অস্তিত্ব সম্বন্ধে সুনিশ্চিত হবলৈ। কুকক নিৰ্দেশ দিয়া হ'ল প্ৰথমে পৃথিৱী পৰিভ্ৰমণ কৰিব। তাৰ পিছত দক্ষিণ সাগৰৰ

দক্ষিণে মহাদেশ এখন সঁচাকৈয়েই আছে নে সেই কথা মিছা—সেই কথা তাকে নিৰূপণ কৰিবৰ বাবে তেওঁ দক্ষিণ সাগৰ পাৰ হৈ যাব।

এইবাৰ তেওঁ দুখন জাহাজ ললে—বিজলিউশ্বন আৰু য়াডভেনচাৰ। বিজলিউশ্বনৰ দায়িত্ব তেওঁ নিজে ললে। য়াডভেনচাৰৰ দায়িত্ব দিলে কেপ্তেইন ফৰ্ণেক্সক (Furneaux)। কুকে হুকুম দিলে যেতিয়ালৈকে দক্ষিণ মেৰুৰ বৰফে তেওঁলোকক বাধা নিদিয়ৈ তেতিয়ালৈকে তেওঁলোকে দক্ষিণলৈ গৈয়েই থাকিব। ওচৰা-ওচৰিকৈ দুয়োখন জাহাজে দক্ষিণলৈ গৈয়েই থাকিল।

অৱশেষত অতি বৃহৎ বৰফৰ পৰ্বতৰ বাবে যেতিয়া জাহাজ আৰু আগবাঢ়িব নোৱাৰা হ'ল তেতিয়া তেওঁলোকে পূবৰ ফালে জাহাজ সুবালে। বৰফৰ পৰ্বতবোৰৰ মাজে মাজে জাহাজ আগবাঢ়ি গ'ল। মহাদেশ থকা হ'লে তেওঁলোকে বাধা পালেহেঁতেন। কিন্তু বাধা তেওঁলোকে নাপালে—কাৰণ তেনে কোনো মহাদেশ নাছিল। কুমেৰু বৃত্তৰ কাষে কাষে অগ্ৰসৰ হৈ দলটোৱে পুনৰ আটলাণ্টিক মহাসাগৰ পালেহি।

কুকে দ্বিতীয়বাৰ পৃথিৱী পৰিভ্ৰমণ কৰিলে। কুকৰ দ্বিতীয় পৃথিৱী পৰিভ্ৰমণ বিষয়ে লিখিব লগা বিশেষ একো নাই। কিন্তু এই যাত্ৰাটোৱেই আছিল অতিশয় বিপদপূৰ্ণ। ভাহিকুৰা বিৰাট আকাৰৰ পৰ্বত, অবিৰাম বৈ থকা প্ৰবল বতাহ, ডাঠ কুঁৱলি, বৰফৰ ধুমুহা আদিৰ মাজেদি কুমেৰু বৃত্ত প্ৰদক্ষিণ কৰি কুকে প্ৰমাণ কৰিলে যে পূবৰ নাবিকসকলে অনুমান কৰাৰ দৰে দক্ষিণৰ ফালে কোনো ভূভাগ নাই। কুকে এই যাত্ৰাত যিমান দক্ষিণলৈ গৈছিল ইয়াৰ আগেয়ে কোনো নাবিকেই সিমান দক্ষিণলৈ যাব পৰা নাছিল।

ইংলণ্ডৰ ৰজা তেতিয়া তৃতীয় জৰ্জ। কুকে যেতিয়া ইংলণ্ড পালেহি তেতিয়া ৰজা জৰ্জে তেওঁক সন্মানিত কৰিলে। কুকক উচ্চ দৰ্ঘহা দি গ্ৰীণউইচ হস্পিটেলৰ অধিনায়ক নিযুক্ত কৰিলে। থাকিবলৈ চৰকাৰী ঘৰ দিলে। ইচ্ছা কৰা হ'লে জীৱনৰ বাকীভোখৰ কাল তেওঁ

দায়িত্বপূৰ্ণ কাম গ্ৰহণ নকৰাকৈ অতিবাহিত কৰিব পাৰিলেহেঁতেন। কিন্তু কুক আছিল এজন আবহা উপন্যাসৰ চিন্দবাদ।

দুঃসাহসপূৰ্ণ সমুদ্ৰযাত্ৰাৰ নংবাদ পালেই কুকে জঁপিয়াই গৈ তাৰ নেতৃত্ব কৰিবলৈ ভাল পাইছিল। ইংলণ্ডই পুনৰ মহাসমুদ্ৰ অভিযানৰ আয়োজন কৰিব ধৰিলে। এইবাব তেওঁলোকৰ অভিযান হ'ব উত্তৰ-পশ্চিম সাগৰেদি এচিয়ালৈ সমুদ্ৰপথ আবিষ্কাৰ কৰা। এই যাত্ৰাৰ বাবে আলোচনা কৰিবলৈ এটা ভোজসভাৰ আয়োজন কৰা হ'ল। কুকক এই ভোজসভালৈ সন্মানিত অতিথি হিচাপে নিমন্ত্ৰণ কৰা হ'ল। কুকে এই মহাসমুদ্ৰ অভিযান সম্বন্ধে অভিজ্ঞ পৰামৰ্শ আগবঢ়াব আৰু এই যাত্ৰাৰ অধিনায়ক নিৰ্বাচনত সহায় কৰিব।

এই যাত্ৰাৰ আয়োজনৰ বিষয়াসকলে জানিছিল যে এই অভিযানৰ বাবে কুক সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ ব্যক্তি। কিন্তু ভাটি বয়সৰ কুকক আমনি কৰিবলৈ তেওঁলোকৰ মন নাছিল। সেই কাৰণে এই যাত্ৰাৰ অধিনায়কৰ পদত নিয়োগ কৰিবলৈ কোন উপযুক্ত ব্যক্তি হ'ব পাৰে সেই কথা ভোজসভাত আলোচনা কৰা হৈছিল। কিন্তু ভোজ শেষ হ'বলৈ নোপাওঁতেই কুক থিয় হ'ল আৰু কলে,—“ভদ্ৰমহোদয়সকল এই কামৰ দায়িত্ব মোক দিয়াত যদি আপোনালোকৰ আপত্তি নাথাকে তেনেহলে ময়েই এই অভিযানৰ অধিনায়কত্ব কৰিম।”

এবাব নহয় ছবাব পৃথিৱী পৰিভ্ৰমণ কৰি অশেষ অভিজ্ঞতা লাভ কৰি অহা কুকৰ সমকক্ষ কোনো নাছিল। কুক অধিনায়ক নিৰ্বাচিত হ'ল। পুনৰ তেওঁ তেওঁৰ পত্নী এলিজাবেথ আৰু ল'ৰা-ছোৱালীহঁতৰপৰা বিদায় ললে। পূৰ্বৰ দৰে তেওঁৰ স্বামী ঘূৰি আহিব—এই আশা পোষণ কৰি এলিজাবেথে তেওঁৰ স্বামীক বিদায় দিলে। কিন্তু কুকে জানো পুনৰ ইংলণ্ডলৈ তেওঁৰ পত্নী-পুত্ৰ-কন্যাৰ মাজলৈ উভতি আহিব পাৰিছিল?

১৭৭৬ খৃষ্টাব্দৰ জুলাই মাহত তেওঁৰ পুৰণি জাহাজ বিজলিউশ্বানত উঠিল। প্ৰিমাউথ বন্দৰৰপৰা কেপ্. অব্. গুড হৰ্ণ অন্তৰীপলৈ বুলি

কুকে যাত্ৰা কৰিলে। চাৰিমাহ পিছত কেপ্তেইন ক্লাৰ্কৰ অধীনত ডিচক'ভাৰি নামৰ জাহাজখনে গৈ তেওঁক লগ ধৰিলে। কেপ্. অব্. গুড হৰ্ণত ছয়োখন জাহাজ মিলিত হৈ নিউজিলেণ্ড অতিমুখে তেওঁলোকে যাত্ৰা আৰম্ভ কৰিলে।

কুকে দ্বিতীয়বাৰ সমুদ্ৰযাত্ৰা কৰাৰ কিছুদিন আগেয়ে হেৰিচন নামৰ এজন মানুহে ক্ৰোগোমিটাৰ নামৰ যন্ত্ৰ আবিষ্কাৰ কৰিছিল। কুকে শেষৰ ছয়োটা অভিযানতেই এই যন্ত্ৰ লগত লৈ গৈছিল। পৃথিৱীৰ বুকুৰ কোনো এডোখৰ ঠাই বিষুবৰপৰা কিমান ডিগ্ৰী উত্তৰে বা দক্ষিণে তাক এই ক্ৰোগোমিটাৰ যন্ত্ৰৰ সহায়ত ক'ব পাৰি। কিন্তু তাৰ আগেয়ে নাবিকসকলে সাগৰ মহাসাগৰৰ মাজৰ কোনো এডোখৰ ঠাইৰ দূৰত্ব কিদৰে নিৰূপণ কৰিছিল বাক? সেই কালৰ নাবিকসকলে কোনো এডোখৰ ঠাইৰ লগত সূৰ্যই কিমান ডিগ্ৰী কোণ কৰে উলিয়াই লৈছিল আৰু তাৰপৰাই সেই ঠাই বিষুবৰপৰা কিমান দূৰৈত তাক নিৰূপণ কৰিছিল।

বিজলিউশ্বান আৰু ডিচক'ভাৰিয়ে নিউজিলেণ্ড পালেগৈ। তাৰ পৰা প্ৰশান্ত মহাসাগৰৰ বুকুৱেদি তেওঁলোকে আগুৱাবলৈ ধৰিলে তাহিণী নামৰ দ্বীপলৈ। তাহিটীৰপৰা আকৌ উত্তৰ পূবলৈ যাত্ৰা আৰম্ভ হ'ল। এইবাব তেওঁ ভানকুতাৰ আৰু চানফ্ৰান্সিস্কোৰ মাজৰ আমেৰিকাৰ পশ্চিম উপকূলত উপনীত হ'ল। উপকূলৰ কাষে কাষে উত্তৰলৈ তেওঁলোকে আগবাঢ়িল।

আলাস্কাৰ উপকূল অতিক্ৰম কৰি কুকে আৰু আগবাঢ়িল। তাৰ পিছত পালে বেৰিং প্ৰণালী। এই যাত্ৰাত তেওঁ উত্তৰ প্ৰশান্ত মহাসাগৰত অগণন দ্বীপ আবিষ্কাৰ কৰিলে। এই দ্বীপসমূহৰ ভিতৰত হাৱাইৱান দ্বীপপুঞ্জই প্ৰধান আছিল। নতুন দ্বীপ, উপকূল আদি আবিষ্কাৰ কৰাৰ লগে লগে কুকে সেইবোৰৰ নক্সাও আঁকি উলিয়াইছিল। আমেৰিকাৰ পশ্চিম উপকূল বেৰিং প্ৰণালী, হাৱাইৱান দ্বীপপুঞ্জ আৰু অত্যাৱ অগণন দ্বীপ, প্ৰণালী উপকূল আদিৰ

সম্পূৰ্ণ মেপ তেওঁ আঁকিছিল। কুকৰ আবিষ্কাৰৰ ফল স্বৰূপে ভূগোলত কেইবাটাও নতুন অধ্যায় যোগ কৰিব লগা হৈছিল।

বেৰিং প্ৰণালী পাৰ হৈ উত্তৰ মহাসাগৰত প্ৰবেশ কৰিব পাৰি নে নোৱাৰি তাকে চাবলৈ তেওঁ ভূভাগৰ বহু ভিতৰলৈ সোমাই যোৱা অংশবোৰ পৰীক্ষা কৰি চাইছিল।

কুকৰ কাম শেষ নোহওতেই শীতকাল আহি পালে। উত্তৰ শীতমণ্ডলৰ বেৰিং প্ৰণালীত তেজ গোট কৰি দিয়া শীত। তাত থকা আৰু সম্ভৱ নহয়। সেই বাবে দক্ষিণৰ আপেক্ষিকভাৱে গৰম হাৱাইজান দ্বীপলৈ তেওঁ উভতি আহিল। শীতকালটো হাৱাইজান দ্বীপত অতিবাহিত কৰি বসন্তকাল পৰাৰ লগে লগে তেওঁলোকে পুনৰ বেৰিং প্ৰণালীলৈ যাব আৰু কুকে তেওঁৰ অসমাপ্ত কাম শেষ কৰিব। এয়েই তেওঁৰ পৰিকল্পনা আছিল।

হাৱাইজান দ্বীপত তেওঁৰ মানুহবিলাকে কাঠ, পানী আৰু খাদ্য সামগ্ৰী সংগ্ৰহ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। দ্বীপৰ তামৰবনীয়া অধিবাসীসকল কুকৰ নাবিকসকলৰ বন্ধু হৈ পৰিল। দ্বীপৰ অধিবাসী সকলে জাকে জাকে কুকৰ জাহাজলৈ আহিবলৈ ধৰিলে। অধিবাসী সকলে গাহৰি, ফলমূল, শাকসব্জী আদি আনিছিল। তাৰে কেতবোৰ কুকৰ নাবিকসকলক এনেয়ে দিছিল—কেতবোৰৰ বাবে দাম আৰু বস্ত্ৰ সাল-সলনি কৰা হৈছিল।

তিনিবাৰৰ সমুদ্ৰযাত্ৰাত কুকে অগণন দ্বীপ আবিষ্কাৰ কৰিছিল। এই দ্বীপবোৰৰ কিছুমানত অধিবাসী আছিল। এই আদিবাসী সকলৰ সবহভাগেই আছিল অসভ্য। কেইটামান দ্বীপৰ এই অসভ্য আদিবাসীসকলক দমন কৰিবলৈ প্ৰয়োজন হলেহে তেওঁ শক্তি প্ৰয়োগ কৰিছিল। বন্দুকৰ শাসনতকৈ স্নেহৰ শাসনত তেওঁ বেছি গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছিল। সদাচাৰ, স্নেহ, সহৃদয়তা আদি তেওঁৰ বাবে বেছি মূল্যবান অস্ত্ৰ আছিল।

হাৱাইজান দ্বীপৰ অধিবাসীসকলৰ বন্ধুত্বপূৰ্ণ ব্যৱহাৰৰ বাবে

তেওঁৰ দৰে মানুহে অকণো অসুবিধাৰ সন্মুখীন নোহোৱাকৈ প্ৰয়োজনীয় সকলো বস্তু সংগ্ৰহ কৰি লব পাৰিছিল।

এই দ্বীপৰ মানুহবিলাকে কুকক দেৱতাৰ দৰে ভক্তি কৰিছিল। কুকক দেখিলেই তেওঁলোকে 'ওৰোনো' (Orono) 'ওৰোনো'কৈ চিঞৰি কুকৰ ভৰিত দীঘল দি পৰিছিল। ওৰোনো তেওঁলোকৰ অতীতৰ এজন বিখ্যাত বজা আছিল। হাৱাই দ্বীপৰ মানুহৰ ধাৰণা হৈছিল—বহুদিনৰ আগেয়ে মৰি যোৱা ওৰোনোৱে পুনৰ জী উঠি তেওঁলোকক বক্ষা কৰিবলৈ আহিছে। সেইজনেই কুক।

ছসপ্তাহ জুৰি সংগ্ৰহ কাৰ্য চলিল। দ্বীপটোৰ মানুহখিনিয়ে তেওঁলোকক প্ৰয়োজনতকৈ বহু বেছি বস্তু দিলে। কুক আৰু তেওঁৰ নাবিকসকলৰ বাবে দ্বীপৰ অধিবাসীসকলে ইমান সবহীয়াকৈ খাদ্য সামগ্ৰী দিলে যে দ্বীপটোৰ অসভ্য বজা টেৰেওব্ৰ (Terreobro) ভয় হবলৈ ধৰিলে জানোচা তেওঁৰ মানুহখিনিৰ বাবে খাদ্য সামগ্ৰীৰ অভাৱ হয়।

খাদ্যসামগ্ৰী সংগ্ৰহ কাৰ্য শেষ হ'ল। লাহে লাহে বসন্তকাল আহিল। কুকেও তেওঁৰ ছয়োখন জাহাজ পুনৰ উত্তৰলৈ এৰি দিলে। টেৰেওব্ৰই এটা স্বস্তিৰ নিশ্বাস পেলালে।

কুকে জাহাজ এৰি দিয়াৰ দুদিন পিছৰ ঘটনা। উত্তৰ মহাসাগৰত ভয়ঙ্কৰ ধুমুহা উঠিল। সেই ধুমুহাৰ প্ৰকোপত বিজলিউগুন নামৰ জাহাজখনৰ মাস্তুলটো ঘূৰীয়া হ'ল। উপায় বিহীন হৈ কুক পুনৰ টেৰেওব্ৰ দ্বীপলৈ উভতি আহিবলৈ বাধ্য হ'ল।

এইবাৰ কিন্তু দ্বীপৰ অধিবাসীসকলে তেওঁলোকৰ লগত সদ্ব্যৱহাৰ নকৰিলে। তেওঁলোকে বগামানুহবোৰক এৰাই ফুৰিবলৈ ধৰিলে। কুক আৰু তেওঁৰ নাবিকসকল আচৰিত হ'ল। কিন্তু তাৰ পৰা আন ঠাইলৈ যোৱাটো সম্ভৱপৰ নাছিল। গতিকে বাধ্য হৈ কুক তাতে থাকিল। বিজলিউগুনৰ মাস্তুলটোৰ মেৰামতিৰ কাম আগ বাঢ়িবলৈ ধৰিলে। দ্বীপৰ অধিবাসীসকল তেওঁলোকৰ প্ৰতি

শত্ৰুভাবাপন্ন নাছিল আনহাতে আগবদৰে সহানুভূতিশীল যেনো দেখা নগৈছিল। দ্বীপৰ অধিবাসীসকলৰ এনে ব্যৱহাৰৰপৰা হয়তো কুক আৰু তেওঁৰ মানুহবিলাকে অনুমান কৰিব পাৰিছিল যে তেওঁলোক যিকোনো মুহূৰ্ততে বিপদত পৰিব পাৰে। কিন্তু মাস্তুলটো শেষ নোহোৱালৈকে তেওঁলোক তাতেই থাকিবলৈ বাধ্য হ'ল।

এনেতে ঘটিল আৰু এটা ঘটনা। এদিন ডিচক'ভাৰী নামৰ জাহাজখনৰ কাটাৰটো (জাহাজৰ অংশ বিশেষ) নোহোৱা হ'ল।

কুকৰ নীতি আছিল—দ্বীপবোৰৰ অধিবাসীসকলৰ লগত দ্বন্দ্ব-খৰিয়ালৰপৰা বিৰত থকা। কিন্তু কাটাৰটো চুৰি কৰাৰ অপৰাধটো অমার্জনীয়। সেই কাৰণে শক্তি প্ৰয়োগ কৰি কাটাৰটো উদ্ধাৰ কৰা কথা কুকে চিন্তা কৰিব ধৰিলে।

পিছদিনাখন নিচেই ৰাতিপুৱাতে তেওঁ অধিবাসীসকলৰ এখনো নাও যাতে পাব হৈ যাব নোৱাৰে তাৰ বন্দোবস্ত কৰিলে। তেওঁৰ দুই নলীৰ বন্দুকটোত গুলী ভৰাই ললে। লেফ্‌টেনেণ্ট ফিলিপচৰ তলতীয়া ন-জন নাবিক লগত লৈ তেওঁ জাহাজৰপৰা দ্বীপটোলৈ যাবলৈ সাজু হ'ল। তেওঁ নাবত উঠিলগৈ।

দ্বীপটোৰ পাৰত থিয় হৈ তেওঁ আইনসকলক নিৰ্দেশ দিলে—তেওঁলোক যেন বিপদৰ বাবে সাজু হৈ থাকে। তাৰ পিছত ফিলিপচৰ সৈতে তেওঁ টেৰেণ্ডবুৰ ঘৰলৈ গ'ল।

টেৰেণ্ডবুৰ দুজন পুতেক আছিল। কুকে টেৰেণ্ডবু আৰু তেওঁৰ পুতেক দুজনক তেওঁৰ জাহাজলৈ যাবলৈ অনুৰোধ কৰিলে। তেওঁ মতলব কৰিছিল টেৰেণ্ডবু আৰু তেওঁৰ পুতেক দুজনক ডিচক'ভাৰিৰ কাটাৰটো উদ্ধাৰ নহয় মানে জাহাজত বন্দী কৰি ৰাখিব। টেৰেণ্ডবু তৎক্ষণাৎ সন্মত হ'ল। কিন্তু যেতিয়া তেওঁ যাবলৈ ওলাল তেতিয়া তেওঁৰ ঘৰৰ মাইকী মানুহ কেইজনীয়ে তেওঁক বাধা দিলে।

ফিলিপচে কুকৰ ফালে চালে। কিন্তু কুকে মূৰ জোকাৰিলে। তেওঁ জানিছিল শক্তি প্ৰয়োগ কৰাটো বিপদজনক। ব্যৰ্থ হৈ

কুক আৰু ফিলিপচে লাহে লাহে উপকূলৰ ফাললৈ খোজ ললে।

কুক, ফিলিপচ আৰু বন্দুকধাৰী চিপাহী কেইজনে দুকুৰিখোজমান গৈছেহে এনেতে ক'ৰপৰা জানো তেওঁলোকৰ সন্মুখত অধিবাসী সকলৰ এটা জুম আহি থিয় হ'ল।

ঠিক এনে সময়তে জাহাজৰ ফালৰপৰা এটা গুলীৰ শব্দ শুনা গ'ল। লগে লগে কল্লনাভীত ক্ষিপ্ৰতাৰে প্ৰচাৰিত হ'ল যে আদিবাসীসকলৰ নেতা এজন নিহত হৈছে। তেওঁলোকৰ মাজত ভোৰভোৰণি উঠিল। তেওঁলোকৰ এজন আগবাঢ়ি আহিল। কুকৰ মুখৰ আগত থিয় হৈ হাতৰ মুঠি জোকাৰিবলৈ ধৰিলে। জনতা ক্ষিপ্ত হৈ উঠিল। নানান অঙ্গীভঙ্গী আৰু বুজিব নোৱাৰা ভাষাৰে কুকক আক্ৰমণ কৰিবলৈ তেওঁলোক উত্তত হ'ল। যিজন আদিবাসীয়ে কুকৰ মুখৰ আগত অঙ্গীভঙ্গী কৰিছিল তাক লক্ষ্য কৰি কুকে গুলী কৰিলে। সেয়া ডাঙৰ গুলী নাছিল। মানুহজনৰ সামান্য জখম হ'ল। হঠাতেই জুমৰ মাজৰপৰা কিছুমানে উপকূলত থকা বন্দুকধাৰী নাবিকসকলক গৈ আক্ৰমণ কৰিলে। চাৰিজন নাবিক নিহত হ'ল। জাহাজৰপৰা গুলী চলিবলৈ ধৰিলে।

কুক উগ্ৰ অসভ্য জনতাৰ মাজত। নাও আৰু জাহাজত থকা নাবিকসকলক গুলী চালনাৰপৰা বিৰত কৰিবলৈ কুকে মুখ ঘূৰালে। ঠিক এনে সময়তে এজন বৰ্বেৰে কুকৰ মূৰত এডাল টাঙোনেৰে মাধমাৰ এটা সোখাই দিলে। আন এজনে তেওঁক পিঠিত ভয়ঙ্কৰ-ভাৱে খুচিলে। উৰুৰিখাই কুক পানীত পৰি গ'ল। লগে লগে দহবাৰজনমান বৰ্বেৰে পানীত জঁপিয়াই পৰিল। সিহঁতে কুকক পানীৰপৰা টানি তুলি আনিলে। পাৰত সিহঁতে কুকক টুকুৰা টুকুৰ কৰি কাটিলে।

তাৰ পিছদিনা অন্যান্য নাবিকসকলে বিজলিউশ্বান্ আৰু ডিচ্-কভাৰিক লৈ আঁতৰি গ'ল।

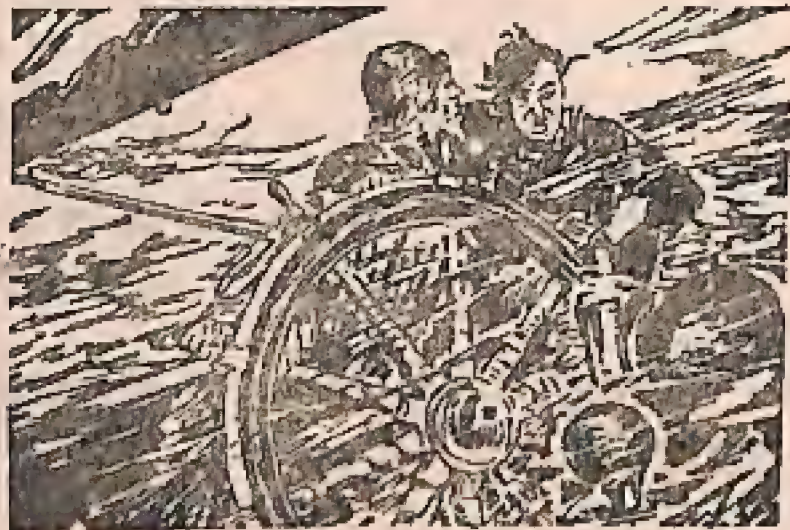
কুকৰ কাম অসমাপ্ত হৈ থাকিল। কুকে এঘাৰ বছৰ কাল

মহাসমুদ্ৰৰ বুকুত বিচৰণ কৰিছিল। এই এবাৰ বছৰৰ ভিতৰত সমুদ্ৰ আৰু মহাসমুদ্ৰৰ বুকুৰ ইমানবোৰ তথ্য তেওঁ আবিষ্কাৰ কৰিছিল যে তেওঁৰ আগেয়ে কোনো নাবিকেই ইমানখিনি কৰিব পৰা নাছিল।

কুকৰ খ্যাতি সভ্যজগতত বাককৈয়ে বিয়পি পৰিছিল। গোটেই সভ্যজগতৰ তেওঁ শ্রদ্ধা আৰু সন্মানৰ পাত্ৰ হৈছিল। সেই সময়ত আমেৰিকা আৰু ফ্ৰান্সৰ চৰকাৰ ইংলণ্ডৰ লগত যুদ্ধত লিপ্ত আছিল। কিন্তু কুকে এই দুই শত্ৰু দেশৰপৰাও শ্রদ্ধা আৰু সন্মান লাভ কৰিছিল।

আমেৰিকা আৰু ফ্ৰান্স চৰকাৰে কুকক সহায় কৰিবলৈ সদায় আগ্ৰহান্বিত আছিল। কুকৰ তৃতীয় সমুদ্ৰ ভ্ৰমণৰ সময়ত ফ্ৰান্স আৰু আমেৰিকাৰ চৰকাৰে বিভিন্ন সমুদ্ৰৰ বুকুত ভ্ৰমণ কৰি থকা তেওঁলোকৰ নৌবাহিনীক নিৰ্দেশ দিছিল—শত্ৰুৰ জাহাজ হলেও ডিচ্'ভাৰি আৰু বিজলিউশ্বনৰ প্ৰতি যেন তেওঁলোকে কোনো অত্যাচাৰ আচৰণ নকৰে; প্ৰয়োজন হলে সেই দুখন জাহাজক যেন তেওঁলোকে সহায়হে কৰে।

কুক আজি নাই। প্ৰশান্ত মহাসাগৰৰ বুকুৰ অসভ্য বৰ্ষৰ কিছুমানৰ হাতত তেওঁ নিহত—কিন্তু জ্ঞানলিপ্সু মানৱৰ বাবে তেওঁ যি দি গ'ল সি অবিস্মৰণীয়।

চাৰ জন ফ্ৰেঙ্কলিন

কানাডাৰ উত্তৰ অঞ্চল মেকবুড্ৰ অস্তৰ্গত। এই অঞ্চলত নাই কোনো মানুহ—নাই চৰাই-চিৰিকতি, নাই জীৱ-জন্তু—নাই যে নাই একোৱেই নাই। আছে কেৱল শ শ মাইল জোৰা বৰফ—কেৱল বৰফ আৰু বৰফ। বৰফৰ ওপৰত পিন্ধি ফুৰা গধুৰ জোতা পিন্ধি এই অঞ্চলত শ শ মাইল অতিক্ৰম কৰা অতি কঠিন কাম। সেই কামলৈ আগবঢ়া মানে জীয়া যমৰ লগত যুঁজ কৰা। এনে দুঃসাহসৰ কাম কৰিছিল পাঁচজন বুঢ়ীছ নাবিকে। চাৰ জন ফ্ৰেঙ্কলিন তেওঁলোকৰ নেতৃত্ব কৰিছিল।

ফ্ৰেঙ্কলিনৰ বয়স তেতিয়া একুৰি তেৰ। চৈধ্য বছৰ বয়সৰপৰাই তেওঁ নৌবাহিনীত কাম কৰি আহিছে। ফ্ৰেঙ্কলিনে ইতিমধ্যে প্ৰচুৰ অভিজ্ঞতা লাভ কৰিছে। এড্'মিৰেল নেলচনৰ অধিনাকত হোৱা দুখন ডাঙৰ যুদ্ধত তেওঁ অংশ গ্ৰহণ কৰিছিল। তেওঁৰ খুৰা শত্ৰুৰ কেপ্তেইন ফ্লিণ্ডাৰ্চৰ লগত তেওঁ অষ্ট্ৰেলিয়াৰ সীমা নিৰূপণ কৰিছিল আৰু অষ্ট্ৰেলিয়াৰ মেপ আঁকি উলিয়াইছিল। উত্তৰ মেকলৈ পঠোৱা এটা অভিযানৰ তেওঁ দ্বিতীয় অধিনায়ক আছিল।

তোমালোকে স্কুলত কানাডাৰ যি মেপ আঁকা সেই কানাডাৰ উত্তৰ উপকূল তেতিয়াও কোনোৱে আবিষ্কাৰ কৰিব পৰা নাছিল। ফ্ৰেঙ্কলিনক এই দায়িত্ব দিয়া হ'ল। কানাডাৰ উত্তৰ উপকূল আবিষ্কাৰ কৰি তাৰ মানচিত্ৰ আঁকি উলিয়া কামত তেওঁক অধিনায়ক নিযুক্ত কৰা হ'ল। উত্তৰ কানাডাৰ উত্তৰৰ ভাগ বাৰমাহে বৰফে ঢকা। এই অঞ্চলত কপাৰমাইন নামে এটা নদী আছে। ইউৰোপৰ মাত্ৰ এজন মানুহেহে এই নদীখন দেখিছিল। ফ্ৰেঙ্কলিনক নিৰ্দেশ দিয়া হ'ল—তেওঁ এই নদীৰ উৎপত্তি স্থান আবিষ্কাৰ কৰিব; সেই নদীৰে

ভটিয়াই গৈ তেওঁ কানাডাৰ উত্তৰ উপকূল পাব। তাৰ পিছত তেওঁ উত্তৰ উপকূল ভ্ৰমণ কৰিব আৰু তাৰ মানচিত্ৰ আঁকি উলিয়াব।

কপাৰমাইন নৈলৈ কেবা শ মাইল বৰফৰ ওপৰেদি যাব লাগে। ফ্ৰেঙ্কলিন আৰু তেওঁৰ সহযাত্ৰীসকলৰ যাত্ৰা আবস্ত হ'ল। বহুদূৰ বাট। গধুৰ বৰফৰ জোতা। সেই জোতা পিন্ধা তেওঁলোকৰ অভ্যাস নাই। কেইদিনমানৰ ভিতৰতে তেওঁলোকৰ কষ্টৰ সীমা নোহোৱা হ'ল।

সেই শ-শ মাইল জোৰা বৰফৰ ওপৰেদি কানাডাৰ আদিবাসী কিছুমানে বেপেকৰা বস্তু বেচা-কিনা আৰু অনা-নিয়া কৰিছিল। সেই অঞ্চলত বহু দূৰে দূৰে বস্তু কিনা-বেচা কৰা বন্দৰ কিছুমান আছিল। এই বন্দৰবোৰৰ এটাৰপৰা আন এটালৈ এই মানুহবিলাকে বস্তু কঢ়িয়াই অনা-নিয়া কৰিছিল। তেওঁলোকক বাট দেখুৱাই নিবলৈ আৰু তেওঁলোকৰ বস্তু কঢ়িয়াবলৈ ফ্ৰেঙ্কলিনে এই আদিবাসী কেইজনমান লগত ললে। এই মানুহবিলাক বৰফৰ ওপৰত খোজ কঢ়াত পাকৈত। সেই কাৰণে গধুৰ বোজা কঢ়িয়াইছিল যদিও সিহঁত কেইজনে ছৰ-ছৰাই আগবাঢ়ি গৈছিল। ফ্ৰেঙ্কলিন আৰু তেওঁৰ লগবীয়াসকলে খুব কষ্টেৰে লাহে লাহে আগবাঢ়িছিল আৰু সেই কাৰণে তেওঁলোকে বহু পাছ পৰিছিল।

অতি কষ্টকৈ হলেও দলটোৱে অৱশেষত আহি প্ৰভিডেন্স বন্দৰ পালেহি। এইটোৱেই উত্তৰৰ শেষ বন্দৰ। ইয়াৰ পিছৰ অঞ্চলটোত কোনো কালেই মানুহৰ খোজপৰা নাই। সেই অঞ্চলটো চিৰ তুষাৰ অঞ্চল। হিম চৈঁচ।

ফ্ৰেঙ্কলিনে এইবাৰ বেড ইণ্ডিয়ানসকলৰ সহায় ললে। বেড ইণ্ডিয়ানসকলে বলগা হৰিণ চিকাৰ কৰিব। সেই হৰিণৰ মাংস ফ্ৰেঙ্কলিন আৰু তেওঁৰ লগবীয়াসকলৰ খাদ্য হ'ব। প্ৰভিডেন্স বন্দৰ পাব হৈ তেওঁলোকে এশ বাঠি মাইল উত্তৰলৈ গ'ল। তাতে তেওঁলোকে এটা চাউনি সাজিলে। তিনিটা কাঠৰ ঘৰ। তাতেই

তেওঁলোকে শীতকালটো কটালে। এই চাউনিটোৰ নাম বখা হ'ল—এণ্টাৰপ্ৰাইজ।

শীতকাল পাব হ'ল—বসন্ত আহিল। বসন্তৰ আবস্তগিতে দলটোৱে আকৌ অজান দেশলৈ যাত্ৰা আবস্ত কৰিলে। আদি-বাসীহঁত অকণো বশ মানিব নোখোজা প্ৰকৃতিৰ মানুহ আছিল। আৰু সিহঁতৰ লগতেই ফ্ৰেঙ্কলিনে বহু দূৰৰ উপকূললৈ আগবাঢ়িব লগাত পৰিছিল। দুকহ পথ—অতিপাত শীত। জীৱ-জন্তু পশু-পক্ষীৰ ছাঁটোও ক'তো দেখিবলৈ নাই। প্ৰবল চৈঁচ বতাহ মাজে মাজে তুষাৰ বৃষ্টি। মাল-বস্তু কঢ়িয়াই নিয়া উশৃঙ্খল আদিবাসীসকলৰ সৈতে তথাপি ফ্ৰেঙ্কলিনে আগবাঢ়িল—পাছলৈ উভতি অহাৰ কথা কোনো দিনেই তেওঁৰ মনলৈ অহা নাছিল।

অবৰ্ণনীয় কষ্টেৰে আগবাঢ়ি গৈ ফ্ৰেঙ্কলিনে অৱশেষত উত্তৰ মহাসাগৰ পালেগৈ। বেড ইণ্ডিয়ানসকল এইবাৰ উভতিল। বাটত তেওঁলোকে সৰু সৰু চাউনি কিছুমান পাতি গৈছিল। বেড ইণ্ডিয়ানসকলৰ লগত বন্দোৱস্ত হ'ল যে তেওঁলোকে এই চাউনি-বোৰত মাংস গোটাই থব।

উপকূলৰ মানচিত্ৰ আঁকিব লাগিলে সাগৰৰ বুকুৰপৰা উপকূল চাইহে মানচিত্ৰ আঁকা সম্ভৱ। ফ্ৰেঙ্কলিনে লগত নিয়া সৰু নাও দুখনত উঠি পূবৰ ফাললৈ যাত্ৰা কৰিলে। উপকূলত আঘাত কৰা সাগৰৰ বিশাল ঢৌবোৰ দেখি আদিবাসীসকলে ভয় পাইছিল। সিহঁতে আগেয়ে সাগৰ দেখা নাছিল। নাও দুখন একেবাৰেই সৰু আৰু সাগৰৰ প্ৰবল ঢৌৰ কোবত নাও দুখনৰ বিস্তৰ ক্ষতি হৈছিল।

তথাপি ফ্ৰেঙ্কলিনে আগবাঢ়িল। ভগা নাও দুখনেৰে তেওঁলোকে পাঁচ শ পচপন মাইল পূবলৈ গ'ল। অসীম সাহসী ফ্ৰেঙ্কলিনে একে-বাৰে অকণ অকণ দুখন সৰু নাওত উঠি কোনো বাধা বিঘিনিকে গণ্য নকৰি আগবাঢ়িল। কিন্তু এইবাৰ তেওঁক বাধা দিলে খাতবস্ত্ৰে। খাতসামগ্ৰী কমি আহিবলৈ ধৰিলে। সেই কাৰণে তেওঁ আৰু

আগবাঢ়িব নোৱাৰিলে। তেওঁ এণ্টাৰপ্ৰাইজ বন্দৰলৈ উভতি আহিল। যি ঠাইৰপৰা তেওঁ উভতিল সেই ঠাইৰ নাম দিলে টাৰ্ন এগেইন (Turn-Again) অন্তৰীপ। অশেষ কষ্ট স্বীকাৰ কৰি ফ্ৰেঙ্কলিনে কানাডাৰ উত্তৰ উপকূলৰ পাঁচ শ পচপন মাইলৰ নক্সা আঁকি উলিয়ালে।

ফ্ৰেঙ্কলিনে থিবাং কৰিলে যে এইবাৰ তেওঁ স্থলপথেৰে আগবাঢ়িব। তেতিয়া হলে বাটত বলগা হৰিণ বা আন কিবা জন্তু তেওঁ পাব পাবে।

কিন্তু তেওঁলোকৰ দুৰ্ভাগ্য। জন্তু তেওঁলোকে নাপালে। বস্তু কঢ়িয়াই নিয়া আদিবাসী কেইজনে মাছধৰা জালবোৰ দলিয়াই পেলাইছিল। কাৰণ সেইবোৰ পেলাই দিলে তেওঁলোকৰ বোজা পাতল হয়। ফ্ৰেঙ্কলিনে এই কথা নাজানিছিল। সেই কাৰণে তেওঁলোকে যেতিয়া কোনো নদী বা হ্ৰদ পাইছিল, তেতিয়া তেওঁলোকে মাছ ধৰিব নোৱাৰিছিল।

দিন যোৱাৰ লগে লগে খাদ্যবস্তুৰ অভাৱে তেওঁলোকক জীৱন-মৰণৰ সন্ধিক্ষণত উপনীত কৰিলে। জীৱনৰ শেষ মুহূৰ্তলৈকে মানুহে জীয়াই থাকিবলৈ চেষ্টা কৰে। ফ্ৰেঙ্কলিন আৰু তেওঁৰ নাৱিক সকলেও সেই চেষ্টাকেই কৰিছিল। আৰু দিন আগবাঢ়িল। তেওঁলোকৰ খাদ্যসামগ্ৰী শেষ হবৰ কেইবাদিনো পাব হৈ গ'ল। যি বলগা হৰিণ, বেইন্দাৰ আদি জন্তু তেওঁলোকে পাম বুলি আশা কৰিছিল, সেই জন্তু তেওঁলোকে নাপালে। গোট মাৰি থকা বৰফৰ গাত শেলুৱৈ লাগি আছিল। তাকেই তেওঁলোকে খাবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। পেটৰ ভোকত থাকিব নোৱাৰি তেওঁলোকে খাইছিল জোতাৰ চামৰা। জোতাৰ চামৰা পুৰিছিল আৰু সেইবোৰ যেতিয়া এঙাৰৰ দৰে হয় তেতিয়া তাকেই তেওঁলোকে খাইছিল।

ফ্ৰেঙ্কলিন অকল খাদ্যবস্তুৰ অভাৱতেই পৰা নাছিল। আন কেতবোৰ অলঙ্ঘনীয় সমস্যা আহি তেওঁৰ আগত দেখা দিছিল।

বামেৰে আহোঁতে তেওঁলোকে কেতবোৰ নদী পাব হব লগা হৈছিল। কঢ়িয়াই আনিবলৈ টান বাবে তেওঁলোকে নাও ছখন আৰু সৰু কৰিছিল। সেই সৰু সৰু নাও ছখন আদিবাসীসকলে কঢ়িয়াই আনিছিল। সেই সৰু নাও ছখনেৰে তেওঁলোকে প্ৰথমে নদীবোৰ পাব হৈছিল। কিন্তু এবাৰ এজন আদিবাসীয়ে উজুটি খাই পৰি যোৱাৰ চলেৰে দুয়োখন নাও ভাঙি পেলালে। নাওৰ কাঠবোৰ তেওঁলোকে খৰি কৰিলে।

টাৰ্ন এগেইনৰপৰা অহাৰ প্ৰায় এমাহ পিছত তেওঁলোকে কপাৰ-মাইন নদীৰ এটা শাখা পালে। এণ্টাৰপ্ৰাইজ বন্দৰ তাৰপৰা পোনে পোনে দুকুৰি মাইল। কিন্তু নদীখন পাব হোৱা যায় কেনেকৈ?

আদিবাসী এজনে কলে, “মই এখন ভেল বান্ধিম। সৌভাগ্য-বশতঃ ওচৰতে কেতবোৰ উইলো গছ আছিল। সেইবোৰ কাটি অনা হ'ল। আদিবাসীসকলে সেইবোৰ একেলগ কৰি বান্ধি ভেল এখন সাজিলে। কিন্তু ছখৰ বিষয় ভেলখন কোনো কামত নালাগিল। ই পানীত ওপঙে—কিন্তু ইয়াত মানুহ উঠি আগুৱাই নিব নোৱাৰি। কেবাদিনো বালিৰ কণা এটাৰ সৈমানো একো এটা খাবলৈ নোপোৱা এই দলটোৱে এতিয়া বাক কৰে কি?”

এইবাৰ অভিযানৰ দ্বিতীয় অধিনায়ক ৰিচাৰ্ডন আগবাঢ়ি আহিল। অনাহাৰত ৰিচাৰ্ডচন অতিশয় দুৰ্বল হৈ পৰিছিল। তথাপি তেওঁ কলে, “ভেলখনৰ দুয়োফালে ছডাল জৰী লগোৱা। এডাল জৰী ককালত বান্ধি মই নদীখন সাঁতুৰি পাব হৈ যাম। এজন মানুহ উঠিলে ইয়াক টানি পাব কৰি নিব পৰা যাব। আমি এজন এজনকৈ পাব হম।”

সেয়াই ঠিক হ'ল। এডাল জৰীৰ এটা মূৰ তেওঁৰ ককালত বান্ধি ৰিচাৰ্ডচনে পানীত জঁপিয়াই পৰিল। অনাহাৰত তেওঁ অতি দুৰ্বল। হাড়ো ছালে লগলগা এটা নৰককালত পৰিণত হৈছে। তথাপি ইমান সাহস। নিজেও বাচিব লাগিব আনকো বচাব লাগিব।

কিন্তু আকৌ বিপদ। নদীৰ সিটো পাৰ পাওঁ পাওঁ হৈছে—
এনেতে বিচাৰ্ডচন অজ্ঞান হৈ পৰিল। জৰীডালৰ সহায়ত তেওঁক
টানি অনা হ'ল। গোটেই শৰীৰটোত কন্দল জাপি দিয়া হ'ল।
এইবাব একুৰা ডাঙৰ জুই জ্বলিলে। আৰু বিচাৰ্ডচনক তাৰ
ওচৰতে শুৱাই দিয়া হ'ল। বিচাৰ্ডচন নমৰিল। কিন্তু কেবা মাহলৈ
তেওঁ ঘূৰীয়া হৈ থাকিল। কেবা মাহলৈ তেওঁৰ শৰীৰৰ এটা ফাল
নিষ্ক্ৰিয় হ'ল।

অৱশেষত কিন্তু তেওঁলোকে নদী পাৰ হ'ল। ভেলখনত তথুৰ
কাপোৰ কিছুমান মেৰিয়াই দিয়াত ইয়াক কোনোৰকমে পাৰ কৰি
নিব পৰা হ'ল। সকলোৰে মুখত হাঁহি বিৰিঙি উঠিল।

জনপ্ৰাণীহীন এই বমৰ দেশৰ যাত্ৰাৰ যেন শেষ হ'ল। কেইদিন
মানৰ ভিতৰতে তেওঁলোকে এণ্টাৰপ্ৰাইজ বন্দৰ পাৰ। তাত
তেওঁলোকে পাৰ বেডইণ্ডিয়ানসকলে তেওঁলোকৰ বাবে সংগ্ৰহ কৰি
থোৱা প্ৰচুৰ মাংস আৰু অন্যান্য খাদ্য। ভৱিষ্যতৰ সুখৰ সপোনে
মানুহক বৰ্তমানৰ দুখৰ কথা পাহৰাই ৰাখে। কিন্তু অজ্ঞাত ভৱিষ্যতে
আমাৰ বাবে কি সাঁচি ৰাখিছে তাক আমি নাজানো।

নদীখন পাৰ হোৱাৰ পিছত তেওঁলোকে যি ফালেৰে যাব লগা
হ'ল সেয়া অতি ভয়ঙ্কৰ ঠাই। কষ্টৰ সীমা নাই। শ শ মাইল
জোৰা বৰফৰ চাহাব। খাদ্যবস্তু একোৱেই নাই। তেওঁলোকৰ
জীৱন পলে পলে মৃত্যুৰ মুখলৈ আগবাঢ়ি যাব লাগিছে। লক্ষ্যস্থল
পোৱাৰ আগেয়ে দুজন বাগৰি পৰিল। এজন বৰফৰ ক'ত পোত
গ'ল বিচাৰিয়েই পোৱা নগ'ল। আনজনক বিচাৰি পালে কিন্তু
জগাই তুলিব আৰু নোৱাৰিলে। ঘূৰীয়া শৰীৰেৰে ডাঃ বিচাৰ্ডচনে
কিন্তু শৰীৰটো টানি লৈ গ'ল।

আৰু কিছু দূৰ যোৱাৰ পিছত দলটোৱে দুটা ভাগ হৈ দুটা
বাটেৰে আগবাঢ়িব ধৰিলে। এজন অধিনায়কৰ তলত দলটোৰ যি
কেইজনৰ তেতিয়াও কিছু শক্তি আছিল সেই কেইজনক বেডইণ্ডিয়ান

চাৰ জঁন ফ্ৰেঙ্কলিন

সকলক বিচাৰি পঠোৱা হ'ল। মিড্‌চিপ্‌মেন হুড্‌ নামৰ ফ্ৰেঙ্কলিনৰ আন বিষয়া এজনে আনসকলৰ সমানে সমানে আগবাঢ়িব নোৱাৰা হ'ল। সেই কাৰণে বিচাৰ্ডচন আৰু আন এজন ইংৰাজ নাৱিক হুডৰ লগত থাকিল। ফ্ৰেঙ্কলিন আৰু আন কেইজনমানে পোনে পোনে এণ্টাৰপ্ৰাইজ বন্দৰলৈ যাত্ৰা কৰিলে।

যাবৰ সময়ত ফ্ৰেঙ্কলিনে তেওঁৰ তলতীয়া অফিচাৰ দুজনক কৈ গ'ল, “মই যদি এণ্টাৰপ্ৰাইজ বন্দৰ পাওঁগৈ, অলপো পলম নকৰি তোমালোকলৈ খাণ্ডবস্তু পঠিয়াম। বাটত যদি মই মৰি যাওঁ, তেনেহলে এই আদিবাসীসকলৰ আটাইতকৈ বিশ্বাসীজনক কৈ যাম সি যেন তোমালোকক উদ্ধাৰ কৰে।”

সাতজন আদিবাসী লগত লৈ ফ্ৰেঙ্কলিনে যাত্ৰা কৰিলে। কিন্তু যাত্ৰাৰ পিছদিনাখনেই সাতজনৰ তিনিজন আদিবাসী আৰু আগবাঢ়িব নোৱাৰা হ'ল। সিহঁত হুড্‌ আৰু বিচাৰ্ডচনৰ ওচৰলৈ উভতি আহিল। ফ্ৰেঙ্কলিনৰ লগত থাকিল চাৰিজন আদিবাসী।

দিনৰ পিছত দিন তেওঁলোকে আগবাঢ়িছে। পেটত একো এটা পৰা নাই। দৈবাৎ এদিন তেওঁলোকে বৰফৰ শিলৰ ওপৰত শেলুৱৈ দেখিবলৈ পালে। কিন্তু শেলুৱৈ খালে ভোক নপলায়।

অৱশেষত এই শেষ নোহোৱা যাত্ৰাৰ ওৰ পৰিল। তেওঁলোকৰ লক্ষ্যস্থান এণ্টাৰপ্ৰাইজৰ কাঠৰ ঘৰ কেইটা তেওঁলোকৰ দৃষ্টিগোচৰ হ'ল। তেনেহলে তেওঁলোক নমৰিল।

সেয়া সোঁ কেইটা কাঠৰ ঘৰ। সেই কাঠৰ ঘৰ কেইটাৰ ভিতৰত বেড্‌ইণ্ডিয়ানসকলে গোটাই থৈছে—প্ৰচুৰ মাংস। সেই মাংস খাই তেওঁলোকে তেওঁলোকৰ জীৱন বচাব—“আশা এব তক নায়তে।”

কিন্তু এয়া কি? কাঠৰ ঘৰ কেইটাৰ ছুৱাৰ খুলি তেওঁলোকে কি দেখিলে? তেওঁলোকে দেখিলে—তাত মাংস নাই—আছে মহাশূন্য। বন্দোৱাস্ত কৰা মতে বেড্‌ইণ্ডিয়ানসকলে তেওঁলোকৰ বাবে মাংস জমা কৰি ৰখা নাই।

বিপদত ধৈৰ্য হেৰুৱালে মহৎ কাম কৰা সহজ নহয়। ফ্ৰেঙ্কলিনেও ধৈৰ্য ধৰিলে। প্ৰভিডেন্স বন্দৰ এশ ষাঠি মাইল দক্ষিণে। বেড্ ইণ্ডিয়ানসকলক বিচাৰি যোৱা দলটো আহি নাপালেও প্ৰভিডেন্স বন্দৰলৈ তেওঁলোকে যাত্ৰা কৰিব। আন উপায় আক নাই। মৰিব লাগিলে মৰিমই—ইয়াকে ভাবি তেওঁলোকে প্ৰভিডেন্স বন্দৰলৈ বুলি যাত্ৰা আৰম্ভ কৰিলে।

কিন্তু বাটতে ঘটিল এটা দুৰ্ঘটনা। এই ঘটনাৰ বাবে ফ্ৰেঙ্কলিন আকো এণ্টাবপ্ৰাইজ বন্দৰলৈ উভতি আহিব লগা হ'ল।

ভোকত ফ্ৰেঙ্কলিনেই আটাইতকৈ বেছি কাতৰ হৈছিল। কিন্তু তথাপি তেৱেঁই বাকীসকলক মনৰ বল দিছিল। এডোখৰ ঠাইত তেওঁলোকে আগেয়ে খোৱা হৰিণৰ ছাল টুকুৰা টুকুৰ হৈ পৰি আছিল। দলটোৱে সেই ছালকেই খাবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। খৰি নাছিল। সেই কাৰণে তেওঁলোকে ঘৰটোৰ এটা অংশকেই ভাঙি সেই কাঠেৰে জুই জ্বলাইছিল আৰু হৰিণৰ ছাল সিজাই খাইছিল। হৰিণৰ ছাল প্ৰচুৰভাৱে পোৱা হলেও তেওঁলোক বক্ষা পৰিলহেঁতেন। বিচাৰি বিচাৰি এধানমান হৰিণৰ ছাল যদি ক'ববাত পায়, তাকেই তেওঁলোকে খায়। যি কোনো মুহূৰ্ততে মৰণৰ মুখত পৰিব লগা অৱস্থা। হাড়ৰ ভিতৰত তেওঁলোকৰ জীৱ কেইটা সোমাই আছিল।

তিনিটা সপ্তাহ এই দৰে পাৰ হৈ গ'ল। তিনি সপ্তাহৰ মূৰত তেওঁলোকে দূৰৈত মানুহৰ মাত শুনিবলৈ পালে। তেওঁলোক নিশ্চিত হ'ল—সেয়া বেড্ ইণ্ডিয়ানসকল। নিশ্চয় সিহঁতে মাংস আনিছে। প্ৰতিদিনে, প্ৰতি মিনিটে আশা কৰি থকা মাংস তেনেহলে তেওঁলোকে খাবলৈ পাব।

কিন্তু আকো তেওঁলোকৰ আশা চুৰমাৰ হৈ গ'ল। সেয়া বেড্ ইণ্ডিয়ানহঁত নহয়। সেয়া বিচাৰ্ডচন আৰু ইংৰাজ নাৱিকজন। টাৰ্ণ এগেইন অন্তৰীপৰপৰা বৰ্তমানলৈ ফ্ৰেঙ্কলিন আৰু তেওঁৰ লগৰীয়া কেইজনে প্ৰতিকূল সমস্তাবেই সন্মুখীন হৈ আহিছে।

বিচাৰ্ডচনে ফ্ৰেঙ্কলিনক যি খবৰ দিলে—সেই খবৰ আছিল অতি ভয়াবহ।

ফ্ৰেঙ্কলিনহঁতৰ দলৰপৰা তিনিজন আদিবাসী উভতি গৈ বিচাৰ্ডচনহঁতৰ লগ হৈছিল। তাৰে এজন আছিল নৰখাদক। ভোকত বৰ নোৱাৰি সি তাৰ লগৰ দুজনক এজনকৈ হত্যা কৰে আৰু সিহঁতৰ মাংস সি খায়। তাৰ পিছত সি বধ কৰে মিড্ চিপমেন হুডক।

বিচাৰ্ডচনে কৈ গ'ল। প্ৰথমে তেওঁ একো বুজিব পৰা নাছিল। হুডক হত্যা কৰাৰ পিছত তেওঁ বুজিব পাৰিলে সেইজন আদিবাসী নৰখাদক। হুডকো গোপনে সিয়েই হত্যা কৰা কথা তেওঁ বুজিব পাৰিলে। হুডৰ মাংস শেষ হলেই সি আন এজনক বধ কৰিব। এই বহুস্তৰ কথা বুজিব পাৰি বিচাৰ্ডচনে তাক গুলিয়াই মাৰে।

খাত্তবস্ত্ৰে পৰিপূৰ্ণ মানুহে বাস কৰা সেউজীয়া পৃথিৱীখনৰপৰা তেওঁলোক এতিয়া শ শ মাইল আঁতৰত। বৰফৰ মৰুভূমিৰ মাজত কাঠৰ এটা সৰু ঘৰৰ ভিতৰত প্ৰতিক্ষণতেই মৃত্যুক অপেক্ষা কৰি তেওঁলোকে বাগৰি থাকিল। হৰিণৰ ছাল বিচাৰি, তাৰ নোমবোৰ পেলাই, ঘৰৰ-কাঠ ভাঙি জুই ধৰি সেই ছাল সিজাই খাবৰ বাবে যিকণ শক্তি লাগে—সেই শক্তিও তেওঁলোকৰ নাই। ইপিনে হৰিণৰ ছালো পচি যাব ধৰিছিল। পেটৰ ভোকত প্ৰাণ গলেও তাক খাব নোৱাৰি।

আৰু কেইদিনমান পাৰ হৈ গ'ল। প্ৰাণ আৰু নাথাকে। এইবাৰ দেখা দিলে স্কাৰভি (scarvey) বেমাৰ। তেওঁলোকৰ হাত ভৰিবোৰ ফুলিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। লৰচৰ কৰিবপৰা শক্তি তেওঁলোকৰ নোহোৱা হ'ল।

তেতিয়া অক্টোবৰ মাহ। অক্টোবৰৰ ভিতৰতে বেড্ ইণ্ডিয়ানহঁত নাহিলে—পিছত আৰু অহাৰ আশা নাই—এই কথা তেওঁলোকে বুজিছিল। একত্ৰিশ অক্টোবৰ পাৰ হৈ গ'ল। বঙা ভাৰতীয়হঁত

(Red Indian) নাছিল। নবেম্বৰ মাহৰ এক তাৰিখে দুজন আদি-বাসী মৰিল। বাকী কেইজনো মৰিবলৈ আৰু দুইচাৰি দিনহে বাকী।

অৱশেষত নৱেম্বৰ মাহৰ সাত তাৰিখে প্ৰচুৰ মাংস লৈ বঙা ভাৰতীয়হঁত আহিল। তেতিয়ালৈ নমৰি জীয়াই থকা কেইজনে সেই যাত্ৰালৈ বন্ধা পৰিল।

শৰীৰত অলপ যেতিয়া শক্তি লাভ কৰিলে তেতিয়া তেওঁলোকে পুনৰ দক্ষিণলৈ যাত্ৰা কৰিলে। ইয়াৰ পিছত আৰু বিশেষ বিপদ একো নহ'ল। তেওঁ যাত্ৰা কৰাবপৰা প্ৰায় তিনি বছৰ ছয় মাহৰ মূৰত ফ্ৰেঙ্কলিনে উভতি গৈ ইংলণ্ড পালে।

কানাডাৰ উত্তৰ উপকূলৰ মেপ কৃতকাৰ্যতাৰে আঁকি উলিয়া বাবে ফ্ৰেঙ্কলিনৰ নাম কেউপিনে জনাজাত হৈ পৰিল। তেওঁক কেপ্তেইন পদলৈ পদোন্নতি কৰা হ'ল। ৰাজকীয় ভৌগোলিক সংস্থাৰো (Royal Geographical Society) তেওঁ এজন সদস্য হ'ল।

এই অভিযানত তেওঁ বৰ্ণনা কৰিব নোৱাৰা কষ্ট পাইছিল। তেওঁ আৰু তেওঁৰ লগৰীয়াসকলে কেবা মাহো অৰ্ধাহাৰে আৰু অনাহাৰে কটাইছিল। ফ্ৰেঙ্কলিনৰ উৎসাহ কিন্তু নকমিল। তেওঁ দ্বিতীয় এটা অভিযানৰ আয়োজন কৰিব ধৰিলে।

চৰকাৰৰ ফালৰপৰা এইবাৰ তেওঁক অধিক সা-সুবিধা দিয়া হ'ল। তিনিজন বিষয়াৰ উপৰিও এটা ডাঙৰ নাবিকৰ দল তেওঁৰ অভিযানৰ বাবে সাজু কৰিলে। এই সকলোবোৰ মানুহে স্বইচ্ছাৰে তেওঁৰ অভিযানৰ সহযাত্ৰী হৈছিল। এয়া জীৱন মৰণৰ কথা। অকল টকা-পইচাৰে এই কামলৈ মানুহ আনিব নোৱাৰি। মৃত্যুক জয় কৰিব পৰা দুঃসাহসিকতা থাকিলেহে এনেবোৰ অভিযানত কৃতকাৰ্যতা লাভ কৰিব পাৰি।

তিনিখন খোলা মজবুত নাও। প্ৰচুৰ খাদ্যসামগ্ৰী। মাছ ধৰিবৰ বাবে নানা বকমৰ সঁজুলি। এই সকলোবোৰ লগতে লৈ ফ্ৰেঙ্কলিনে দ্বিতীয় যাত্ৰা আৰম্ভ কৰিলে।

গ্ৰেটবিয়ৰ লেকৰ পাৰত মূল চাউনি পতা হ'ল। তেওঁলোকৰ অধিনায়কৰ নামানুসাৰে এই ঠাইৰ নাম ফ্ৰেঙ্কলিন দুৰ্গ ৰখা হ'ল। গ্ৰেটবিয়ৰ লেকত অজস্ৰ মাছ। কোনো কোনো দিনত তেওঁলোকে আঠশালৈকে মাছ ধৰিছিল।

সকলো যা-জোগাৰ হোৱাৰ পিছত ১৮২৬ চনৰ গ্ৰীষ্মকালত তেওঁলোকে মেকেঞ্জী নামৰ নদীয়েদি আগবাঢ়িবলৈ ধৰিলে। মেকেঞ্জী নদীৰ মোহানা পোৱাত দলটো দুটা ভাগত বিভক্ত হ'ল। ৰিচাৰ্ডচনৰ নেতৃত্বত এটা দলে পূবৰ ফাললৈ যাত্ৰা কৰিলে। এই দলটো যাব কপাৰমাইন নদীৰ মোহানালৈকে। তেতিয়া হলে কপাৰ মাইন নদীৰপৰা মেকেঞ্জী নৈলৈকে মেপ সম্পূৰ্ণ হব।

বাকী দুখন নাও লগত লৈ ফ্ৰেঙ্কলিন গ'ল পশ্চিম ফাললৈ। ৰিচাৰ্ডচনৰ দলটোৱে কোনো বাধা-বিঘিনি নোপোৱাকৈ আগবাঢ়িল। কিন্তু অধিনায়ক ফ্ৰেঙ্কলিনৰ দলটোৱে অনতি পলমে বিপদৰ সন্মুখীন হ'ল।

মেকেঞ্জী নদীৰ মোহানাৰপৰা অলপ আঁতৰতে এটা সৰু দ্বীপ আছিল। আৰু সেই দ্বীপটোত আছিল এক্সিমোসকলৰ এটা দল। ফ্ৰেঙ্কলিনে জানিছিল—এই এক্সিমোসকলৰ লগত যিমান দূৰ সম্ভৱ বন্ধুত্ব কৰি চলিব লাগে। সেই কাৰণে অগাষ্টাচ নামৰ দোভাষী এজনক তেওঁ তেওঁৰ দলৰ ভিতৰত লৈছিল। এক্সিমোৰ দলটোক কোৱা হ'ল যে বগা মানুহবোৰে (ইউৰোপীয়সকলে) তেওঁলোকৰ লগত বন্ধুত্ব কৰিব আৰু এক্সিমোসকলৰ বেহা-বেপাৰৰ উন্নতি হব। এই কথাত এক্সিমোসকলে আনন্দ পোৱা যেন অনুমান হ'ল।

ফ্ৰেঙ্কলিনৰ দুৰ্ভাগ্যবশতঃ তেওঁৰ দুয়োখন নাও উপকূলৰ তৰাং পানীৰ তলত থকা বালিত বাজিল। জোৱাৰ আছিল বৰ নিম্নস্তৰৰ। জোৱাৰত যি সামান্য পানী বাঢ়িল, তাত নাও দুখন ওপঙি झুঠিল।

এক্সিমোসকলে বন্ধুত্বৰ ভাও জুৰি তেওঁলোকক সহায় কৰাৰ

ছলেৰে নাও দুখন আৰু বামলৈ টানি নিলে। ইয়াৰ পিছত এক্সিমো-
ইতে নাও দুখনৰপৰা বস্তু চুৰ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে।

অগণন এক্সিমো আহি নাও দুখনৰ কেউপিনে থিয় হ'ল। সিহঁতে
ইটো সিটো বস্তু নিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। পৰিস্থিতি লাহে লাহে
জটিল হৈ আহিল।

ফ্ৰেঙ্কলিন আৰু তেওঁৰ মানুহবিলাকে বাধা দিয়াত এক্সিমোহঁতে
চুৰি উলিয়ালে। ফ্ৰেঙ্কলিনে বুজিলে বন্দুকৰ ব্যৱহাৰ নকৰিলে
আৰু বক্ষা নাই। গুলী কৰিবলৈ ঠিক কৰাৰ লগে লগে অলপ
ডাঙৰ জোৱাৰ আহিল। নাও পানীত ওপঙিল। বন্দুক দেখি
এক্সিমোহঁতো পলাল।

ফ্ৰেঙ্কলিনে লগ পোৱা অত্যাণ্ড এক্সিমোৰ দলবোৰ এই দলটোৰ
নিচিনা দুৰ্দান্ত নাছিল। ইয়াৰ পিছত তেওঁ এক্সিমোসকলৰ আৰু
কেবাটাও দল লগ পাইছিল। কিন্তু সিহঁতে ফ্ৰেঙ্কলিনৰ দলটোৰ
কোনো অত্যাণ্ড কৰা নাছিল।

ঘন কুঁৱলী আৰু বৰফৰ পাহাৰ এই দুটা হৈ পৰিল তেওঁৰ প্ৰধান
বাধা। উপকূলৰ ওচৰে ওচৰে তেওঁৰ নাও অগ্ৰসৰ হৈছিল। বৰফৰ
পাহাৰবোৰ কোনো কোনো ঠাইত উপকূলৰপৰা বহু দূৰলৈ বিস্তৃত হৈ
আছিল। সেই বৰফৰ পাহাৰবোৰ অতিক্ৰম কৰি নাও আগবাঢ়ি
যোৱা সহজ নাছিল। বতাহ আৰু চৌৰ কোবত বৰফৰ পাহাৰবোৰ
ভাঙি নাযায় মানে তেওঁলোকে অপেক্ষা কৰি থাকিব লগাত
পৰিছিল।

মেক বৃত্তৰ সাগৰ। বেলিৰ কিৰণ জোনৰ পোহৰৰ দৰে। ঘন
কুঁৱলী। কেনিও একো দেখা নাযায়। ক'ত বৰফৰ পাহাৰ ওপঙি
আছে ক'ত নোৱাৰি। আমাৰ দেশৰ পুহৰ মাহত পুৱতি নিশা যেনে
দৰে কুঁৱলী পৰে তাতোকৈ বহু বেছি কুঁৱলী। সিও দিন ছপবত।
কুঁৱলীৰ বাবে কেউপিনে অন্ধকাৰ। এই অন্ধকাৰৰ মাজে মাজে
অজান সমুদ্ৰত নাও চলাই যাওঁতে তেওঁলোকে যি কোনো মুহূৰ্ততে

বিপদত পৰাৰ সম্ভাৱনা আছিল। ফ্ৰেঙ্কলিনে কিন্তু এইবোৰলৈ
অকণো ভ্ৰক্ষেপ কৰা নাছিল।

অৱশেষত আৰু নোৱাৰিলে। তেওঁলোকে এটা সৰু দ্বীপ
পালেহি। অতি ঘন কুঁৱলীৰ বাবে তেওঁ সেই দ্বীপটোত বহুদিন
অপেক্ষা কৰি থাকিব লগা হ'ল। লাহে লাহে শীতকাল আহি পাব।
তেতিয়া উভতি যাবলৈ আৰু উপায় নাথাকিব। খাদ্যবস্তু কমি যাব
আৰু তেওঁলোকে মৃত্যুৰ মুখত পৰিব। সেই বাবে তেওঁলোকে
উভতি আহিল।

উভতি আহোঁতে বিশেষ কোনো দুৰ্ঘটনা নঘটিল। দুয়োটা দলেই
(পূবলৈ আৰু পশ্চিমলৈ যোৱা) নিৰ্বিঘ্নে আহি ফ্ৰেঙ্কলিন দুৰ্গ পালে।
ফ্ৰেঙ্কলিনে যিমান দূৰলৈ যাবৰ মন কৰিছিল সিমান দূৰ যাব
নোৱাৰিলে। তথাপি এই বিপদসংকুল মেকবৃত্তৰ সাগৰত তেওঁ
অতি দক্ষতাৰে প্ৰায় বাৰ শ মাইল ভ্ৰমণ কৰিছিল। এইছোৱা
উপকূলৰ নিৰ্ভুল মেপো তেওঁ আঁকি উলিয়াইছিল।

প্ৰথমবাৰ কানাডাৰ উপকূল ভ্ৰমণ কৰি অহাৰ পিছত ফ্ৰেঙ্কলিনে
বিয়া কৰাইছিল। কিন্তু তেওঁৰ প্ৰথম ভাৰ্য্যাৰ মৃত্যু হোৱা বাবে
দ্বিতীয়বাৰ উভতি অহাৰ পিছত তেওঁ পুনৰ বিয়া কৰালে।

ইয়াৰ কিছুদিন পিছত তেওঁৰ অসীম সাহসীকতাৰ পুৰস্কাৰ স্বৰূপে
বুটিছ চৰকাৰে তেওঁক “নাইট” উপাধি দিলে।

এতিয়া তেওঁ চাৰিজন ফ্ৰেঙ্কলিন। এইবাৰ চাৰিজনক ভূমধ্য-
সাগৰলৈ পঠোৱা হ'ল। তেওঁ এইবাৰ নৌবাহিনীৰ সৰ্বাধিনায়ক।
এই কামতো তেওঁ পাৰদৰ্শিতা দেখুৱাইছিল। তেওঁৰ সুখ্যাতি
কেউপিনে বিয়পি পৰিছিল।

১৮৩৬ চনত তেওঁক তামেনীয়া দ্বীপৰ গৱৰ্ণৰ নিযুক্ত কৰা হ'ল।
এই কাম কিন্তু তেওঁ বৰ বেয়া পাইছিল। সেই দ্বীপৰ প্ৰকৃত
পৰিস্থিতি নজানাকৈ বুটিছ চৰকাৰে ইংলণ্ডৰপৰা দেশ শাসন কৰাৰ
নিৰ্দেশ পঠাইছিল। চাৰি জনে তামেনীয়া দ্বীপত কিদৰে শাসনকাৰ্য

চলাব পাৰে—সেই বিষয়ে তেওঁৰপৰা কোনো পৰামৰ্শ বৃটিছ চৰকাৰে বিচৰা নাছিল। সেই কাৰণে তেওঁ শাসনকাৰ্য চলাবলৈ টান পাইছিল।

তাচমেনীয়া দ্বীপলৈ ইংলণ্ডৰ চোৰ, ডকাইত আদি ধৰণৰ মানুহক নিৰ্বাসনৰ বাবে পঠোৱা হৈছিল। সেই সময়ৰ তাচমেনীয়া দ্বীপত বাসকৰা এনে ধৰণৰ মানুহক তেওঁ শাসন কৰিবলগাত পৰিছিল।

তাচমেনীয়া দ্বীপৰ গৱৰ্ণৰৰ কাম তেওঁ সমূলি ভাল নাপালেও কিন্তু তাৰ অধিবাসীসকলে চাৰ জনক খুব ভাল পাইছিল।

অৱশেষত চাৰ জনক সেই দ্বীপৰ গৱৰ্ণৰৰ পদৰপৰা অব্যাহতি দিয়া হ'ল। চাৰ জনে খুব আনন্দ পালে কিন্তু অধিবাসীসকলে পালে খুব বেজাৰ। তেওঁ তাচমেনীয়া এৰি অহা দিনটোত লাখ লাখ জনতাই আলিবাৰ্টৰ দুয়ো কাষে থিয় হৈ তেওঁক বিদায় সম্ভাষণ জনাইছিল।

তাচমেনীয়াৰপৰা অহাৰ কিছুদিন পিছতেই তেওঁ শুনিবলৈ পালে যে উত্তৰ মেক সাগৰলৈ আক এটা অভিযান পঠাবলৈ বৃটিছ চৰকাৰে আয়োজন কৰিছে। এই অভিযানে উত্তৰ মেকৱেদি পূবৰ পৰা পশ্চিমলৈ কোন পথেৰে যাব পাৰি তাৰে অনুসন্ধান কৰিব।

এই অভিযানৰ অধিনায়কত্ব কৰিবলৈ চাৰ জনে খুব আগ্ৰহ প্ৰকাশ কৰিলে। সংশ্লিষ্ট চৰকাৰী বিষয়াই চাৰ জনৰ ফালে চাই সন্দেহ মিশ্ৰিত ভাৱে কলে, “আপুনি পিছে এতিয়া ডেকা হৈ থকা নাই। আপুনি এতিয়া উনষাঠ বছৰীয়া।” এই কথা শুনি চাৰ জনে ঘপৰাই মাত লগালে, “নহয় মহাশয়, মই এতিয়া আঠাৰন্ন বছৰীয়াহে।” সেই সময়ত তেওঁৰ বয়স আছিল—আঠাৰন্ন বছৰ দহ মাহ।

বৃটিছ চৰকাৰে চাৰ জনৰ আগ্ৰহক নেওচিব নোৱাৰিলে। অধিনায়ক তেওঁকেই পতা হ'ল। এইবাৰ ভাপৰ নাও এবৰুচ (Erebus) আৰু টেৰৰ (Terror);—লগত এশ উনত্ৰিশজন নাবিক আৰু অফিচাৰ।

অসীম আশা বুকুত বান্ধি পৰম আগ্ৰহেৰে চাৰ জনে সেই দলটো লগত লৈ উত্তৰ সাগৰৰ সমুদ্ৰ পথ আবিষ্কাৰ কৰিবলৈ আগবাঢ়িল।

এবৰুচ আৰু টেৰৰ কিন্তু আক উভতি নাছিল। গ্ৰীণলেণ্ডৰ পশ্চিম উপকূল এৰি যোৱাৰ সংবাদ ইংলণ্ডৰ চৰকাৰে পালে। কিন্তু তাৰ পিছত জাহাজ দুখন ক'ত কিদৰে ধ্বংস হ'ল—তাৰ একো খবৰ পোৱা নগ'ল।

বহুবাৰ বহু জাহাজ পঠোৱা হ'ল। উত্তৰ মেক সাগৰৰ বহু ঠাই—বহু অনাবিষ্কৃত অঞ্চল আবিষ্কাৰ কৰা হ'ল—কিন্তু ক'তো কোনো ঠাইতেই এবৰুচ আৰু টেৰৰৰ কোনো চিন পোৱা নগ'ল।

ন বছৰ পাৰ হৈ গ'ল। এইবাৰ ফ্ৰেঙ্কলিনৰ ঘৈণীয়েক লেডী ফ্ৰেঙ্কলিনে এটা দল পঠালে। এই দলটোৱে মূল ভূভাগৰপৰা বহু দূৰৈত এটা দ্বীপৰ ওপৰত শিলৰ দ'ম এটা পালে। শিলৰ দ'মটোৰ ওপৰত পালে ধাতুৰ এটা টেমা। টেমাৰ ভিতৰত পালে ফ্ৰেঙ্কলিনৰ দলৰ মানুহে লিখি থৈ যোৱা এটা টোকা।

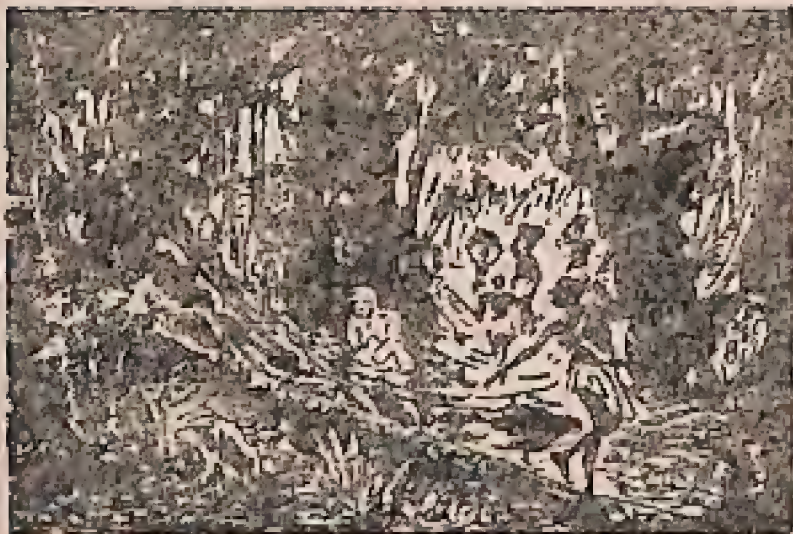
সেই টকাৰপৰা জনা গ'ল—এবৰুচ আৰু টেৰৰে প্ৰধান ভূভাগৰ পৰা প্ৰায় দুশ মাইল আঁতৰত বৰফৰ ফান্দত পৰিল। ওখ ওখ বৰফৰ পাহাৰবোৰে জাহাজ দুখনক কেউপিনৰপৰা এনেদৰে হেঁচি ধৰিলে যে এবৰুচ আৰু টেৰৰ তাৰপৰা ওলাই অহা সম্ভৱ নহ'ল।

সেই টোকাটোতেই আকৌ পোৱা গ'ল ১৮৪৭ চনৰ ১১ জুন তাৰিখে ফ্ৰেঙ্কলিনৰ মৃত্যু হয়। অতি ওখ বৰফৰ পাহাৰবোৰ ভাঙি তেওঁলোকৰ জাহাজ মুক্ত হোৱা দিনলৈ বৈ থাকিলে খাদ্যৰ অভাৱত তেওঁলোক সুনিশ্চিত মৃত্যুৰ মুখত পৰিব। সেই কাৰণে দলটোৱে ফ্ৰেঙ্কলিনৰ অতি প্ৰিয় উত্তৰ মেক সাগৰৰ পানীত তেওঁৰ পাৰ্থিৱ শৰীৰটো উটুৱাই দিলে। সেই ঠাইতে বৰফৰ এটা কবৰ কৰিলে। তাৰ পিছত ফ্ৰেঙ্কলিনৰ প্ৰতি শেষ প্ৰণাম জনাই দলৰ বাকীসকলে জাহাজৰপৰা নামিল।

উত্তৰ মেক-অঞ্চলত (দক্ষিণ মেকতো) পানীৰ ওপৰৰ বৰফ

ইমান টান যে তাৰ ওপৰেদি খোজ কাঢ়ি পাব হৈ আহিব পাৰি। তেওঁলোকেও জাহাজৰপৰা নামি বৰফৰ ওপৰে ওপৰে দক্ষিণৰ ভূভাগলৈ খোজ ললে। মনত আশা হয়তো তেওঁলোকে মক্ৰদেশৰ বলগা হৰিণ চিকাৰ কৰি খাব পাৰিব। কিন্তু সেয়া হৈ নুঠিল। জীৱ-জন্তু সেই বছৰত সেই অঞ্চলত একেবাৰেই নাছিল। পেটত একো এটা নপৰাকৈ বাক এই কল্পনাবো অতীত কষ্টকৰ যাত্ৰাত তেওঁলোকে বন্ধা পৰে কি দৰে? দলটোৰ এজনেও প্ৰধান ভূভাগ নাপালেহি। আটাইবোৰ মৰিল।

ফ্ৰেঙ্কলিনৰ শেষ অভিযান তেওঁৰ মৃত্যুৰ পিছত এই দৰে ধ্বংস হ'ল। কিন্তু ফ্ৰেঙ্কলিনৰ সাহস, অপৰাজেয় মনৰ বল, অদম্য উৎসাহ আৰু শত বাধা-বিঘিনি অতিক্ৰম কৰি যাব পৰা শক্তিয়ে পিছলৈ পৃথিৱীৰ বিভিন্ন ঠাইৰ বহু নাৱিকক প্ৰেৰণা জোগাইছিল। কানাডাৰ বিপদসংকুল উত্তৰ উপকূল ভ্ৰমণ কৰি তাৰ মেপ আঁকি উলিওৱা আৰু উত্তৰ মেক সাগৰেদি পশ্চিমলৈ সমুদ্ৰপথ আৱিষ্কাৰ কৰা চাৰ জন ফ্ৰেঙ্কলিনেই প্ৰথম ব্যক্তি।

ডাঃ ডেভিদ লিভিংষ্টোন

১৮১৩ খৃষ্টাব্দৰ ১৯ মাৰ্চ তাৰিখে গ্ৰাচগো চহৰৰ অনতিদূৰত অৱস্থিত ব্লাণ্টায়াৰ (Blantyre) নামৰ সৰু গাঁও এখনত ডেভিদ লিভিংষ্টোনৰ জন্ম হয়। তেওঁৰ দেউতাক নেইল লিভিংষ্টোনৰ খোৱা বস্ত্ৰৰ এখন সৰু দোকান আছিল। দেউতাকৰ অৱস্থা টনকিয়াল নাছিল। সেই কাৰণে নাবালক অৱস্থাৰপৰাই ডেভিদ লিভিংষ্টোনে কাম কৰিব লগা হৈছিল। কাম নকৰিলে অকল দেউতাকৰ উপাৰ্জনেৰে পৰিয়ালৰ আটাইবোৰে পোহপাল যোৱা সম্ভৱ নাছিল। গাঁৱৰ স্কুলত দুই এবছৰ পঢ়াৰ পিছতে তেওঁ স্কুল এৰিবলৈ বাধ্য হৈছিল। ১৮২৩ খৃষ্টাব্দত ডেভিদ দহ বছৰীয়া সৰু ল'ৰা। সেই দহ বছৰ বয়সতে তেওঁ এটা বৰ ডাঙৰ কপাহৰ কলত কাম কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে।

সেই সময়ত দুখীয়া মানুহবোৰে অলপ উপাৰ্জনৰ বাবে বাতিপুৱা ছয় বজাৰপৰা বাতি আঠ বজালৈ কাম কৰিব লগাত পৰিছিল। ডেভিদো আছিল সেই দুখীয়া মানুহ সকলৰেই এজন। তেৱেঁ প্ৰতি দিনে চৈধ্য ঘণ্টা পৰিশ্ৰম কৰিব লগাত পৰিছিল।

দহ বছৰ বয়সতে ডেভিদে তেওঁৰ ভৱিষ্যত জীৱনৰ লক্ষ্য স্থিৰ কৰিলে। তেওঁ আঁচনি কৰিলে—কঠোৰ পৰিশ্ৰম কৰি হলেও তেওঁ ধন ঘটিব। সেই ধনৰ এটা অংশ তেওঁ আছুতীয়াকৈ ৰাখিব। এই ধনেৰে তেওঁ স্কুল কলেজত পঢ়িব। পঢ়া শেষ হলে তেওঁ মিছনেৰী খৃষ্টান ধৰ্মযাজক হ'ব। ধৰ্মযাজক হৈ তেওঁ সুদূৰ চীন দেশলৈ যাব। সেই সময়ত চীন এখন বৰ্বৰ মানুহৰ দেশ। চীন দেশৰ বিষয়ে তেওঁ বহু কথা শুনিছিল। সেই দেশলৈ গৈ বাইবেলৰ মহান বাণী প্ৰচাৰ কৰি চীনা সকলক সভ্য কৰিব। যি ব্যক্তিয়ে সৰু কালতে নিজৰ

জীৱনৰ লক্ষ্য স্থিৰ কৰিব পাৰে আৰু নানান আলৈ আলকাললৈ
 ক্ৰক্ষেপ নকৰি লক্ষ্যত উপনীত হ'ব পাৰে—তেৱেঁই মহান ব্যক্তিকপে
 পৰিগণিত হয়। ডেভিদেও নিজৰ লক্ষ্য স্থিৰ ৰাখি সেই সৰু
 কালৰপৰাই কৰ্তব্যত অগ্ৰসৰ হ'ল। প্ৰথম সপ্তাহৰ দৰ্শনা পোৱাৰ
 লগে লগে তেওঁ লেটিন ভাষাৰ কম মূল্যৰ স্কুলীয়া কিতাপ এখন
 কিনি আনে। তেওঁ প্ৰতিদিনে নিয়মিতভাৱে সেই কিতাপ পঢ়িছিল।
 কপাহৰ কলত প্ৰতিদিনে তেওঁ চৈধ্য ঘণ্টা কঠোৰ পৰিশ্ৰম
 কৰিছিল। কিন্তু তথাপি তেওঁ এদিনো কিতাপ নপঢ়াকৈ থকা
 নাছিল।

অলপ কেই বছৰমান কাম কৰাৰ পিছতেই তেওঁ গ্ৰাচগো
 বিদ্যালয়ত শীতকালীন অধ্যয়নৰ বাবে সাজু হ'ল। বিশ্ববিদ্যালয়ত
 দিব লগা জোখাৰে তেওঁৰ ধন নাছিল। প্ৰয়োজনীয় ধন যেতিয়া
 তেওঁৰ জমা হ'ল, তেতিয়া তেওঁ আৰু সময় নষ্ট নকৰিলে। তেওঁ
 বিশ্ববিদ্যালয়ত ভৰ্তি হ'ল।

ঘৰৰপৰা স্কুল ন মাইল দূৰ। এই ন মাইল বাট তেওঁ প্ৰতিদিনে
 অহা যোৱা কৰিছিল। ব'দ, বতাহ, বৰষুণ, জাৰ, জহ একোকেই
 তেওঁ ক্ৰক্ষেপ কৰা নাছিল। তেওঁ সদায় মনত ৰাখিছিল—চিকিৎসা
 বিষয়ৰ ডিগ্ৰী (উপাধি) তেওঁ লাভ কৰিবই লাগিব আৰু তাৰ
 পিছত যাব লাগিব চীন দেশলৈ। চীন দেশৰ মানুহৰ মাজত ধৰ্ম
 প্ৰচাৰ কৰি তেওঁলোকক উন্নত কৰিব লাগিব।

পোন্ধৰ বছৰ এই দৰে কঠোৰ সংগ্ৰাম কৰাৰ পিছত ১৮৩৮ চনত
 লণ্ডন মিছনেৰী সংস্থাই তেওঁক আহ্বান কৰে। মিছনেৰী সংস্থাই
 তেওঁক পৰীক্ষা কৰিলে—সুকঠিন মিছনেৰী কামৰ বাবে তেওঁ উপযুক্ত
 হয় নে নহয়। পৰীক্ষাত তেওঁ উত্তীৰ্ণ হ'ল। কিন্তু এতিয়াও তেওঁ
 চিকিৎসা বিজ্ঞানৰ উপাধি লাভ কৰিব পৰা নাই। সেই উপাধি
 লাভ কৰিবলৈ তেওঁক আৰু দুবছৰ সময় লাগে। আৰু দুটা বছৰ
 তেওঁ ক'লৈকো যাব নোৱাৰে।

যথা সময়ত তেওঁ ডাক্তৰি পৰীক্ষা পাছ কৰিলে। পৰীক্ষা পাছ
 কৰি উঠিয়েই তেওঁ মিছনেৰীৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় প্ৰশিক্ষণো ললে।

কিন্তু তেওঁৰ মনোবাঞ্ছা পূৰণ নহ'ল। লণ্ডন মিছনেৰী সংস্থাই
 তেওঁক চীন দেশলৈ নপঠালে—পঠালে আফ্ৰিকালৈ। দুৰ্গম্য পৰ্বত
 আৰু বেলিৰ পোহৰ প্ৰবেশ কৰিব নোৱাৰা হাবিৰে পৰিপূৰ্ণ আফ্ৰিকা!
 ডাঃ লিভিংষ্টোনে তালৈকে যাব লগা হ'ল।

মিছনেৰী কামেই ডেভিদ লিভিংষ্টোনৰ জীৱনৰ কাম্য আছিল।
 তেওঁৰ কল্পনাৰ চীন দেশলৈ তেওঁক পঠোৱা নহ'ল যদিও তেওঁ
 আফ্ৰিকালৈ যাবলৈ অস্বীকাৰ নকৰিলে। ১৮৪০ চনৰ ডিচেম্বৰ
 মাহত তেওঁ আফ্ৰিকাৰ কেপটাউনলৈ বুলি জাহাজত উঠিল। অসীম
 শক্তি আৰু কৰ্তব্য নিষ্ঠাৰে তেওঁ নিজৰ কামত ব্ৰতী হ'ল। অজ্ঞতা,
 ছৰাবোগ্য ব্যাধী আৰু দাৰিদ্ৰ্যই জুকলা কৰা আফ্ৰিকা মহাদেশ।
 তাৰ অধিবাসীসকল নঙা অসভ্য মানুহ। সেই অধিবাসীসকলৰ
 মাজত তেওঁ প্ৰচাৰ কৰিব বাইবেলৰ বাণী, স্বাস্থ্য ৰক্ষাৰ নিয়ম, বেহা-
 বেপাৰৰ প্ৰণালী। আফ্ৰিকাবাসীৰ মাজত তেওঁ সভ্যতাৰ পোহৰ
 বিলাব।

কুৰি বছৰ আগেয়ে ৰ'বাৰ্ট মফাট নামেৰে আন এজন মিছনেৰীয়ে
 বেচুৱানালেণ্ডত এটা মিছনেৰী কেন্দ্ৰ স্থাপন কৰিছিল। লিভিংষ্টোনে
 মফাটৰ মিছনেৰী কেন্দ্ৰ পালেগৈ।

সেই কালত আফ্ৰিকাৰ উপকূল অঞ্চলৰ বাহিৰে বাকী অংশ
 অনাবিষ্কৃত আছিল। উপকূলৰপৰা মধ্য ভাগলৈ কোনো বাট পথ
 নাছিল। ৰবাৰ্ট মফাটৰ মিছনেৰী কেন্দ্ৰৰপৰা তেওঁ কেবাবাৰো সেই
 দুৰ্গম্য অঞ্চলৰ বিভিন্ন অংশ পৰিভ্ৰমণ কৰে। তেওঁ এটা সুকীয়া
 কেন্দ্ৰ খোলাৰ পৰিকল্পনা কৰিছিল। তাৰ বাবে তেওঁ কেন্দ্ৰ স্থাপন
 কৰাৰ উপযুক্ত ঠাইৰ অন্বেষণ কৰিছিল।

আফ্ৰিকাক অন্ধকাৰৰ দেশ বোলা হয়। আজি আমি আফ্ৰিকাৰ
 অটব্য হাবিৰ মাজত মৃত্যু বৰণ কৰা ডেভিদ লিভিংষ্টোন আৰু তেওঁৰ

নিচিনা দুঃসাহসী বীৰসকলৰপৰা মধ্য আফ্ৰিকাৰ বহু কথা জানো। কিন্তু আজিৰপৰা ডেব শ বছৰ আগেয়ে মধ্য আফ্ৰিকাৰ কথা কোনোৱে একো নাজানিছিল। শ শ মাইল জোৰা অটব্য অৰণ্য, মৰুভূমি, সুউচ্চ পৰ্বত—সেয়াই আফ্ৰিকা। সেই পৰ্বতবোৰ অতিক্ৰম কৰি আহিছে সুবিশাল নদী। অতি ওখ পৰ্বতৰ মুখৰপৰা এই নদীবোৰ বাগৰি পৰিছে নামনিৰ পৰ্বতৰ ওপৰত। এই দৰে নদীবোৰে সৃষ্টি কৰিছে বৃহৎ জলপ্রপাত। পৰ্বত আৰু অৰণ্যৰ মাজত বাস কৰে হিংস্ৰ জন্তু—সিংহ, হাতী, গঁড়, বাঘ, বিষাক্ত সাপ। গছৰ ডালত বৈ থাকে মানুহখোৱা মকৰাবোৰ। নদীবিলাকত আছে ভয়ঙ্কৰ ঘঁৰিয়াল।

পৰ্বতৰ মাজে মাজে থকা উপত্যকাবোৰত বাস কৰিছিল বিভিন্ন ফৈদৰ অসভ্য আফ্ৰিকানসকল। এই ফৈদবোৰে ইটোৰ লগত সিটোৱে সঘনে যুদ্ধ কৰিছিল—যাঠী আৰু জোঙেৰে। এইখন আছিল ভয় লগা সাধু কথাৰ দেশ। আৰু এনেবোৰ দেশলৈকেই আহিছিল লিভিংষ্টোনৰ দৰে মিছনেৰীসকল। তেওঁলোকে অসভ্য সমাজত সভ্যতাৰ পোহৰ বিলাইছিল। এই অসভ্য মানুহবিলাকৰ ভিতৰত এজনে হয়তো মিছনেৰীসকলৰ কথা শুনিছিল—কিন্তু বাকী নিবানকৈ জনেই তেওঁলোকক উপলুঙা কৰিছিল। আৰু যিজনে শুনিছিল, তেওঁৰা শুনাৰ পিছতেই সকলো কথা পাহৰি গৈছিল।

অনতি পলমে লিভিংষ্টোনে উপলব্ধি কৰিলে যে জাউৰিয়ে জাউৰিয়ে সভ্যতাৰ বক্তৃতা দিলেও মানুহক সভ্য কৰিব নোৱাৰি। সেই সময়ৰ আফ্ৰিকানসকলে কেবাটাও অতি ভয়ানক ব্যাধিৰ লগত যুঁজি প্ৰাণ দিব লগাত পৰিছিল। কুষ্ঠ, জ্বৰ আৰু বহু বেমাৰ। ইটো ফৈদৰ লগত সিটো ফৈদৰ অনাহক যুদ্ধ। সেই যুঁজবোৰত মৰিছিল অগণন মানুহ। ইটো ফৈদে সিটো ফৈদৰ খেতি পথাৰবোৰ পুৰিছিল, গৰু ম'হ চুৰ কৰিছিল, গাঁৱৰ পিছত গাঁও ধ্বংস কৰিছিল, বিনা কাৰণে

শ শ মানুহ বধ কৰিছিল। আৰু আটাইতকৈ দুখ লগা কথা আছিল—এই যুদ্ধত বন্দী হোৱা মানুহবোৰক গৰু-ম'হৰ দৰে বিক্ৰী কৰিছিল। সিহঁত হৈছিল কৃতদাস—ইউৰোপ, পশ্চিম এচিয়া আৰু আমেৰিকাৰ মানুহৰ গোলাম—পুত্ৰ-পৌত্ৰাদি ক্ৰমে গোলাম।

লিভিংষ্টোনে অনুভৱ কৰিলে এই অমঙ্গলীয়া প্ৰথাবোৰ ইহঁতৰ মাজৰপৰা দূৰ কৰিব লাগিব। তাকে যদি কৰা নাযায় তেনেহলে আফ্ৰিকাবাসীৰ উন্নতি কৰা অসম্ভৱ। সেই কাৰণে তেওঁ ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰাতকৈ সিহঁতৰ স্বাস্থ্যৰ উন্নতি, দাসপ্ৰথাৰ বিলুপ্তি, অনাহক যুদ্ধ-বিগ্ৰহ নিবাৰণ—আদিৰ প্ৰতিহে বেছিকৈ মন দিছিল। আফ্ৰিকাৰ দাস বিক্ৰী হৈছিল সমগ্ৰ ইউৰোপত, তুৰস্কত আৰু আমেৰিকাত। লিভিংষ্টোনে এই দাসপ্ৰথা বিলোপ কৰিবলৈ উঠিপৰি লাগিল।

মফাটৰ মিছন কেন্দ্ৰৰপৰা দুশ মাইল উত্তৰে মাৰোটচা (Mabotsa) নামে ঠাই এখনত তেওঁ এটা মিছন কেন্দ্ৰ স্থাপন কৰিলে। তেওঁ ইতিমধ্যে ৰ'বাৰ্ট মফাটৰ কন্যা মেৰী মফাটক বিয়া কৰাইছিল। মেৰী অসাধাৰণ ব্যক্তিত্ব সম্পন্ন সাহসী নাৰী আছিল। ১৮৬২ খৃষ্টাব্দত তেওঁৰ অকাল মৃত্যু হয়। জীয়াই থকা কালডোখৰত তেওঁ অক্লান্ত পৰিশ্ৰম কৰি তেওঁৰ স্বামীক সকলো প্ৰকাৰে সহায় কৰিছিল। বিয়াৰ পিছত মেৰীয়েও লিভিংষ্টোনৰ নতুন কেন্দ্ৰলৈ যায়।

আফ্ৰিকাৰ সেই অটব্য হাবিৰ মাজত জীৱন কটাব লাগিলে প্ৰতি দিনে, প্ৰতি মুহূৰ্তে মৃত্যুলৈ সাজু হৈ থাকিব লাগে। এই কথা লিভিংষ্টোনৰ জীৱনৰ এটা ঘটনাৰপৰা বাককৈ উপলব্ধি কৰিব পাৰি। তেওঁৰ মিছনেৰী কেন্দ্ৰৰ ওচৰৰে গাঁও এখনৰপৰা এপাল সিংহই প্ৰতিদিনে গৰু-ম'হ মাৰিছিল। লিভিংষ্টোনে আফ্ৰিকাৰ আদিবাসী কিছুমানক লগত লৈ সেই সিংহৰ পালটো বিচাৰি গ'ল। সিংহৰ পালটো এটা জোপোহাৰ মাজত থকা তেওঁ দেখিবলৈ পালে। জোপোহাটো তেওঁলোকে চাৰিওফালৰপৰা বেঢ়ি ধৰিলে। তেওঁ এটা সিংহক লক্ষ্য কৰি গুলী এৰাব লগে লগে আন এটা সিংহই

তেওঁৰ ওপৰত জঁপিয়াই পৰিল। সিংহটোৱে এঘাৰটা দাঁত তেওঁৰ বাহুত বহুৱাই দিলে।

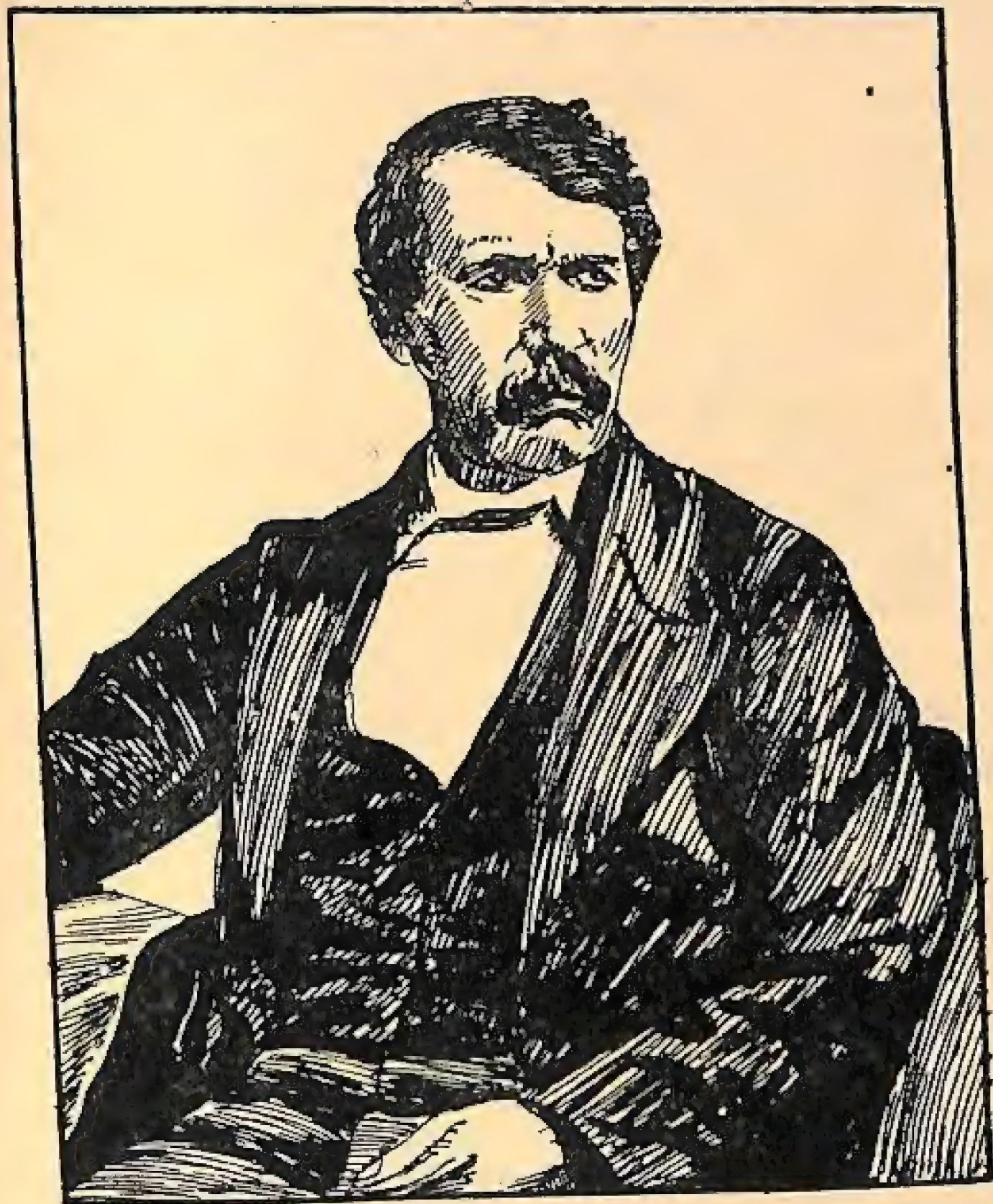
লিভিংষ্টোনৰ বাহুত সিংহটোৱে কামোৰ মৰাৰ লগে লগে মেবালউই (Mebalwe) নামৰ এজন আফ্ৰিকানে সিংহটোক লক্ষ্য কৰি গুলী এৰিলে। গুলী খাই সিংহটোৱে লিভিংষ্টোনক এৰি মেবালউইক আক্ৰমণ কৰিলে। মেবালউইক যেতিয়া সিংহটোৱে উকত কামোৰে তেতিয়া আন এজনে তাক যাঠীৰে খুচিবলৈ চেষ্টা কৰে। কিন্তু ইতিমধ্যে সিংহটোৰ গাত গুলীৰ ক্ৰিয়া আৰম্ভ হ'ল আৰু সি বাগৰি পৰিল। লিভিংষ্টোনৰ জীৱন বক্ষা পৰিল। কিন্তু চিৰ জীৱনৰ বাবে তেওঁ ঘূৰীয়া হ'ল। আফ্ৰিকাৰ জঙ্গলৰ মাজত অজ্ঞাত-ভাৱে মৃত্যুৰ মুখত পৰা লিভিংষ্টোনৰ মৰাশটো তেওঁৰ বন্ধুসকলে চিনিব পাৰিছিল—সিংহই কামোৰা তেওঁৰ এই হাতখনৰপৰাই।

আফ্ৰিকাৰ গভীৰ অৰণ্যৰ মাজৰ দৈনন্দিন জীৱন আছিল— এনেকুৱাই।

মাবোটচাৰ কিছু আঁতৰে আঁতৰে তেওঁ আৰু কেইটামান মিছন কেন্দ্ৰ স্থাপন কৰিছিল। সুদীৰ্ঘ দহ বছৰ কাল তেওঁ সেই অৰণ্যৰ মাজত ঘূৰি ফুৰে। তাৰ অধিবাসীসকলক তেওঁ বিভিন্ন শিক্ষা দিছিল। আফ্ৰিকাৰ অসভ্য মানুহবোৰৰ অন্তৰ লিভিংষ্টোনে জয় কৰিছিল। বিভিন্ন ফৈদৰ কেবাজনো মূৰব্বীয়ে তেওঁ প্ৰচাৰ কৰা সভ্যতা আৰু ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰিছিল। সেই ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰি তেওঁলোকে তাক প্ৰচাৰ কৰিছিল।

পশুক মানুহ কৰাই আছিল লিভিংষ্টোনৰ ধৰ্ম। কিন্তু আফ্ৰিকাৰ বুৰাবসকল তেওঁৰ বাধা স্বৰূপে থিয় হ'ল। এই বুৰাবসকল আছিল হলেণ্ডৰ মানুহ। আফ্ৰিকাতেই তেওঁলোকে নিগাজীকৈ বসবাস কৰিছিল। তেওঁলোকৰ সবহ ভাগেই খেতিয়ক আছিল।

লিভিংষ্টোনৰ মিছন কেন্দ্ৰৰ ওচৰতে এখন সৰু নগৰ আছিল। ১৮৫২ চনত ছয় শ বুৰাবে লগত সাত শ আফ্ৰিকান লৈ সেই নগৰখন

ডাঃ ডেভিদ লিভিংষ্টোন

আৰু লিভিংষ্টোনৰ মিছনকেন্দ্ৰ আক্ৰমণ কৰে। সিহঁতে লিভিংষ্টোনৰ ঔষধ, মূল্যবান কিতাপ আৰু আন বহু বস্তু ধ্বংস কৰে। লিভিংষ্টোন সেই সময়ত সেই ঠাইত নাছিল। উভতি আহি যেতিয়া তেওঁ দেখিলে যে তেওঁৰ মিছনকেন্দ্ৰটো সম্পূৰ্ণ ধূলিত পৰিণত হৈছে, তেতিয়া তেওঁ সেই ঠাই এৰি আৰু উত্তৰলৈ যাত্ৰা কৰিলে। দক্ষিণ আফ্ৰিকাত তেওঁক সহায় কৰিব পৰা বহু বন্ধু-বান্ধৱ আছিল। কিন্তু তেওঁ সেই সকলৰ ওচৰলৈ নগ'ল। উত্তৰৰ আৰু গভীৰ অঞ্চললৈহে তেওঁ আগবাঢ়িল। বিপদ-বিঘিনি যিমানেই প্ৰবল নহওক কিয়, তেওঁ সেই বিপদ-বিঘিনিৰ সন্মুখীন হৈছিল। সেই বিপদক জয় নকৰি তালৈ পিঠি দি তাৰপৰা হাত সাৰিবলৈ তেওঁ অকণো চেষ্টা নকৰিছিল।

১৮৫২ চনত তেওঁৰ জীৱনৰ প্ৰথম অধ্যায় শেষ হয়। সেই বছৰতেই তেওঁৰ ঘৈণীয়েক আৰু ল'ৰা-ছোৱালী কেইটি ইংলণ্ডলৈ যাবৰ বাবে কেপটাউনত জাহাজত উঠে। তেওঁলোকক বিদায় জনাবৰ বাবে লিভিংষ্টোনে কেপটাউন পায়হি।

ঘৈণীয়েক আৰু ল'ৰা-ছোৱালীহঁতক বিদায় দি তেওঁ মিছনেৰীৰ কাম একপ্ৰকাৰ পৰিত্যাগ কৰে। আফ্ৰিকাৰ মাজভাগত কি আছে তেতিয়ালৈ কোনোৱে জনা নাছিল। মধ্য আফ্ৰিকাত প্ৰবেশ কৰা মানে মৃত্যুৰ মুখলৈ আগবাঢ়ি যোৱা। লিভিংষ্টোনে এইবাৰ মিছনেৰীৰ কাম এৰি আবিষ্কাৰৰ কাম হাতত ললে। প্ৰকৃতপক্ষে লিভিংষ্টোনৰ অবদান মিছনেৰী হিচাপে যিমান, আবিষ্কাৰক হিচাপে তাতকৈ বহু বেছি।

এই কাম হাতত লোৱাৰ তেওঁৰ এটা মহৎ উদ্দেশ্য আছিল। আফ্ৰিকাৰ আদিবাসীসকলক দাসত্বপৰা মুক্ত কৰিবলৈ লিভিংষ্টোনে অপ্ৰেৰ চেষ্টা কৰিছিল। তেওঁ ভাবিছিল এই দাসপ্ৰথা নিৰ্মূল কৰিব পাৰি মাত্ৰ এটা উপায়েৰে। সেই উপায়টো হৈছে আফ্ৰিকাৰ অধিবাসীসকলক ইউৰোপৰ সভ্য মানুহৰ সংস্পৰ্শলৈ অনা। সিহঁতক সভ্যতাৰ পোহৰ দিব লাগিব। তাকে কৰিবলৈ মধ্য

আফ্ৰিকাৰ অটব্য হাবি আৰু অলঙ্ঘনীয় পৰ্বতৰ মাজত যাতায়াতৰ পথ উলিয়াব লাগিব। সেই পথেৰে আফ্ৰিকানসকলক ইউৰোপীয় সকলৰ ওচৰলৈ আনিব পৰা যাব। ইউৰোপৰ মানুহৰ সংস্পৰ্শলৈ আহিলেই আফ্ৰিকানসকল সভ্য হ'ব। ইতিমধ্যে ১৮৪৮ খৃষ্টাব্দত তেওঁ দুজন ইউৰোপীয় চিকাৰীৰ সৈতে কালাহাৰী মৰুভূমি অতিক্ৰম কৰি নাম্বী (Ngami) হ্ৰদলৈ পথ আবিষ্কাৰ কৰিছিল।

এইবাৰ তেওঁ অকলে। এই যাত্ৰাত কোনো সুসভ্য মানুহ তেওঁৰ লগত নাই। কেইজনমান অতি বিশ্বাসী আফ্ৰিকানক লগত লৈ তেওঁ অলঙ্ঘনীয় পৰ্বত আবিষ্কাৰ কৰিবলৈ আগবাঢ়িল।

এই অভিযান সেই যুগত কেনে হ'ব পাৰে চিন্তা কৰিবলগীয়া। সেইকালত নাছিল অনাতাঁৰবাতী প্ৰেৰণৰ সুবিধা, নাছিল আকাশীয়ান। পৰ্বতৰ এখন ছাল অতিক্ৰম কৰাৰ পিছতেই সুসভ্য মানৱজাতিৰপৰা তেওঁ বিচ্ছিন্ন হৈ পৰিছিল। অ'ত ত'ত আদিবাসী সকলে অহা যোৱা কৰা পৰ্বতীয়া লুঙলুঙীয়া পথৰ বাহিৰে কোনো পথ নাছিল। মেপ চাই পথ নিকপণ কৰিবলৈকো কোনো মেপ নাছিল। খোজে খোজে তেওঁক বাধা দিবলৈ আছিল সুউচ্চ পৰ্বত, সুবিশাল নদী, বৃহৎ জলপ্ৰপাত। অগণন বাধা। এটাৰ পিছত এটা বাধা।

লিভিংষ্টোনে প্ৰথমে মধ্য আফ্ৰিকা পৰ্যটনৰ কাম হাতত লৈছিল। আট্টে বছৰৰ পৰিকল্পনা কৰি তেওঁ এই দুঃসাহসীক কামত অগ্ৰসৰ হ'ল। প্ৰতিখন পৰ্বতৰ সিপাৰে কি আছে কোনোৱে নাজানে। গভীৰ অৰণ্য। তথাপি তেওঁ আগবাঢ়ি গৈছিল। প্ৰতি মুহূৰ্ততে মৃত্যুৰ ভয়। তথাপি উভতি অহাৰ কথা এবাৰো তেওঁৰ মনলৈ অহা নাছিল। সেই অৰণ্যৰ মাজত নিজৰ আত্মীয় স্বজন আদিৰপৰা বহু দূৰৈত তেওঁৰ মৃত্যু হ'ব পাৰে। যি কোনো মুহূৰ্ততে সিংহ বাঘ আদিয়ে তেওঁক খাই পেলাব পাৰে। কিন্তু এনেবোৰ বিপদলৈ তেওঁ সমূলি আক্ৰমণ কৰা নাছিল।

এই অঞ্চলত ঘূৰি ফুৰোঁতে তেওঁ তেওঁৰ বন্ধু-বান্ধৱ আত্মীয়-কুটুম্ব আদিৰপৰা কি দৰে বিচ্ছিন্ন হৈ পৰিছিল তাক এই ঘটনাটোৰপৰা সুন্দৰকৈ বুজিব পাৰি।

তেওঁৰ শহুৰেক ব'ৰ্টাৰ্ট মফাৰ্ট সুদূৰ দক্ষিণত আছিল। শহুৰেকে এবাৰ তেওঁলৈ কিছুমান ঔষধ, খোৱা বস্তু আৰু অন্যান্য লাগতিয়াল বস্তু কিছুমান দি পঠাইছিল। মাটাবেলে নামৰ এটা যুঁজাৰু ফৈদৰ কেইজনমান মানুহে বস্তুৰ টোপালাবোৰ লৈ গৈছিল। লিভিংষ্টোন সেই সময়ত মাকোলোলো (Makololo) নামৰ আন এটা ফৈদৰ অধীনত থকা এটা অঞ্চলত ভ্ৰমণ কৰি ফুৰিছিল। মাজত জাম্বেচি (Zambesi) নদী।

মাকোলোলো আৰু মাটাবেলে এই ফৈদ দুটাৰ মাজত ভয়ানক শত্ৰুতা আছিল। জাম্বেচি নদীৰ পাৰত মাটাবেলে কেইজনে মাকোলোলো ফৈদৰ কেইজনমান মানুহ লগ পালে। বস্তু অনা মানুহ কেইজনে কলে, “এইবোৰ সেই মহান বগা মানুহজনৰ বাবে (great white man) তেওঁৰ শহুৰেকে দি পঠাইছে। তহঁতক লগ পালোঁ—ভালেই হ'ল। এইবোৰ লৈ যা।” মাকোলোলোহঁতে সেই কথাত পতিয়ন নগ'ল। সিহঁতে ভাবিলে মাটাবেলে ফৈদৰ মানুহ কেইজনে তেওঁলোকৰ লগত বিশ্বাসঘাতকতা কৰিবলৈ এইবোৰ আনিছে। মাকোলোলোসকলে কোনো পধ্যেই মাটাবেলেসকলৰ কথা বিশ্বাস নকৰিলে। বস্তুৰ টোপোলা কেইটা তেওঁলোকে জাম্বেচি নদীৰ এটা সৰু দ্বীপলৈ লৈ গ'ল। তাতে সিহঁতে এটা সৰু ঘৰ বান্ধিলে। ঘৰটোৰ ভিতৰত টোপোলা কেইটা থৈ সিহঁত উভতি গ'ল। মাকোলোলোহঁতে উভতি গৈ সেই খবৰটো লিভিংষ্টোনক দিব নোৱাৰিলে—কাৰণ ইতিমধ্যে সেই ঠাই এৰি তেওঁ আঁতৰি গৈছিল।

এবছৰ পিছত ঘূৰি ফুৰোঁতে লিভিংষ্টোনে আহি দৈবাত সেই ঠাই পালে। বস্তুৰ টোপোলা কেইটাৰ ভিতৰৰ সৰহ ভাগ বস্তুৰেই নষ্ট

হৈ গৈছিল। সেই টোপোলা কেইটাৰ লগত তেওঁ এখন চিঠিও পালে। চিঠিখন তিনি বছৰ আগেয়ে তেওঁৰ ঘৰৰপৰা লিখা। দৈবাৎ সেই বাটেৰে নহা হৈছে, সেই চিঠি তেওঁৰ হাতত পৰাৰ কোনো সম্ভাৱনা নাছিল।

মধ্য আফ্ৰিকা পৰ্যটনকাৰীসকলৰ ভিতৰত লিভিংষ্টোন সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ। যিমানেই প্ৰতিকূল অৱস্থা নহওক কিয় তেওঁ ভ্ৰমণ কৰা ঠাইবোৰৰ বিস্তৃত বিৱৰণ তেওঁ লিখি গৈছিল। পৰ্বত, নদ-নদী, জলপ্ৰপাত, আফ্ৰিকানসকলৰ বিভিন্ন ফৈদৰ নাম, সিহঁতৰ শাৰীৰিক গঠন, আচাৰ ব্যৱহাৰ, প্ৰকৃতি, জীৱ-জন্তুৰ বৰ্ণনা আদি সকলো কথা তেওঁ নিখুঁতভাৱে লিখি থৈ গৈছিল। ইতিমধ্যে আফ্ৰিকান ভাষাও তেওঁ শিকিছিল।

আফ্ৰিকানসকলৰ মাজত লিভিংষ্টোন বৰ জনপ্ৰিয় আছিল। আফ্ৰিকানসকলে পৰিব্ৰাজক লগ পালেই হত্যা কৰে। হত্যা কৰাৰ পিছতহে তেওঁলোকে প্ৰশ্ন কৰে, “ইয়ালৈ কিয় আহিছিলি?” এই প্ৰকৃতিৰ অসভ্য আফ্ৰিকানসকলে তেওঁক ইমান ভাল পাইছিল আৰু ভক্তি কৰিছিল যে লিভিংষ্টোনৰ এবাৰ মাত্ৰ কথাত সিহঁতে তলকা মাৰিছিল।

লিভিংষ্টোনৰ আটাইতকৈ ডাঙৰ আবিষ্কাৰ হ’ল—ভিক্টোৰীয়া জলপ্ৰপাত। ১৮৫৫ খৃষ্টাব্দত তেওঁ মাকোলোলোসকলৰ ৰাজ্যত গুনিলে বোলে সেই দেশত এনে এডোখৰ ঠাই আছে—যি ডোখৰ ঠাইৰপৰা অবিৰামভাৱে ধোঁৱা ওলায়। ওপৰত ধোঁৱা আৰু তলত অবিৰাম ভীষণ শব্দ। সেয়া জাহ্নেচি নদীৰ উৎপত্তি স্থলত। জাহ্নেচি নদী দুহেজাৰ মাইল দীঘল। এহেজাৰ মাইল মানুহে আবিষ্কাৰ কৰিছে। বাকী এহেজাৰ মাইলৰ কথা কেতিয়াও কোনোৱে একো নাজানে। অবিৰাম ধোঁৱা ওলোৱা কথা শুনি তেওঁৰ কোঁতুহল বাঢ়িল। তেওঁ মাকোলোলোসকলৰ ৰজা চেকেলেটু

(Sekeletu) আৰু ছশ মাকোলোলো লগত লৈ সেই বহুশূৰ্ণ ধোঁৱা চাবলৈ যাত্ৰা কৰিলে।

অৱশেষত ১৮৫৫ চনৰ ১৭ নভেম্বৰ তাৰিখে ‘মেচিওৱা’ টুনীয়া (Mosi-oa-Tunya) নামৰ ঠাইত উপস্থিত হয়গৈ। মোচি-ওৱা-টুনীয়াৰ অৰ্থ ‘গৰ্জন কৰা ধোঁৱা’। এয়াই বিখ্যাত ভিক্টোৰীয়া জলপ্ৰপাত। এমাইল বহল এই জলপ্ৰপাতটো থিয়ৈ থিয়ৈ চাৰিশ ফুট তললৈ বাগৰি পৰিছে। পানীৰ কণিকাবোৰ কেবা শ ফুট ওপৰলৈ উঠি গৈছে। এই কণিকাবোৰকেই মাকোলোলোসকলে ধোঁৱা বুলি ভাবিছিল।

ভিক্টোৰীয়া জলপ্ৰপাতৰ পানী তাৰ পিছত এটা অতি গভীৰ পৰ্বতৰ ফাটেৰে বৈ গৈছে। এই অঞ্চল ত্ৰিশ মাইল দীঘল। দুয়োপাৰে অতি ডাঠ হাবি। ত্ৰিশ মাইল তেনেদৰে বৈ যোৱাৰ পিছতহে জাহ্নেচি নদীয়ে সমভূমি অঞ্চল পায়। ধীৰ মন্থৰ গতিৰে বৈ যোৱা জাহ্নেচি নদীৰ এইছোৱাতহে নাও জাহাজ চলে।

ইংলণ্ডৰ মহাৰাণী ভিক্টোৰীয়াৰ নামেৰে এই জলপ্ৰপাতৰ নাম তেওঁ ‘ভিক্টোৰীয়া জলপ্ৰপাত’ দিলে। পিছৰ কালত লিভিংষ্টোনক সন্মান দেখুৱাই ভিক্টোৰীয়া জলপ্ৰপাতৰ সম্মুখত তেওঁৰ প্ৰতিমূৰ্তি এটা স্থাপন কৰা হৈছে।

ভিক্টোৰীয়া জলপ্ৰপাত আবিষ্কাৰ কৰাৰ পিছত তেওঁ পূবলৈ যাত্ৰা কৰিলে। ছয় মাহৰ মূৰত তেওঁ আফ্ৰিকাৰ পূব উপকূলত অৱস্থিত কুইলিমন (Quilimane) বন্দৰত উপস্থিত হয়গৈ।

সেই বছৰৰে শেষ ভাগত তেওঁ ইংলণ্ডলৈ উভতি যায়। ১৮৫২ চনৰপৰা ১৮৫৫ চনলৈ এই তিনি বছৰৰ ভিতৰত তেওঁ মধ্য আফ্ৰিকাৰ প্ৰায় চাৰি হাজাৰ মাইল ভ্ৰমণ কৰে।

ষোল বছৰ আগেয়ে—তেওঁ যেতিয়া ইংলণ্ডৰপৰা আফ্ৰিকালৈ যাত্ৰা কৰে তেতিয়া তেওঁ আছিল এজন অখ্যাতি ধৰ্মযাজক। আৰু

ষোল বছৰ পিছত তেওঁ যেতিয়া ইংলণ্ডলৈ উভতি আহে তেতিয়া তেওঁ সৰ্বজন বিদিত পৃথিৱীৰ এজন শ্ৰেষ্ঠ আবিষ্কাৰক।

লিভিংষ্টোন উভতি অহাৰ পিছৰ ষষ্ঠৰ মাহ বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ আছিল। এই কালছোৱাৰ ভিতৰতে তেওঁ দক্ষিণ আফ্ৰিকাৰ মিছনেৰীৰ ভ্ৰমণ আৰু অনুসন্ধান (Missionary Travel and Researches in South Africa) নামৰ কিতাপখন লিখি প্ৰকাশ কৰে। এই কাল ছোৱাতেই তেওঁ লণ্ডন মিছনেৰী চোচাইটিৰ লগত সম্বন্ধ হিচ কৰে। মিছনেৰী চোচাইটিৰ লগত যে তেওঁৰ কিবা মনোমালিন্য হৈছিল এনে নহয়। তেওঁ ভাবিছিল মিছনেৰী কেন্দ্ৰৰ পৰিচালনাৰ দায়িত্ব লোৱা কাম তেওঁৰ নহয়। খৃষ্টধৰ্মৰ বহুল প্ৰচাৰতকৈ দাসত্বপ্ৰথা বিলোপ কৰাটো বেছি প্ৰয়োজনীয় বুলি তেওঁ গণ্য কৰিছিল।

ইংলণ্ডলৈ আহি তেওঁ ৰাজ্যিক ভৌগোলিক সংস্থাৰপৰা উচ্চ সন্মান লাভ কৰিছিল। সেই সংস্থাই তেওঁক প্ৰতিশ্ৰুতি দিছিল যে তেওঁ যেতিয়া পুনৰ আফ্ৰিকালৈ যাব তেতিয়া সংস্থাই তেওঁক প্ৰয়োজনীয় সকলো সুবিধা দিব।

১৮৫৮ চনত ইংলণ্ডৰ চৰকাৰে আফ্ৰিকাৰ জাম্বুচি নদীৰ সমতল অঞ্চল পৰ্যটনৰ এটা আঁচনি লয়। এই অভিযানৰ নেতৃত্ব কৰিবলৈ লিভিংষ্টোনক আহ্বান কৰা হয়। তেওঁৰ পদবী হ'ল “কুইলিমনেত সম্ৰাজ্ঞীৰ ৰাজপ্ৰতিনিধি” (Her Majesty's Consul at Quilimane)। পুনৰাই তেওঁ আফ্ৰিকালৈ যাত্ৰা কৰিলে। এইবাৰ তেওঁ ধৰ্মপ্ৰচাৰ কৰিবৰ বাবে ওলোৱা নাই—ওলাইছে ভৌগোলিক তথ্য অনুসন্ধানৰ বাবে। আফ্ৰিকাৰ গভীৰ অৱণ্যৰ মাজৰ অজ্ঞাত অঞ্চল আবিষ্কাৰ কৰিবৰ বাবে তেওঁ পুনৰ ইংলণ্ড এৰিলে। তাৰ লগতে এৰিলে নিজৰ পুত্ৰ-কন্যা-পৰিবাৰ।

এই অভিযানত কেবাজনো ইংৰাজ আছিল। এই ইংৰাজ

সকলৰ ভিতৰত তেওঁৰ দুজন ভাই আছিল। চাৰ্লচ কাৰ্ক আৰু জন কাৰ্ক। জন কাৰ্ক পিছৰ কালত এজন বিখ্যাত পৰিব্ৰাজক ৰূপে পৰিগণিত হয়।

১৮৫৮ চনৰ মে মাহত অভিযানৰ দলটোৱে আফ্ৰিকাৰ উপকূলত অৱতৰণ কৰে। লিভিংষ্টোনে আগেয়ে ভ্ৰমণ কৰা অঞ্চলবোৰত অধিক তথ্য সংগ্ৰহ কৰিবলৈ এই দলটোৱে প্ৰথমে আৰম্ভ কৰিলে। তেওঁলোকে এখন ভাপেৰে চলোৱা নাও লৈ গৈছিল। সেইখনত উঠি তেওঁলোকে জাম্বুচিৰ বহু উপনদী আৰু কেবাটাও হ্ৰদ আবিষ্কাৰ কৰিলে। এই হ্ৰদবিলাকৰ ভিতৰত ৩৫০ মাইল দীঘল ঝাচা হ্ৰদ প্ৰধান।

কিন্তু অভিযান পৰিচালনাত ভালেখিনি আৰ লগা দেখা গ'ল। সুদীৰ্ঘ ষোল বছৰ কাল অকলশৰে কাম কৰা বাবে লিভিংষ্টোনৰ কেতবোৰ বেয়া অভ্যাস হৈ পৰিছিল। তেৱেঁই আছিল দলৰ নেতা। তেওঁৰ তলতীয়া কৰ্মচাৰীক তেওঁ নিৰ্দেশ দিছিল। কিন্তু তেওঁৰ নিৰ্দেশমতে কৰ্মচাৰীসকলে কাম কৰিছে নে নাই কৰা তালৈ তেওঁ লক্ষ্য কৰা নাছিল। সকলো কাম তেওঁ নিজে কৰিবলৈ বিচাৰিছিল। তেওঁৰ দলত থকা আটাই কেইজন তেওঁৰ সমান কৰ্ম সহিষ্ণু আৰু পৰিশ্ৰমী নাছিল। বহু কাল নিজ দেশৰপৰা আঁতৰি থকা বাবে স্বদেশৰ মানুহৰ চৰিত্ৰ তেওঁ বুজিব নোৱাৰিছিল। চমুকৈ কৰ লাগিলে নেতৃত্ব কৰিবৰ বাবে যি কেইটা গুণৰ প্ৰয়োজন, সেই আটাই কেইটা গুণ তেওঁৰ নাছিল।

পৃথিৱীত এনে কেতবোৰ লোক আছে যি সকলে নিজৰ চিন্তাধাৰা মতে কাম কৰি যায়। তেওঁলোকৰ চিন্তাশক্তি কামৰ ওপৰত এনে ধৰণে কেন্দ্ৰীভূত হয় যে আনে কি ভাবে নাভাবে, কি কয় নকয় সেইবোৰ চিন্তা তেওঁলোকৰ মনলৈও নাহে। নিজে অকলশৰে কাম কৰি যোৱাৰ বাবে লিভিংষ্টোনৰ এই চৰিত্ৰ খুব প্ৰবল হৈছিল।

কোনো কামতেই তেওঁ তেওঁৰ লগৰীয়াসকলৰ লগত পৰামৰ্শ

নকৰিছিল। নেতৃত্ব কৰিবলৈ হলে সহিষ্ণু আৰু ত্ৰায়পৰায়ণ হ'ব লাগে। কিন্তু এই দুয়োটা গুণৰেই তেওঁৰ অভাৱ আছিল। এই বোৰৰ উপৰিও তেওঁ এটা ডাঙৰ বিপদৰ সন্মুখীন হ'ল।

১৮৬১ চনত চি. এফ. মেকেঞ্জী নামৰ এজন বিছপ আৰু কেবাজনো মিছনেৰী আহি লিভিংষ্টোনক লগ ধৰিছিল। দলটোৰ অনুৰোধ মতে তেওঁ তেওঁলোকক ভিতৰুৱা অঞ্চললৈ লৈ গৈছিল। সেই ঠাইত মেকেঞ্জী আৰু তেওঁৰ লগবীয়াসকলে মিছন কেন্দ্ৰ স্থাপন কৰিছিল। লিভিংষ্টোনে তেওঁবিলাকক সহায় কৰিছিল। এই কামতেই ১৮৬১ চনটো তেওঁ কটাব লগীয়া হয়।

ইতিমধ্যে তেওঁৰ ঘৈণীয়েক আৰু আন কেইগৰাকীমান মহিলা ইংলণ্ডৰপৰা আহি আফ্ৰিকা পায়। মেকেঞ্জীৰ মিছন কেন্দ্ৰলৈ মহিলাসকলক লৈ যোৱা অতি কষ্টসাধ্য কাম আছিল। এই কষ্টকৰ পথ অতিক্ৰম কৰি গৈ যেতিয়া তেওঁলোকে মিছন কেন্দ্ৰ পালে, তেতিয়া তেওঁলোকে দেখিলে যে বিছপ (Bishop) মেকেঞ্জী আৰু আন এজন মিছনেৰীৰ জৰ হৈ মৃত্যু হৈছে।

তাৰ কেই সপ্তাহমান পিছতেই মিছেচ লিভিংষ্টোনৰ জৰ আৰম্ভ হয়। কেইদিনমান জৰত ভুগাৰ পিছতেই তেওঁৰো মৃত্যু হয়।

এনেকুৱা বিপদেও অভিযানৰ কামৰপৰা ডেভিড লিভিংষ্টোনক বিৰত কৰিব নোৱাৰিলে। কিন্তু নোৱাৰিলে কি হ'ব—এইবাৰ তেওঁ নিজেই বেমাৰত পৰিল। বিপদৰ উপৰি বিপদ। লিভিংষ্টোনৰ সোঁহাত স্বৰূপ কাৰ্কো নৰিয়াত পৰিল। ইতিমধ্যে ১৮৬৩ চনৰ শেষৰ ফালে তেওঁলোকে ইংলণ্ডৰপৰা এখন চিঠি পালে। সেই চিঠিৰ নিৰ্দেশ মতে ১৮৬৪ চনৰ এপ্ৰিল মাহত অভিযানকাৰী দলটোৰ সকলো মানুহ ইংলণ্ডলৈ উভতি যাব লাগে। নিয়োগকৰ্তাৰ ছকুম মানিবই লাগিব। সকলো উভতি গ'ল। কিন্তু উভতি নগ'ল অকল ডাঃ ডেভিড লিভিংষ্টোন।

আফ্ৰিকাৰ দাস ব্যৱসায় তেওঁৰ মনত গভীৰ দুখ দিছিল। মানুহ বেচা-কিনা কৰা এই ব্যৱসায়টো কেনেকৈ নিৰ্মূল কৰিব পাৰি তাকে তেওঁ চিন্তা কৰিবলৈ ধৰিলে। তেওঁৰ বিশ্বাস হ'ল ব্যৱসায় কৰা মানুহবিলাকৰ মনৰ পৰিবৰ্তন আনিব লাগিব। সেই দেশত প্ৰচুৰ কেঁচামামুৰী। ইংলণ্ড আৰু ইউৰোপৰ আন আন দেশত প্ৰতিষ্ঠা কৰা শিল্পবোৰৰ বাবে কেঁচা-মাৰৰ প্ৰয়োজন খুব বেছি। মানুহৰ ব্যৱসায়ৰ সলনি কেঁচা-মাৰৰ ব্যৱসায়ৰ প্ৰতি এই মানুহ বিলাকৰ মন ঘূৰাব পাৰিলে দাস প্ৰথা বিলুপ্ত হ'ব। কেঁচা-মাৰৰ ব্যৱসায় কৰি তেওঁলোকে বহু বেছি ধন ঘটিব পাৰিব। কিন্তু এই ব্যৱসায়ৰ বাবে প্ৰয়োজন হ'ব গাড়ী আৰু জাহাজৰ। গাড়ী আৰু জাহাজ লাগিলে, সেইবোৰ চলাচল কৰিবলৈ পথৰ প্ৰয়োজন। আন সকলোকে তেওঁ বিদায় দিলে। অকলে অকলে গাড়ী জাহাজ চলাচল কৰিব পৰা পথৰ অন্বেষণ কৰিবলৈ তেওঁ সেই গভীৰ অৰণ্যৰ মাজত বৈ গ'ল। অতি দুখৰ কথা—তেওঁৰ সেই মহান উদ্দেশ্যত তেওঁ সিদ্ধি লাভ কৰিব নোৱাৰিলে।

পুনৰায় লিভিংষ্টোনৰ নিমজ্জ জীৱন আৰম্ভ হ'ল। নিমজ্জ এই অৰ্থতহে কোৱা হৈছে যে তেওঁৰ লগত কোনো শ্বেতসঙ্গী নাছিল। বোম্বাইৰপৰা অহা কেইজনমান ভাৰতীয় আৰু কেইজনমান আফ্ৰিকান। মুঠতে প্ৰায় দুকুৰি মানুহ তেওঁৰ লগত আছিল। ইয়াৰ উপৰিও তেওঁ ছয়টা উট, তিনিটা ম'হ, ছয়টা গাধ, এটা গৰুৰ পোৱালি আৰু চাৰিটা ছাগলী লগত লৈছিল।

১৮৬৬ চনৰ ৪ এপ্ৰিল তাৰিখে তেওঁ পুনৰ আফ্ৰিকাৰ গভীৰ অৰণ্যৰ মাজলৈ যাত্ৰা আৰম্ভ কৰে। সুদীৰ্ঘ সাতোটা বছৰ তেওঁ দুৰ্গম আফ্ৰিকাৰ অৰণ্যৰ মাজত ঘূৰি ফুৰে। তেওঁ সম্পূৰ্ণ নিষ্ঠুৰ। ঘৈণীয়েক মৰিল, ভাই মৰিল। লিভিংষ্টোন পৰিয়ালৰ আফ্ৰিকাই মৰিশালী হ'ল। তেওঁৰ কপালত বা আকৌ কি আছে? কিন্তু

বিচলিত হোৱা মানুহ তেওঁ নহয়। কষ্টক কষ্ট বুলি গণ্য নকৰি তেওঁ সেই অৰণ্যৰ মাজে মাজে অগ্ৰসৰ হ'ল।

কিছুকাল জুৰি বহিবিহুই তেওঁৰ কোনো খবৰেই পোৱা নাছিল। বহু দিনৰ মূৰে মূৰে তেওঁৰ একোখন চিঠি আহে। চিঠিৰ লগত আহে তেওঁৰ ভ্ৰমণ বৃত্তান্ত। তেওঁৰ লগত যোৱা মানুহৰ হতুৱাই তেওঁ এই চিঠি আৰু টোকাবোৰ পঠাইছিল। আজিৰপৰা এশ বছৰ আগৰ কথা। ওখ পৰ্বত, সুবিশাল নদী, গভীৰ অৰণ্যৰ মাজে মাজে আহি তেওঁৰ চিঠি আৰু টোকাবোৰ ইলঙ পোৱাত কেইবা মাহো সময় লাগিছিল। এই দৰে কিছুদিন চলিল। তাৰ পিছত—তেওঁৰ চিঠি আৰু টোকা একেবাৰেই বন্ধ হৈ গ'ল। লিভিংষ্টোন ক'ত হেৰাই গ'ল—কোনোৱে কব নোৱাৰে।

বাতৰি ওলাল তেওঁৰ মৃত্যু হৈছে। খেনোৱে এই বাতৰি গ্ৰহণ কৰিলে—খেনোৱে নকৰিলে। আৰু কিছুদিন পাৰ হৈ গ'ল। এই বাৰ বাতৰি ওলাল এদল আফ্ৰিকানৰ লগত তেওঁৰ সংঘৰ্ষ আৰু অসভ্য আফ্ৰিকানসকলে তেওঁক কুঠাৰেৰে ঘপিয়াই বধ কৰে; তেওঁৰ লগত যোৱা বিশ্বাসী লগুৱা কেইজনমানে আফ্ৰিকাৰ অৰণ্যৰ মাজতেই তেওঁক কবৰ দিয়ে। এই খবৰো বিশ্বাস অবিশ্বাসৰ মাজতেই থাকিল।

লিভিংষ্টোনৰ অধিক সংখ্যক বন্ধু-বান্ধৱে তেওঁৰ মৃত্যু হোৱা বাতৰি মানি লবলৈ টান পালে। সমগ্ৰ ইংলণ্ডত শোকৰ ছাঁ পৰিল। বাতৰি কাকতত ওলোৱা সংবাদ সঁচা নে মিছা তাক নিৰূপণ কৰিবৰ বাবে এটা দল পঠোৱা হ'ল। লিভিংষ্টোনে ইতিমধ্যে গভীৰ অৰণ্যৰ কেবা শ মাইল ভিতৰলৈ সোমাই গৈছিল। তেওঁক বিচাৰি যোৱা দলটোৱে তেওঁক বিচাৰি উলিয়াব নোৱাৰিলে। আৰু প্ৰকৃততে তেওঁক বিচাৰি উলিয়াটো একেবাৰেই অসম্ভৱ কথা আছিল।

লিভিংষ্টোনক তেওঁলোকে বিচাৰি নাপালে যদিও লিভিংষ্টোন যে তেতিয়াও জীয়াই আছিল এই বিষয়ত নিঃসন্দেহ হৈ তেওঁলোক উভতি আহিল।

তেওঁ যি অৱস্থাতেই নাথাকক কিয় কেতিয়াও টোকা নিলিখাকৈ থকা নাছিল। তেওঁ ভ্ৰমণ কৰা ঠাইবোৰৰ প্ৰয়োজনীয় সকলো বকমৰ টোকা তেওঁ লিখি গৈছিল। কিন্তু এনেকুৱা টোকাবোৰত দুঃসাহসৰ কোনো বিৱৰণ তেওঁ দিয়া নাছিল। ভয়ানক বিপদৰ সন্মুখীন হোৱা লোমহৰ্ষক ঘটনাবোৰো তেওঁ এটা বা দুটা বাক্যতে শেষ কৰি থৈছিল। “আমি এটা পগলা হাতী গুলিয়াই মাৰিলোঁ”—ইমানেই আৰু একোকেই তেওঁ নিলিখিছিল। এই ঘটনাবোৰৰ ছবছ বৰ্ণনা লিখি থৈ যোৱাহেঁতেন, সেইবোৰ অইন একশ্ৰেণী বিশ্ব-বিখ্যাত সাহিত্য হ'লহেঁতেন।

১৮৭১ চন পালেহি। লিভিংষ্টোনৰ কোনো খবৰেই পোৱা নগ'ল। চিঠি-পত্ৰ টোকা একোৱেই নাই। ইংলণ্ডৰ জনসাধাৰণ লিভিংষ্টোনৰ বাবে উদ্ভিগ্ন হৈ পৰিল। লিভিংষ্টোনৰ আকৌ এবাৰ অন্বেষণ কৰিব লাগে বুলি চৰকাৰক টানি অনুৰোধ কৰা হ'ল। কিন্তু ইংলণ্ডৰ চৰকাৰে পুনৰ এটা দল পঠাবলৈ ৰাজী নহ'ল। চৰকাৰে সেই বিষয়ত একো কৰিবলৈ মান্তি নোহোৱাত ভৌগোলিক সংস্থাই আগবাঢ়ি আহিল। লিভিংষ্টোনক বিচাৰি উলিয়াবলৈ ভৌগোলিক সংস্থাই দল এটা পঠাবলৈ সিদ্ধান্ত কৰিলে।

লিভিংষ্টোনৰ আৱিষ্কাৰসমূহে আমেৰিকাতো আলোড়নৰ সৃষ্টি কৰিছিল। তেওঁ হেৰাই যোৱাৰ বাবে আমেৰিকাৰ অধিবাসী সকলেও বেজাৰ পাইছিল।

জেমচ গৰ্ডন বেনেট (James Gordon Bennett) আমেৰিকাৰ এখন বিখ্যাত বাতৰি কাকতৰ মালিক। লিভিংষ্টোনক বিচাৰি উলিয়া কামত তেওঁ এইবাৰ উঠি পৰি লাগিল। ষ্টেনলি (Stanley) বেনেটৰ তলত কাম কৰা এজন বিখ্যাত সাংবাদিক। গুৰুত্বপূৰ্ণ সংবাদ প্ৰেৰণ কৰা কামত বেনেটে ষ্টেনলিক নিযুক্ত কৰিছিল। অতি দক্ষতাৰে ষ্টেনলিয়ে সেই সংবাদ পৰিবহন কৰিছিল।

বেনেটে ষ্টেনলিক মাতি আনিলে। তেওঁ ষ্টেনলিক চমুকৈ দৃঢ়তাৰে কলে, “লিভিংষ্টোনক বিচাৰি উলিয়াবৰ বাবে তুমি আফ্ৰিকালৈ যোৱা।” ষ্টেনলিয়ে উত্তৰ দিলে, “কিন্তু এইটো অজস্ৰ টকাৰ ব্যাপাৰ হ’ব।” অলপো বিচলিত নহৈ শান্তভাৱে বেনেটে কলে, “কিমান টকা লাগিব?” “প্ৰায় আঠে হাজাৰ পাউণ্ড”— ষ্টেনলিয়ে কলে। বেনেটে কলে, “এতিয়া এহেজাৰ পাউণ্ড লোৱা সেই টকা খৰচ হলে আৰু এহেজাৰ পাউণ্ড পাবা। সেয়াও খৰচ হলে আৰু এহেজাৰ—তাৰ পিছত আৰু। টকা পাবা যিমান লাগে—কিন্তু লিভিংষ্টোনক বিচাৰি উলিয়াব লাগে। পাৰিবা?” ষ্টেনলিয়ে উত্তৰ দিলে, “পাৰিম নে নোৱাৰিম ক’ব নোৱাৰো। কিন্তু চেষ্টাৰ ক্ৰটি নকৰো।” বেনেটে কলে, “তোমাৰ কথাই আৰু কামে মোক সদায় সন্তুষ্ট কৰি আহিছে। আজিও তোমাৰ কথাত মই আনন্দিত। যোৱা যাত্ৰাৰ বাবে আয়োজন কৰা গৈ।”

মুনিবৰ নিৰ্দেশ মতে অনতি পলমে ষ্টেনলি যাত্ৰাৰ বাবে সাজু হ’ল। বেনেটে ষ্টেনলিক কলে, “প্ৰথমে চুৱেজ কেনেল মুকলি কৰা অনুষ্ঠানত যোগ দি তাৰ বাতৰি নিউয়ৰ্কলৈ পঠাবা। (সেই সময়ত চুৱেজ খাল কটা কাম শেষ হৈছিল। প্ৰথম জাহাজখন আনুষ্ঠানিক ভাৱে চুৱেজ খালেৰে পাৰ কৰা কাম চলি আছিল) তাৰ পিছত যাবা নীল নদীলৈ। নীল নদী চাই চিতি জেকজেলাম, কনষ্টান্তিনোপল, ক্ৰিমিয়াৰ যুদ্ধ ক্ষেত্ৰ আদি ভ্ৰমণ কৰিবা। তাৰ পিছত যাবা কছিয়ালৈ। কছিয়াৰপৰা পাবশ্ব আৰু বাগদাদৰ মাজেদি ভাৰতলৈ আহিবা। এই কেইখন দেশ ভ্ৰমণ কৰাৰ পিছতো যদি লিভিংষ্টোনৰ কোনো খা-খবৰ নোলায় (লণ্ডনৰ ভৌগোলিক সংস্থাই ইতিমধ্যে লিভিংষ্টোনক বিচাৰি উলিয়া কামত হাত দিছিল) তেতিয়া তুমি আৰব সাগৰ পাৰ হ’বা। আফ্ৰিকাৰ পূব উপকূলত উঠি পূব ফালৰ পৰা তেওঁক অন্বেষণ কৰা ভাল হ’ব বুলি মোৰ ধাৰণা।”

মুনিবৰ কথা মতে ষ্টেনলি কামত আগবাঢ়িল। তেওঁ ভাবিলে,

হাজাৰৰ পিছত হাজাৰ পাউণ্ডতকৈ মই হয়তো পায়ৈ থাকিম। কিন্তু লিভিংষ্টোনক বিচাৰি উলিয়া কাম জানো সম্ভৱ হ’ব।

ষ্টেনলি তেওঁৰ দীঘলীয়া ভ্ৰমণ আৰম্ভ কৰিলে। বেনেটে ভ্ৰমণ কৰিবলৈ কোৱা সকলো ঠাই ঘূৰি পাকি ১৮৭১ চনৰ জানুৱাৰী মাহত তেওঁ আফ্ৰিকাৰ জাম্বীবাৰ পালেহি। এই সুদীৰ্ঘ কালছোৱাৰ ভিতৰতো লিভিংষ্টোনৰ কোনো বাতৰি পোৱা নগ’ল। মুনিবৰপৰা তেওঁ হাজাৰৰ পিছত হাজাৰ পাউণ্ড পাই আহিছে। বেনেট ইমান বোৰ টকা খৰচ কৰাৰ একমাত্ৰ উদ্দেশ্য হৈছে লিভিংষ্টোনক বিচাৰি উলিয়াই তেওঁৰ খবৰ মুনিবৰ বাতৰি কাকতত প্ৰকাশ কৰা। সেই কাৰণে তেওঁ লিভিংষ্টোনক বিচাৰি যাবৰ বাবে প্ৰস্তুতি চলালে।

এই গোটেই কালছোৱা লিভিংষ্টোনে লুচা হুদৰ (Lake Nyasa) উত্তৰ পশ্চিম অঞ্চলৰ অগম্য অৰণ্যৰ মাজে মাজে ঘূৰি ফুৰিছে। তেওঁ লিখি থৈ যোৱা নোট বহীবোৰ অমূল্য ভৌগোলিক বিৱৰণেৰে ভৰি পৰিছে।

লিভিংষ্টোনৰ কোনোফালে চিন্তা নাই। শৰীৰ অৱশ্যে পেটত দিবলৈ খাদ্য বস্তুৰ অভাৱ। তথাপি তেওঁ বৈ থকা নাই। অৰণ্যৰ মাজত ঘূৰি ফুৰিছে আৰু আবিষ্কাৰৰ টোকা লিখিছে। শৰীৰত জ্বৰ। জ্বৰৰ বাবে তেওঁৰ চেতনা বিলুপ্ত হোৱা অৱস্থা। তেওঁৰ লগত থকা বিশ্বাসী সহচৰ কেইজনমানে তেওঁক কঢ়িয়াই লৈ গৈছে। তথাপি কিন্তু তেওঁ লিখিব এৰা নাই। অতিমানৱৰ কেতবোৰ শক্তি তেওঁৰ গাত আছিল। শেষৰ ফালে তেওঁৰ অৱস্থা এনেহে হৈছিল যে পিঙ্কিবলৈ তেওঁৰ কাপোৰ নাছিল। সুউচ্চ পৰ্বতবোৰৰ মাজত বাস কৰা আফ্ৰিকান সকলৰপৰা তেওঁ খোৱা বস্তু খুজি খাই জীৱন ধাৰণ কৰিছিল। তথাপি তেওঁ অকণো হতাশ হোৱা নাছিল—তেওঁ ভৌগোলিক বিৱৰণবোৰ নিখুঁতভাৱে লিখি গৈছিল।

এই নিঃকিন অৱস্থাত ১৮৭২ চনৰ ১৩ অক্টোবৰ তাৰিখে তেওঁ

ইউজিজি (Ujiji) পায়হি। ভৌগোলিক তথ্য সংগ্ৰহ আৰু দাস প্ৰথাৰ বিলোপ—এই দুটা উদ্দেশ্য লৈ তেওঁ কঠোৰ ব্ৰতত ব্ৰতী হৈছিল। আফ্ৰিকানসকলক তেওঁ অবিৰতভাৱে বুজাইছিল। দাসত্ব প্ৰথা কেনে ভয়ানক, দাস ব্যৱসায়ৰ সলনি কেঁচা-মাৰৰ ব্যৱসায় কৰিলে তেওঁলোক কিমান লাভবান হ'ব পাৰে—ইত্যাদি কথা তেওঁ আফ্ৰিকানসকলক বুজাই দিছিল।

ইউজিজি পাই তেওঁ দাসত্ব প্ৰথাৰ ভয়াবহতা সম্বন্ধে খবৰি মাৰি লিখিবলৈ আৰম্ভ কৰে। বুঢ়া বা বেমাৰী হোৱা বাবে বেচা-কিনা কৰিব নোৱাৰা দাসবোৰক আববৰ বেপাৰীসকলে কিদৰে হাজাৰে হাজাৰে গুলীয়াই মাৰিছিল তাৰ বিতং বিৱৰণী তেওঁ ইউজিজিতেই লিখে। এই টোকা যেতিয়া ইংলণ্ডৰ বাতৰি কাগজ, আলোচনী আদিত প্ৰকাশ পায়, তেতিয়া সমগ্ৰ বিশ্ব স্তম্ভ হৈছিল; বিশ্বমানৱে দাসপ্ৰথা বিলোপ কৰিবৰ বাবে উঠি পৰি লাগিছিল।

ইউজিজি পাই লিভিংষ্টোনে দেখিলে যে তেওঁৰ বহু বস্তু চুৰি হৈ গৈছে। এই বস্তুবোৰ ইংলণ্ডৰপৰা তেওঁলৈ পঠোৱা হৈছিল। বস্তুবোৰ চুৰি হোৱা বাবে তেওঁ বৰ বিপদত পৰিল। বহুদিন ধৰি তেওঁ অসুস্থ আছিল। সুদীৰ্ঘ সাত বছৰ তেওঁ বহিৰ্জগতৰ কোনো বা-বাতৰিকে পোৱা নাছিল—সহায় সম্বলটো দূৰৈৰ কথা। বন্ধু-বান্ধৱ আত্মীয় স্বজনৰপৰা তেওঁ বহু দূৰৈত। অন্ধকাৰৰ দেশ আফ্ৰিকাৰ অৰণ্যৰ মাজত সুদীৰ্ঘ সাত বছৰ কাল ঘূৰি ফুৰি এতিয়া তেওঁ সম্পূৰ্ণ অসুস্থ আৰু নিঃসহায়। তেওঁ চৰম দুৰ্দশাগ্ৰস্ত। তেওঁৰ যেতিয়া ঠিক এনে অৱস্থা, ঠিক তেতিয়াই ষ্টেনলি যেন নীল আকাশৰ পৰা তেওঁৰ সন্মুখত খহি পৰিল। এঙাৰ যেন ক'লা সেই দেশৰ মানুহবিলাকৰ মাজত সেই ধকধক কৰে বগা মানুহজনক দেখি ষ্টেনলি নিঃসন্দেহ হৈছিল আৰু তেওঁৰ সোঁহাতখন সেই বগা মানুহ জনৰ সোঁহাতৰ ফালে আগবঢ়াই দি দ্বিধাহীনভাৱে কৈছিল, “ডাঃ লিভিংষ্টোন নিশ্চয়?”

১৮৭১ চনৰ অক্টোবৰ মাহ। টাঙ্গানিকা (Tanganyika) হ্ৰদৰ পাৰত আফ্ৰিকাৰ আদিবাসীসকলৰ অধীনত থকা ইউজিজি এটা সৰু বন্দৰ। বন্দৰটো দাস কিনা-বেচাৰ বাবে প্ৰসিদ্ধ। লিভিংষ্টোনে বন্দৰটোত মাত্ৰ কেইদিনমান আগেয়ে উপস্থিত হৈছিল। সুদীৰ্ঘ সাতোটা বছৰ আফ্ৰিকাৰ অৰণ্যৰ মাজত ঘূৰি তেওঁ আহি ইউজিজি পোৱাৰ পিছতেই অভাবনীয়ভাৱে বিখ্যাত সাংবাদিক ষ্টেনলি আহি তেওঁক লগ পায়।

ষ্টেনলিৰ লগত লিভিংষ্টোনে কিছুদিন থাকিল। তেওঁ অলপ আৰোগ্য লাভ কৰিলে। অসুস্থ অৱস্থা কিছু সুস্থ হ'ল। কিন্তু সেয়া অলপ দিনহে। এইবাৰ তেওঁ উত্তৰৰ ফালে মুখ ঘূৰালে। তেওঁ এইবাৰ বিচাৰি গ'ল নীল নদীৰ উৎপত্তি স্থল। লিভিংষ্টোন আকৌ আফ্ৰিকাৰ অৰণ্যৰ মাজত হেৰাই গ'ল।

তাৰ পিছত তেওঁৰ কোনো সংবাদেই আৰু বিশ্বই নাপালে। ভগ্ন স্বাস্থ্য উদ্ধাৰৰ বাবে তেওঁ ষ্টেনলিৰ লগত কিছুদিন আছিল। অৰণ্যৰ আহ্বান তেওঁ উপেক্ষা কৰিব নোৱাৰিলে। তেওঁ গুচি গ'ল আৰু এনেভাৱে গুচি গ'ল যে তেওঁৰ আৰু এখন চিঠি এটা টোকাও কোনোৱে নাপালে।

ষ্টেনলিৰ লগত তেওঁ ইংলণ্ডলৈ কিয় উভতি নগ'ল সেই কথা বুজিব পৰা নাযায়।

বহুকাল পিছত আফ্ৰিকাৰ গভীৰ অৰণ্যৰ মাজত তেওঁৰ শৰীৰৰ জকাটোহে পোৱা গৈছিল। ১৮৭৩ চনৰ এপ্ৰিল মাহৰ ৩০ তাৰিখে বাতি তেওঁ তেওঁৰ ঘড়ীটোত কঠেৰে চাবি দিছিল। জ্বৰত তেওঁ এনে ভাৱে অৱশ হৈ পৰিছিল যে ঘৰীটোত চাবি দিবলৈকো তেওঁৰ শক্তি নাছিল। এয়া বাতিৰ কথা।

বাতিপুৱা তেওঁৰ লগুৱাহঁতে তেওঁক আঠ কাঢ়ি প্ৰাৰ্থনা কৰি থকা অৱস্থাত দেখিবলৈ পালে। মৃত্যুৰ সময়ত তেওঁ আঠ কাঢ়ি প্ৰাৰ্থনা

কৰিছিল নিশ্চয়। তেওঁক এই অৱস্থাত পোৱা খবৰ তেওঁৰ লগত যোৱা মানুহবপৰা পিছত পোৱা গৈছে। আফ্ৰিকাৰ উপকূলবপৰা ৬০০ মাইল ভিতৰত বেংউইলড্ (Bangweuld) হ্ৰদৰ নামনি ভাগত তেওঁৰ মৃত্যু হয়।

এশ বছৰ আগেয়ে ডাঃ ডেভিদ্ লিভিংষ্টোনে লিখি থৈ যোৱা একাধৰ দেশ আফ্ৰিকাৰ কাহিনীবোৰ বিশ্বৰ অমূল্য সম্পদ। তেওঁ মৰিও অমৰ হৈ আমাৰ মাজত জীয়াই আছে আৰু থাকিব।

